

ВІСНИК

КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Загальнодержавне періодичне видання

Засноване
19 лютого 1997 року

Свідоцтво
про державну реєстрацію
Серія КВ № 2444

Виходить
шість разів на рік

Засновник:
Конституційний Суд України
Адреса: 01033, м. Київ-33,
вул. Жилианська, 14

3/2012

© Конституційний Суд України, 2012

Редакційна рада

- А. Головін** — Голова Конституційного Суду України
(голова Редакційної ради)
- Ю. Баулін** — заступник Голови Конституційного Суду України,
доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України
(заступник голови Редакційної ради)
- Ю. Барабаш** — проректор, завідувач кафедри конституційного права
Національного університету «Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого», доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України
- І. Домбровський** — суддя Конституційного Суду України у відставці
- В. Кампо** — суддя Конституційного Суду України, кандидат юридичних наук
- М. Козюбра** — суддя Конституційного Суду України у відставці,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України
- М. Костицький** — суддя Конституційного Суду України у відставці,
доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України
- П. Пацурківський** — декан юридичного факультету Чернівецького
національного університету імені Юрія Федьковича,
доктор юридичних наук, професор
- А. Селіванов** — Постійний представник Верховної Ради України
у Конституційному Суді України, доктор юридичних наук,
професор, академік НАПрН України
- П. Стецюк** — суддя Конституційного Суду України, кандидат юридичних наук
- А. Стрижак** — суддя Конституційного Суду України, кандидат юридичних наук
- П. Ткачук** — суддя Конституційного Суду України у відставці,
кандидат юридичних наук
- С. Шевчук** — професор кафедри загальнотеоретичних
та державно-правових наук Національного університету
«Кієво-Могилянська академія», доктор юридичних наук,
член-кореспондент НАПрН України

Згідно з постановою президії Вищої атестаційної комісії України від 1 липня 2010 р. № 1–05/5
«Вісник Конституційного Суду України» включено до переліку наукових фахових видань

Акти Конституційного Суду України

Рішення Конституційного Суду України

у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 2 частини першої статті 7, пункту 2 розділу VIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» 7

Рішення Конституційного Суду України

у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 22 Закону України «Про вибори народних депутатів України» стосовно рівномірного віднесення закордонних виборчих дільниць до всіх одномандатних виборчих округів, які утворюються на території столиці України — міста Києва 20

Окрема думка судді Конституційного Суду України

Стецюка П. Б.

стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 22 Закону України «Про вибори народних депутатів України» стосовно рівномірного віднесення закордонних виборчих дільниць до всіх одномандатних виборчих округів, які утворюються на території столиці України — міста Києва 27

Окрема думка судді Конституційного Суду України

Шишкіна В. І.

стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 22 Закону України «Про вибори народних депутатів України» стосовно рівномірного віднесення закордонних виборчих дільниць до всіх одномандатних виборчих округів, які утворюються на території столиці України — міста Києва 31

Рішення Конституційного Суду України

у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) части-

ни п'ятої статті 52, абзацу другого частини десятої статті 98, частини третьої статті 99 Закону України «Про вибори народних депутатів України» (справа про висування кандидатів у народні депутати України за змішаної виборчої системи) 35

Рішення Конституційного Суду України

у справі за конституційним зверненням громадянина Трояна Антона Павловича щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції України (справа про рівність сторін судового процесу) 41

Рішення Конституційного Суду України

у справі за конституційним зверненням громадянина Кузьменка Віталія Борисовича щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 364 Кримінального кодексу України (справа щодо застосування кваліфікуючої ознаки «працівник правоохоронного органу» до працівника державної виконавчої служби) 47

Рішення Конституційного Суду України

у справі за конституційним зверненням громадянина Шаповалова Олексія Леонідовича щодо офіційного тлумачення положень пункту 20 частини першої статті 106, частини першої статті 111¹³ Господарського процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України 53

Окрема думка судді Конституційного Суду України Шишкіна В. І.

стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Шаповалова Олексія Леонідовича щодо офіційного тлумачення положень пункту 20 частини першої статті 106, частини першої статті 111¹³ Господарського процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України 60

Ухвала Конституційного Суду України

про припинення конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Касьяненка Бориса Павловича щодо офіційного тлумачення положення пункту 4 частини першої статті 155 Кодексу адміністративного судочинства України 63

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Козятинської міської ради Вінницької області щодо офіційного тлумачення положень статей 8, 22, 46, 85 Конституції України 65

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Костаняна Артура Меружановича щодо офіційного тлумачення положень статті 12, частини першої статті 56 Цивільного процесуального кодексу України, частини першої статті 268, частини першої статті 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення, частини другої статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, частини другої статті 16 Кодексу адміністративного судочинства України 68

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Баклагова Івана Савелійовича щодо офіційного тлумачення положень пунктів 2, 3 частини другої статті 83 Цивільного процесуального кодексу України 71

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Островського Леоніда Івановича щодо офіційного тлумачення положення частини шостої статті 234 Кримінально-процесуального кодексу України 73

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Петруся Віктора Івановича щодо офіційного тлумачення положень статті 118 Земельного кодексу України 76

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 29 Конституції України, частини п'ятої статті 156, частини третьої статті 165, пункту 4 частини першої статті 237, частини другої статті 245, пункту 2 частини першої статті 253 Кримінально-процесуального кодексу України, статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» 78

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Козятинської міської ради Вінницької області щодо офіційного тлумачення положень статей 8, 22, 55 Конституції України 81

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 45 народних депутатів України щодо офіційно-

го тлумачення положень статей 89, 156 Кримінально-процесуального кодексу України 84

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Скляр Лідії Василівни щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 15 Цивільного процесуального кодексу України 86

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Овечкіної Любові Володимирівни щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 63 Житлового кодексу Української РСР 89

Теорія та практика конституційної юрисдикції

Шаптала Н. До питання про правову сутність принципу соціальної справедливості податкового законодавства 92

З досвіду зарубіжної конституційної юстиції

Гайс М.-Е. Права особи в судовій практиці Федерального Конституційного Суду Німеччини 100

Зовнішні зв'язки Конституційного Суду України

Квітень — травень 2012 року 116

Вітаємо ювілярів 117

АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
пункту 2 частини першої статті 7, пункту 2 розділу VIII
«Прикінцеві та перехідні положення» Закону України
«Про засади запобігання і протидії корупції»

м. Київ
13 березня 2012 року
№ 6-рп/2012

Справа № 1-14/2012

Конституційний Суд України у складі суддів:

Винокурова Сергія Маркіяновича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Овчаренка В'ячеслава Андрійовича,
Пасенюка Олександра Михайловича — доповідача,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Стрижака Андрія Андрійовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 2 частини першої статті 7, пункту 2 розділу VIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про засади запобігання і протидії ко-

рупції» від 7 квітня 2011 року № 3206–VI (Відомості Верховної Ради України, 2011 р., № 40, ст. 404) (далі — Закон).

Приводом для розгляду справи згідно зі статтями 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання 53 народних депутатів України.

Підставою для розгляду справи відповідно до статті 71 Закону України «Про Конституційний Суд України» є твердження суб'єкта права на конституційне подання про неконституційність положень пункту 2 частини першої статті 7, пункту 2 розділу VIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону.

Заслухавши суддю-доповідача Пасенюка О. М. та дослідивши матеріали справи, у тому числі позиції Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Національного агентства України з питань державної служби, науковців Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва та Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності Національної академії правових наук України, Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», Національного університету «Одеська юридична академія», Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Суб'єкт права на конституційне подання — 53 народних депутати України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), пункт 2 частини першої статті 7 Закону щодо заборони особам, зазначеним у пункті 1 частини першої статті 4 цього закону, входить до складу органу управління підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку.

Автори клопотання зазначають, що за змістом пункту 2 частини першої статті 7 Закону зайняття особою посад, перелічених у пункті 1 частини першої статті 4 цього закону, фактично ставиться в залежність від наявності в неї корпоративних прав та обмежує можливість особи здійснювати їх. Цим, на їхню думку, порушується право особи володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, передбачене частиною першою статті 41 Конституції України.

Народні депутати України також вважають, що пункт 2 розділу VIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону, згідно з яким у декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за 2011 рік відомості про витрати надаються з дня набрання чинності цим законом, не відповідає частині першій статті 8, частині першій статті 58 Конституції України щодо незворотності дії в часі законів та інших нормативно-правових актів.

Суб'єкт права на конституційне подання зазначає, що фінансовий контроль, пов'язаний із запобіганням і протидією корупції, зокрема обов'язок подавати декларацію про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за формою, встановленою Законом, передбачений статтею 12 Закону. Цей Закон набирає чинності з 1 липня 2011 року, крім статей 11, 12, які набирають чинності з 1 січня 2012 року (пункт 1 розділу VIII «Прикінцеві та перехідні положен-

ня»). На думку авторів клопотання, дія статті 12 Закону поширюється лише на ті правовідносини, які виникли після набрання нею чинності. Оскільки за статтею 12 Закону витрати осіб, визначених у пункті 1, підпункті «а» пункту 2 частини першої статті 4 цього закону, вперше підлягають декларуванню, то декларуватися згідно із затвердженою Законом формою повинні витрати, здійснені з дня набрання чинності статтею 12 Закону, а саме з 1 січня 2012 року. Однак декларація, яка відповідно до частини першої статті 12 Закону має бути подана до 1 квітня 2012 року, включає витрати, здійснені з 1 липня 2011 року до 31 грудня 2011 року.

2. Конституційний Суд України, вирішуючи порушені в конституційному поданні питання, виходить з того, що Україна є республікою; носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ; народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування; громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування; громадяни користуються рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування (частини перша, друга статті 5, стаття 38 Конституції України).

Для виконання функцій держави та місцевого самоврядування необхідна належна організація державної служби, служби в органах місцевого самоврядування, а також діяльності інших осіб, уповноважених на здійснення таких функцій. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (частина друга статті 6, частина друга статті 19 Основного Закону України).

Конституцією та законами України для посадових і службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування встановлені певні правила поведінки, у тому числі й окремі обмеження щодо їх позаслужбової діяльності. Такі обмеження є конституційно обґрунтованими, оскільки деякі види діяльності цих осіб за межами їх служби об'єктивно можуть зумовити ситуацію, несумісну з належним виконанням ними службових обов'язків через виникнення конфлікту інтересів, який за абзацом четвертим статті 1 Закону визначається як суперечність між особистими інтересами особи та її службовими повноваженнями, наявність якої може вплинути на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, а також на вчинення чи невчинення дій під час виконання наданих їй службових повноважень.

Держава запроваджує правові механізми, які запобігають конфлікту інтересів або забезпечують його врегулювання в разі виникнення. У зв'язку з цим у Конституції України встановлено обмеження щодо позаслужбової діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави та органів місцевого самоврядування, а саме: підприємницька діяльність депутатів, посадових і службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування обмежується законом; народні депутати України не можуть мати іншого представницького мандата чи

бути на державній службі; вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності встановлюються законом; Президент України не може займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю чи входити до складу керівного органу або наглядової ради підприємства, що має на меті одержання прибутку; члени Кабінету Міністрів України, керівники центральних та місцевих органів виконавчої влади не мають права суміщати свою службову діяльність з іншою роботою, крім викладацької, наукової та творчої у позаробочий час, входити до складу керівного органу або наглядової ради підприємства, що має на меті одержання прибутку; професійні судді не можуть обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької та творчої (частина друга статті 42, частини друга, третя статті 78, частина четверта статті 103, частина перша статті 120, частина друга статті 127).

Відповідно до Закону особи, уповноважені на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, зобов'язані вживати заходів щодо недопущення будь-якої можливості виникнення конфлікту інтересів та повідомляти невідкладно безпосереднього керівника про наявність такого конфлікту. Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають повноваження органів державної влади, органів місцевого самоврядування, порядок надання окремих видів державних послуг та провадження інших видів діяльності, пов'язаних із виконанням функцій держави, місцевого самоврядування, мають передбачати порядок та шляхи врегулювання конфлікту інтересів, а також можуть установлювати спеціальні вимоги щодо поведінки таких осіб (статті 13, 14 Закону).

Заходи щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів передбачено і в міжнародно-правових актах, зокрема в Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції 2003 року, ратифікованій Україною, Міжнародному кодексі поведінки державних посадових осіб, схваленому Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 19 грудня 1996 року (далі — Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб), Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи про статус публічних державних службовців в Європі від 24 лютого 2000 року № R (2000) 6 (далі — Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи).

У законодавстві України встановлено вимоги до осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, а також певні обмеження з метою запобігання конфлікту інтересів. До заходів, спрямованих на запобігання і протидію корупції, які передбачені у Законі, належать обмеження щодо використання такими особами службового становища, стосовно сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, одержання дарунків (пожертв), роботи близьких осіб, а також обмеження щодо осіб, які звільнилися з посад або припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування, проведення спеціальної перевірки щодо осіб, які претендують на зайняття посад, пов'язаних із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, запровадження фінансового контролю, встановлення загальних вимог до поведінки зазначених осіб, проведення антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів, вимоги щодо прозорості інформації, яка надається уповноваженими особами, заборона на одержання безоплатних послуг і майна

органами державної влади та органами місцевого самоврядування (статті 6–13, 15–17).

Обмеження щодо суміщення діяльності осіб, зазначених у пункті 1 частини першої статті 4 Закону, з підприємницькою та іншою оплачуваною діяльністю закріплено в положеннях пункту 2 частини першої статті 7 цього закону, згідно з якими цим особам забороняється входити до складу органу управління чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (крім випадків, коли особи здійснюють функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі чи територіальній громаді, та представляють інтереси держави чи територіальній громаді в раді товариства (спостережній раді), ревізійній комісії господарського товариства), якщо інше не передбачено Конституцією або законами України. У разі якщо Конституцією і законами України для окремих посад встановлено спеціальні обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, то їх додержання забезпечується за спеціальними процедурами (частина друга статті 7 Закону).

3. Встановлена у пункті 2 частини першої статті 7 Закону заборона стосується права осіб, зазначених у пункті 1 частини першої статті 4 цього закону, входити до складу органу управління підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку.

Оскільки Закон не містить визначення вжитих в оспорюваному положенні Закону термінів «орган управління», «наглядова рада», «підприємство або організація, що має на меті одержання прибутку», Конституційний Суд України з'ясує їх правову природу і значення через системний аналіз таких інститутів цивільного та господарського права, як «юридична особа» (глави 7, 8 підрозділу 2 розділу II книги першої Цивільного кодексу України (далі — ЦК України), «суб'єкти господарювання» та «майнова основа господарювання» (розділи II, III Господарського кодексу України (далі — ГК України).

Згідно з частиною першою статті 62 ГК України підприємством визнається самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому цим кодексом та іншими законами. Відповідно до частин першої, другої статті 83 ЦК України юридичні особи можуть створюватися у формі товариств, установ та в інших формах, встановлених законом. Товариством є організація, створена шляхом об'єднання осіб (учасників), які мають право участі у цьому товаристві. Згідно з частиною другою статті 62 ГК України і абзацом другим частини другої статті 83 ЦК України підприємства і організації можуть створюватися як для здійснення підприємництва, так і для некомерційної господарської діяльності і поділяються на підприємницькі та непідприємницькі. Господарським товариством є підприємство, що створюється юридичними особами та/або громадянами шляхом об'єднання їх майна і участі в підприємницькій діяльності товариства з метою одержання прибутку (частина перша статті 79 ГК України). Управління діяльністю господарського товариства здійснюють його ор-

гани та посадові особи, склад і порядок обрання (призначення) яких визначається залежно від виду товариства, а у визначених законом випадках — учасники товариства. Посадовими особами товариства визнаються голова та члени виконавчого органу, голова ревізійної комісії (ревізор), а у разі створення ради товариства (спостережної ради) — голова і члени цієї ради (частини перша, друга статті 89 ГК України). Відповідно до статті 97 ЦК України органами управління товариством є загальні збори його учасників і виконавчий орган, якщо інше не встановлено законом. Таким чином, до органу управління підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку, належать загальні збори учасників (акціонерів) господарського товариства, виконавчий орган, наглядова (спостережна) рада, інший орган, можливість або обов'язковість створення якого передбачена законом чи статутом підприємства або іншими установчими документами (частина друга статті 97 ЦК України, частина четверта статті 57, частина друга статті 65, частина перша статті 89 ГК України, частина друга статті 23 Закону України «Про господарські товариства»).

У загальних зборах мають право брати участь усі його члени (учасники, засновники); загальні збори учасників (акціонерів) підприємства (організації) проводяться періодично, вони визначають основні напрями діяльності підприємства (організації), вносять зміни до його статуту, приймають рішення про його ліквідацію тощо (частина друга статті 101 ГК України, частина четверта статті 98, частини перша, четверта статті 145, частини перша, п'ята статті 159 ЦК України, частина перша статті 58 Закону України «Про господарські товариства», частини перша, друга статті 32, частина друга статті 33 Закону України «Про акціонерні товариства»).

Виконавчий орган підприємства (організації) здійснює керівництво його поточною діяльністю, організовує виконання рішень загальних зборів учасників (акціонерів) господарського товариства, діє від імені підприємства (організації) (частина друга статті 145, частина перша статті 161 ЦК України, частина третя статті 62 Закону України «Про господарські товариства», частини перша, друга статті 58 Закону України «Про акціонерні товариства»). Здійснюючи управлінську діяльність, виконавчий орган реалізує колективну волю учасників (акціонерів) господарського товариства, які є носіями корпоративних прав (абзац третій підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 12 січня 2010 року № 1-рп/2010). Виконавчий орган підприємства (організації) може бути колегіальним (правління, дирекція) чи одноособовим (директор, генеральний директор) (частина друга статті 161 ЦК України).

Наглядова рада як орган управління підприємства (організації) контролює та регулює діяльність його виконавчого органу (частини перша, друга статті 146, частина перша статті 160 ЦК України, частина перша статті 51 Закону України «Про акціонерні товариства»).

З аналізу пункту 2 частини першої статті 7 Закону у взаємозв'язку з його положеннями та іншими законами України вбачається, що Законом заборонено особам, зазначеним у пункті 1 частини першої статті 4 цього закону, входити до складу будь-яких органів управління підприємств або організацій, що мають на меті одержання прибутку. На відміну від загальних зборів учасників підприємства

(організації), що мають на меті одержання прибутку, до складу інших органів управління, що обираються (призначаються) загальними зборами, входять посадові особи, які виконують свої обов'язки на постійній основі на підставі цивільно-правових чи трудових договорів (контрактів) (частина третя статті 48 Закону України «Про господарські товариства», пункт 17 частини другої статті 33, частина третя статті 51, частина дев'ята статті 53, частина четверта статті 62 Закону України «Про акціонерні товариства»).

Відповідно до правової позиції Конституційного Суду України «будь-яка робота, яка здійснюється «на постійній основі», виключає її поєднання з певними посадами в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, які передбачають роботу на такій же постійній основі, зокрема на посадах керівників органів виконавчої влади» (абзац чотирнадцятий пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 4 липня 2002 року № 14-рп/2002).

З огляду на зазначене Конституційний Суд України дійшов висновку, що заборона особам, зазначеним у пункті 1 частини першої статті 4 Закону, входить до органів управління підприємств або організацій, що мають на меті одержання прибутку, до складу яких входять посадові особи, які виконують свої обов'язки на постійній основі на підставі цивільно-правових чи трудових договорів (контрактів), не суперечить Конституції України.

4. Народні депутати України, обґрунтовуючи неконституційність оспорюваних положень Закону, вважають, що заборона входить до складу органу управління підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку, поширюється і на участь у загальних зборах учасників (акціонерів) господарського товариства осіб, зазначених у пункті 1 частини першої статті 4 цього закону, що не відповідає частині першій статті 41 Конституції України.

Відповідно до Основного Закону України кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю; право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом; ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності; право приватної власності є непорушним (частини перша, друга, четверта статті 41). Конституцією України встановлено, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом (частина перша статті 24); усі суб'єкти права власності рівні перед законом (частина четверта статті 13). Згідно з частиною третьою статті 319 ЦК України усім власникам забезпечуються рівні умови здійснення своїх прав.

За частиною першою статті 167 ГК України учасники (акціонери) господарського товариства мають корпоративні права, тобто права особи, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) цієї організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами. Це положення конкретизовано у Законі України «Про акціонерні товариства», згідно з пунктом 8 частини першої статті 2 якого корпоративні права — це сукупність майнових і немайнових прав

акціонера — власника акцій товариства, — які впливають з права власності на акції та включають право на участь в управлінні акціонерним товариством, отримання дивідендів та активів акціонерного товариства у разі його ліквідації відповідно до закону, а також інші права та правомочності, передбачені законом чи статутними документами.

Особи, уповноважені на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, як і інші фізичні та юридичні особи, мають право володіти, користуватися та розпоряджатися своєю власністю, у тому числі з метою набуття та реалізації корпоративних прав. У преамбулі Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи зазначається, що хоч публічні службовці і наділені особливими правами та обов'язками для виконання функцій держави, однак вони є громадянами, а тому за ними слід визнавати ті ж права, що й за іншими громадянами, у тій мірі, у якій це можливо. Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб також допускає здійснення державними посадовими особами діяльності, спрямованої на отримання фінансового прибутку (пункт 5); в той же час державні посадові особи зобов'язані утримуватись від володіння фінансовими, комерційними або іншими аналогічними інтересами, які є несумісними з їх посадою, функціями, обов'язками або їх виконанням (пункт 4).

Згідно з частиною другою статті 167 ГК України володіння корпоративними правами не вважається підприємництвом, але законом можуть бути встановлені обмеження для певних осіб щодо володіння ними та/або їх здійснення. Одне з таких обмежень встановлено у пункті 2 частини першої статті 7 Закону, за змістом якого особам, зазначеним у пункті 1 частини першої статті 4 цього закону, забороняється входити до складу органу управління чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку, зокрема бути головою або членом наглядової (спостережної) ради, виконавчого органу, ревізійної комісії, ревізором господарського товариства, а також головою або членом іншого органу товариства, якщо утворення такого органу передбачене статутом товариства. Встановлена заборона не поширюється на володіння та/або реалізацію особами, уповноваженими на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, решти корпоративних прав, не пов'язаних з участю (членством) в управлінні поточною діяльністю господарського товариства.

Згідно з частиною першою статті 19 Конституції України правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Відповідно до частини першої статті 100 ЦК України право участі у товаристві є особистим немайновим правом і не може окремо передаватися іншій особі. З огляду на це особи, уповноважені на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, мають право на придбання акцій (часток, паїв) господарського товариства, управляти ним, беручи участь у загальних зборах учасників (акціонерів), отримувати дивіденди, інформацію щодо діяльності товариства, частину його активів у разі ліквідації товариства тощо.

Рівність учасників (акціонерів) господарського товариства як власників та як суб'єктів корпоративних прав закріплено в частині першій статті 25 Закону України «Про акціонерні товариства», згідно з якою кожному акціонеру надається

однакова сукупність прав, включаючи право на участь в управлінні акціонерним товариством, зокрема, шляхом участі в загальних зборах учасників (акціонерів) господарського товариства.

Таким чином, Конституційний Суд України дійшов висновку, що заборона особам, зазначеним у пункті 1 частини першої статті 4 цього закону, брати участь у загальних зборах підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку, як вбачається зі змісту положень пункту 2 частини першої статті 7 Закону, суперечить частинам першій, другій статті 24, частинам першій, четвертій статті 41 Конституції України.

5. Суб'єкт права на конституційне подання порушує перед Конституційним Судом України питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 2 розділу VIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону, відповідно до якого у декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за 2011 рік відомості про витрати надаються з дня набрання чинності цим законом.

Згідно з частиною першою статті 58 Конституції України закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи.

Конституційний Суд України у своїх рішеннях вже висловлював позицію щодо незворотності дії в часі законів та інших нормативно-правових актів: закони та інші нормативно-правові акти поширюють свою дію тільки на ті відносини, які виникли після набуття законами чи іншими нормативно-правовими актами чинності; дію нормативно-правового акта в часі треба розуміти так, що вона починається з моменту набрання цим актом чинності і припиняється із втратою ним чинності, тобто до події, факту застосовується той закон або інший нормативно-правовий акт, під час дії якого вони настали або мали місце; дія закону та іншого нормативно-правового акта не може поширюватися на правовідносини, які виникли і закінчилися до набрання чинності цим законом або іншим нормативно-правовим актом (рішення від 13 травня 1997 року № 1-зп, від 9 лютого 1999 року № 1-рп/99, від 5 квітня 2001 року № 3-рп/2001).

Відповідно до частини п'ятої статті 94 Конституції України закон набирає чинності через десять днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування. У пункті 1 розділу VIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону визначено, що він набирає чинності з 1 липня 2011 року, крім статей 11 і 12, які набирають чинності з 1 січня 2012 року, а у пункті 2 зазначено, що у декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за 2011 рік відомості про витрати надаються з дня набрання чинності цим законом.

Конституційний Суд України виходить з того, що закон є цілісним документом, всі його положення мають розглядатися у взаємозв'язку, системно. З огляду на це пункт 2 розділу VIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону слід розглядати у системному зв'язку з частиною першою статті 12 Закону, згідно з якою особи, зазначені у пункті 1, підпункті «а» пункту 2 частини першої статті 4 цього закону, зобов'язані щорічно до 1 квітня подавати за місцем роботи (служби) декларацію

про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за минулий рік за формою, що додається до Закону.

З набранням чинності частини першої статті 12 Закону витрати осіб, вказаних у пункті 1, підпункті «а» пункту 2 частини першої статті 4 цього закону, підлягають декларуванню. Конституційний Суд України вважає, що оскільки стаття 12 Закону набрала чинності з 1 січня 2012 року, то й обов'язок відповідних посадових і службових осіб щодо декларування своїх витрат виник з дня набрання чинності статтею 12 Закону. Таким чином, особи, які претендують на зайняття посад в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, та особи, які вже займають відповідні посади, мають вносити до декларації відомості про витрати, здійснені з 1 січня 2012 року, за формою, передбаченою Законом.

Натомість у пункті 2 розділу VIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону встановлено контроль за витратами, здійсненими зазначеними особами у період з 1 липня 2011 року до 31 грудня 2011 року, тобто за відносинами, які виникли до набрання чинності статтею 12 цього закону, чим порушено конституційну вимогу щодо незворотності дії в часі законів та інших нормативно-правових актів.

З огляду на викладене Конституційний Суд України вважає, що положення пункту 2 розділу VIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону щодо надання у декларації за 2011 рік відомостей про витрати з дня набрання чинності цим законом суперечить частині першій статті 58 Конституції України.

Невідповідність цього положення Конституції України не звільняє осіб від обов'язку декларувати свої доходи згідно з чинним законодавством.

Враховуючи наведене та керуючись статтями 147, 150, 152, 153 Конституції України, статтями 51, 61, 63, 65, 67, 69, 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. Визнати таким, що відповідає Конституції України (є конституційним), положення пункту 2 частини першої статті 7 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 року № 3206-VI, згідно з яким особам, зазначеним у пункті 1 частини першої статті 4 цього закону, забороняється входити до складу органу управління підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку, за винятком встановлення заборони вказаним особам, як вбачається зі змісту цього положення, брати участь у загальних зборах такого підприємства або організації.

2. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 року № 3206-VI, а саме:

— пункту 2 частини першої статті 7 щодо заборони особам, зазначеним у пункті 1 частини першої статті 4 цього закону, брати участь у загальних зборах підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку;

— пункту 2 розділу VIII «Прикінцеві та перехідні положення».

3. Положення Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 року № 3206-VI, визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

4. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

● *Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated March 13, 2012 No. 6-рп/2012 in the case upon the constitutional petition of 53 People's Deputies of Ukraine concerning conformity with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of Article 7.1.2, item 2 of Chapter VIII «Final and Transitional Provisions» of the Law of Ukraine «On Fundamentals of Preventing and Counteracting Corruption»*

Subject of the right to constitutional petition — 53 People's Deputies of Ukraine — applied to the Constitutional Court of Ukraine with a petition to recognise as non-conforming with the Constitution of Ukraine (unconstitutional) the provisions of Article 7.1.2 of the Law of Ukraine «On Fundamentals of Preventing and Counteracting Corruption» dated April 7, 2011 No. 3206-VI (hereinafter referred to as «the Law») regarding prohibition to persons indicated in Article 4.1.1 of this Law to be members of a governing body of a profit-seeking enterprise or organisation.

The Constitution and laws established certain rules of conduct, in particular specific restrictions for off-duty activities of officials and officers of state bodies and bodies of local self-government. Such restrictions are constitutionally grounded since some sorts of activities of these persons out of their service may objectively lead to a situation which would be incompatible with due performance of their official duties caused by the conflict of interests. The state establishes legal mechanisms which prevent the conflict of interests or ensure its resolution in case of occurrence.

Analysis of Article 7.1.2 of the Law in conjunction with its provisions and other laws shows that the Law provides that persons indicated in Article 4.1.1 of this Law shall not be members of any governing body of a profit-seeking enterprise or organisation. Unlike general meeting of participants of a profit-seeking enterprise (organisation), other governing bodies which are elected (appointed) by general meetings consist of officials performing their duties on permanent basis on the grounds of civil or labour agreements (contracts) (Article 48.3 of the Law «On Commercial Associations», Articles 33.2.17, 51.3, 53.9, 62.4 of the Law «On Joint Stock Companies»).

According to the legal position of the Constitutional Court «any activity performed «on permanent basis» excludes its combination with certain positions in state bodies and bodies of local self-government which imply activities on the same permanent basis, in particular on positions of heads of bodies of executive power» (paragraph 14 of item 2 of the reasoning part of the Decision No. 14-rp/2002 dated July 4, 2002).

In substantiating unconstitutionality of the disputed provisions of the Law, the People's Deputies of Ukraine consider that prohibition to be a member of a governing body of a profit-seeking enterprise or organisation also applies to participation of persons indicated in Article 4.1.1 of this Law in general meetings of participants (shareholders) of a commercial association which does not conform with Article 41.1 of the Constitution.

Persons authorised to perform functions of the state and local self-government as well as other natural and legal persons have a right to own, use and dispose of their property, including with the purpose of acquiring and implementation of corporate rights.

According to Article 167.2 of the Commercial Code possession of corporate rights shall not be considered as entrepreneurship, but the law may establish restrictions for certain persons to own these rights and/or implement them. One of these restrictions is provided by Article 7.1.2 of the Law pursuant to which persons indicated in Article 4.1.1 of this Law shall not be members of a governing body or supervisory board of a profit-seeking enterprise or organisation, in particular to be a head or a member of a supervisory board, executive body, auditing committee, auditor of a commercial associations, as well as head or member of other body of association if creation of such body is envisaged by the statute of association. The established prohibition does not apply to ownership and/or implementation by persons authorised to perform functions of the state and local self-government of other corporate rights related to participation (membership) in management of operating activity of commercial associations.

According to Article 19.1 of the Constitution the legal order in Ukraine is based on the principles according to which no one shall be forced to do what is not envisaged by legislation. Pursuant to Article 100.1 of the Civil Code the right for participation in association is a personal non-property right and may not be passed to other persons. With regard to this persons authorised to perform functions of the state and local self-government have a right to acquire shares (interests) of a commercial association, manage it by participating in general meetings of participants (shareholders), collect dividends, information concerning activities of association, part of its assets in case of liquidation of association etc.

Subject of the right to constitutional petition also raised a question concerning conformity with Constitution (constitutionality) of item 2 of Chapter VIII «Final and Transitional Provisions» of the Law according to which information on expenses shall be revealed in declaration on property, income, expenses and financial liabilities for 2011 from the day this Law enters into force.

According to Article 58.1 of the Constitution laws and other normative legal acts have no retroactive force, except in cases where they mitigate or annul the responsibility of a person.

The Constitutional Court proceeds from the fact that a law is a consistent document, all its provisions shall be considered systematically in their conjunction. With regard to this, item 2 of Chapter VIII «Final and Transitional Provisions» of the Law shall be considered in system conjunction with Article 12.1 of the Law according to which persons indicated in Article 4.1.1, sub-item «a» of Article 4.1.2 of this Law shall annually submit a declaration on property, income, expenses and financial liabilities for the previous year before April 1 at the place of service according to the form included to the Law.

Expenses of persons indicated in Article 4.1.1, sub-item «a» of Article 4.1.2 of this Law shall be declared after Article 12.1 of the Law entered into force. The Constitutional Court deems that since Article 12 of the Law took its effect on January 1, 2012 obligation of relevant officials and officers to declare their expenses emerged from the day Article 12 of the Law entered into force.

Thereby, persons seeking to fill in positions in state bodies and bodies of local self-government and those holding relevant positions shall indicate their expenses from January 1, 2012 in declaration according to the form included to the Law.

At the same time item 2 of Chapter VIII «Final and Transitional Provisions» of the Law established control over expenses performed by mentioned persons during the period from July 1, 2011 till December 31, 2011, i.e. over relations which had emerged before Article 12 of this Law entered into force which violated the constitutional requirement regarding irreversibility of effect of laws and other normative legal acts.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held:

1. To recognise as conforming with the Constitution of Ukraine (constitutional) provisions of Article 7.1.2 of the Law of Ukraine «On Fundamentals of Preventing and Counteracting Corruption» dated April 7, 2011 No. 3206-VI according to which persons indicated in Article 4.1.1 of the Law shall not be members of a governing body of a profit-seeking enterprise or organisation except a prohibition for such persons to take part in general meetings of such enterprise or organisation, as it is deemed from the content of this provision.

2. To recognise as non-conforming with the Constitution (unconstitutional) provisions of the Law «On Fundamentals of Preventing and Counteracting Corruption» dated April 7, 2011 No. 3206-VI, in particular:

- Article 7.1.2 concerning prohibition for persons indicated in Article 4.1.1 of this law to take part in general meetings of a profit-seeking enterprise or organisation;
- item 2 of Chapter VIII «Final and Transitional Provisions».

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 22 Закону України «Про вибори народних депутатів України» стосовно рівномірного віднесення закордонних виборчих дільниць до всіх одномандатних виборчих округів, які утворюються на території столиці України — міста Києва

м. Київ
4 квітня 2012 року
№ 7-рп/2012

Справа № 1-17/2012

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Винокурова Сергія Маркіяновича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Овчаренка В'ячеслава Андрійовича,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Стрижача Андрія Андрійовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни — доповідача,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 22 Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 17 листопада 2011 року № 4061-VI стосовно рівномірного віднесення закордонних виборчих дільниць до всіх одномандатних виборчих округів, які утворюються на території столиці України —

міста Києва (Відомості Верховної Ради України, 2012 р., № 10–11, ст. 73) (далі — Закон).

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 41 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання 59 народних депутатів України.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 71 Закону України «Про Конституційний Суд України» є твердження суб'єкта права на конституційне подання про неконституційність положень частини другої статті 22 Закону стосовно рівномірного віднесення закордонних виборчих дільниць до всіх одномандатних виборчих округів, які утворюються на території столиці України — міста Києва.

Заслухавши суддю-доповідача Шапталу Н. К. та дослідивши матеріали справи, в тому числі позиції, висловлені Президентом України, Головою Верховної Ради України, Міністром юстиції України, науковцями Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», Національного університету «Одеська юридична академія», Донецького національного університету, Національної академії внутрішніх справ, громадських організацій «Інститут виборчого права» та «Лабораторія законодавчих ініціатив», Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Суб'єкт права на конституційне подання — 59 народних депутатів України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), окремі положення статті 22 Закону, які передбачають, що закордонні виборчі дільниці утворюються Центральною виборчою комісією при закордонних дипломатичних установах України, у військових частинах (формуваннях), дислокованих за межами України, з рівномірним віднесенням до всіх одномандатних виборчих округів, які утворюються на території столиці України — міста Києва.

Народні депутати України вважають, що вказані положення Закону, котрими передбачено рівномірне віднесення закордонних виборчих дільниць до всіх одномандатних виборчих округів, які утворюються на території столиці України — міста Києва, порушують конституційні принципи рівного, вільного виборчого права, права громадян обирати і бути обраними, не забезпечують рівності можливостей кандидатів у народні депутати України, які балотуються в одномандатних виборчих округах, та рівності юридичної ваги голосів виборців, а отже, не відповідають положенням статті 1, частини другої статті 5, частини першої статті 38, статей 69, 71, частини першої статті 76 Конституції України.

2. Конституційний Суд України, вирішуючи порушені в конституційному поданні питання, виходить з такого.

Україна відповідно до Конституції України є суверенна, незалежна, демократична, правова держава (стаття 1); в Україні визнається і діє принцип верховенства права (частина перша статті 8); права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; утвердження і забезпечення прав

і свобод людини є головним обов'язком держави (частина друга статті 3); громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом (частина перша статті 24).

Згідно з Основним Законом України носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування (частина друга статті 5); громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування (частина перша статті 38); народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії (стаття 69); право голосу на виборах і референдумах мають громадяни України, які досягли на день їх проведення вісімнадцяти років; не мають права голосу громадяни, яких визнано судом недієздатними (стаття 70); вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування; виборцям гарантується вільне волевиявлення (стаття 71).

Єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент — Верховна Рада України; конституційний склад Верховної Ради України — чотириста п'ятдесят народних депутатів України, які обираються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років (стаття 75, частина перша статті 76 Конституції України).

У Рішенні від 26 лютого 1998 року № 1-рп/98 (справа про вибори народних депутатів України) Конституційний Суд України зазначив, що «основоположні принципи загального, рівного і прямого виборчого права, вільне і таємне волевиявлення громадян України на виборах народних депутатів України становлять конституційну основу правового регулювання виборчого процесу» (абзац третій пункту 4 мотивувальної частини).

Згідно з частиною третьою статті 77, пунктом 20 частини першої статті 92 Конституції України організація і порядок проведення виборів народних депутатів України встановлюються виключно законами України.

Відповідно до частин першої, третьої статті 1 Закону народні депутати України обираються громадянами України на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування за змішаною (пропорційно-мажоритарною) виборчою системою. За Законом з 450 народних депутатів України 225 народних депутатів України обираються за пропорційною системою в загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі за виборчими списками кандидатів у народні депутати України від політичних партій, 225 — за мажоритарною системою відносної більшості в одномандатних виборчих округах (частини друга, третя статті 1).

Згідно з частинами першою, другою статті 18 Закону вибори народних депутатів України проводяться у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі, який включає в себе всю територію України та закордонні виборчі дільниці, та у 225 одномандатних виборчих округах, що утворюються Центральною виборчою комісією та існують на постійній основі; одномандатні виборчі ок-

руги утворюються в межах Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя з приблизно рівною кількістю виборців в кожному окрузі; орієнтовна середня кількість виборців в одномандатних виборчих округах визначається Центральною виборчою комісією виходячи з відомостей Державного реєстру виборців; відхилення кількості виборців в одномандатному виборчому окрузі не може перевищувати дванадцяти відсотків орієнтовної середньої кількості виборців в одномандатних виборчих округах.

Закордонні виборчі дільниці призначені для організації та проведення голосування виборців, які проживають або на день проведення голосування на виборах народних депутатів України перебувають на території іноземної держави, та утворюються при закордонних дипломатичних установах України, у військових частинах (формуваннях), дислокованих за межами України, «з рівномірним віднесенням до всіх одномандатних округів, які утворюються на території столиці України — міста Києва» (частини перша, друга статті 22 Закону).

3. Суть однієї зі складових активного виборчого права полягає в тому, що кожен виборець на виборах має однакову кількість голосів.

Відповідно до правової позиції Конституційного Суду України принцип рівного виборчого права забезпечується не тільки рівними для всіх громадян засадами участі у виборах та наявністю у них рівної кількості голосів, а й юридично рівним впливом цих голосів на результати виборів (абзац перший пункту 13 мотивувальної частини Рішення від 26 лютого 1998 року № 1-рп/98).

Згідно з Законом одномандатні виборчі округи утворюються Центральною виборчою комісією з урахуванням територіального чинника в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці України та кількісного чинника, який передбачає, що кількість виборців в одномандатному виборчому окрузі становить орієнтовну середню кількість виборців відповідно до відомостей Державного реєстру виборців.

За змістом положень Закону, якими встановлені строки, порядок і послідовність дій щодо утворення одномандатних виборчих округів та виборчих дільниць, у тому числі закордонних, Центральна виборча комісія повинна утворити закордонні виборчі дільниці з наступним (після утворення одномандатних виборчих округів) їх рівномірним віднесенням до всіх одномандатних виборчих округів, утворених на території столиці України — міста Києва (підпункти 2, 3, 4 пункту 6 розділу XV «Прикінцеві та перехідні положення»).

Таким чином, Центральна виборча комісія повинна утворити в межах столиці України — міста Києва одномандатні виборчі округи виходячи з кількості виборців, які на момент утворення цих округів включені до Державного реєстру виборців у місті Києві, та з урахуванням дванадцятивідсоткової межі відхилення від визначеної орієнтовної середньої кількості виборців в одномандатних виборчих округах, не беручи до уваги кількість виборців, зареєстрованих у Державному реєстрі виборців, які проживають або перебувають за кордоном.

За таких обставин встановлена частиною другою статті 22 Закону вимога щодо рівномірного віднесення закордонних виборчих дільниць до всіх одномандатних виборчих округів, які утворюються на території столиці України — міста

Києва, з урахуванням співвідношення кількості виборців, які проживають або перебувають за кордоном, та виборців у місті Києві не узгоджується з частиною другою статті 18 Закону, якою визначено певну межу відхилення кількості виборців в одномандатному виборчому окрузі, а саме — до дванадцяти відсотків від орієнтовної середньої кількості виборців в одномандатних виборчих округах.

Рівномірне віднесення закордонних виборчих дільниць до всіх одномандатних виборчих округів, які утворюються на території столиці України — міста Києва з урахуванням кількості виборців в місті Києві, зумовлює значне збільшення кількості виборців, які не пов'язані з територіальною громадою міста Києва.

Отже, застосування положень Закону, за якими виборці, які проживають або перебувають за кордоном, голосують за кандидатів у народні депутати України в одномандатних виборчих округах, що утворюються в столиці України — місті Києві, не забезпечує відображення волевиявлення тих виборців, які проживають на території міста Києва.

4. Основний Закон України гарантує виборцям вільне волевиявлення на виборах до органів державної влади та органів місцевого самоврядування на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування (стаття 71).

Конституційний принцип рівного виборчого права зобов'язує державу створити рівні умови для реалізації активного та пасивного виборчого права на всіх стадіях виборчого процесу, а також рівні можливості для їх захисту в порядку, передбаченому законом. Таку ж правову позицію, згідно з якою «всім виборцям і всім кандидатам у народні депутати України Конституція надає і гарантує рівні правові можливості для реалізації своїх виборчих прав», висловив Конституційний Суд України в абзаці першому пункту 10 мотивувальної частини Рішення від 26 лютого 1998 року № 1-рп/98.

Однак положення Закону щодо рівномірного віднесення закордонних виборчих дільниць до всіх одномандатних виборчих округів на території столиці України — міста Києва не забезпечують рівних правових можливостей кандидатів у народні депутати України, які балотуватимуться в одномандатних виборчих округах у місті Києві, щодо реалізації їх права бути обраними народними депутатами України, оскільки обмежуються можливості таких кандидатів формувати вільне волевиявлення виборців, які проживають або перебувають за кордоном.

Отже, рівномірне віднесення згідно з частиною другою статті 22 Закону закордонних виборчих дільниць до всіх одномандатних виборчих округів, утворених на території столиці України — міста Києва, не забезпечує рівного і вільного виборчого права виборцям, які проживають або перебувають за межами України і які за існуючою пропорційно-мажоритарною виборчою системою реалізують таке право лише за пропорційною складовою змішаної виборчої системи.

Крім того, виборці, які проживають або перебувають за кордоном, як зауважив Європейський суд з прав людини у справі Хілбе проти Ліхтенштейну (1999), є «менш пов'язані, менш зацікавлені і менш обізнані із щоденними внутрішньодержавними подіями та процесами», у зв'язку з чим він визнав за можливе позбавляти активного виборчого права таких виборців.

Таким чином, Конституційний Суд України дійшов висновку, що положення частини другої статті 22 Закону щодо рівномірного віднесення закордонних виборчих дільниць до всіх одномандатних виборчих округів, які утворюються на території столиці України — міста Києва, є такими, що суперечать частині першій статті 38, статтям 69, 71, частині першій статті 76 Конституції України.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 152, 153 Конституції України, статтями 51, 61, 63, 65, 67, 69, 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення «з рівномірним віднесенням до всіх одномандатних округів, які утворюються на території столиці України — міста Києва» частини другої статті 22 Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 17 листопада 2011 року № 4061–VI.

2. Положення частини другої статті 22 Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 17 листопада 2011 року № 4061–VI, визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

● *Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 7-рп/2012 dated April 4, 2012 in the case upon the constitutional petition of 59 People's Deputies of Ukraine concerning conformity with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the provisions of Article 22.2 of the Law «On the Elections of the People's Deputies of Ukraine» concerning proportional assignment of electoral voting stations abroad to all single-seat electoral districts established on the territory of the capital of Ukraine — the city of Kyiv*

Subject of the right to constitutional petition — 59 People's Deputies of Ukraine — applied to the Constitutional Court of Ukraine with a petition to recognise as non-confirming with the Constitution of Ukraine (unconstitutional), several provisions of Article 22 of Law «On the Elections of the People's Deputies of Ukraine» dated November 17, 2011 No. 4061-VI (hereinafter referred to as «the Law»), which stipulate that electoral voting stations abroad shall be formed by the Central Election

Commission at the diplomatic establishments of Ukraine abroad, military units (formations) deployed abroad, with proportional assignments to all single-seat electoral districts established on the territory of the capital of Ukraine — the city of Kyiv.

Pursuant to Articles 1.1, 1.3 of the Law the People's Deputies of Ukraine shall be elected by the citizens of Ukraine on the ground of universal, equal and direct suffrage by secret vote under mixed (proportional and majority voted) electoral system. According to the Law, 225 People's Deputies from 450 People's Deputies of Ukraine shall be elected under proportional system in the national multi-seat electoral district according to the electoral lists of candidates for People's Deputies of Ukraine from political parties, 225 — under majority system of relative majority in single-seat electoral districts (Articles 1.2, 1.3).

In accordance with the Articles 18.1, 18.2 of the Law, the elections of People's Deputies of Ukraine shall be held in the national multi-seat electoral district, which includes the whole territory of Ukraine and electoral voting stations abroad, and in 225 single-seat electoral districts, which shall be formed by the Central Election Commission and exist on permanent basis; single-seat electoral districts shall be formed in the Autonomous Republic of Crimea, oblasts, the cities of Kyiv and Sevastopol with approximately equal number of voters in each district; approximate average number of voters in single-seat electoral districts shall be determined by the Central Election Commission in accordance with the information of the State Register of Voters; deviation in the number of voters in a single-seat electoral district shall not exceed 20 per cent of approximate average number of voters in single-seat electoral districts.

In accordance with the meaning of the Law prescribing the term, order and succession of actions to form single-seat electoral districts, and including voting stations abroad, the Central Election Commission must form voting stations abroad with their further (after establishment of single-seat electoral districts) proportional assignments to all single-seat electoral districts, formed on the territory of the capital of Ukraine — the city of Kyiv (items 6.2, 6.3, 6.4 of Chapter XV «Final and Transitional Provisions»).

Thus, the Central Election Commission must establish single-seat electoral districts on the territory of the capital of Ukraine — the city of Kyiv with account of the number of voters, who at the moment of establishing these districts are included in the State Register of Voters in the city of Kyiv and having regard to 20 per cent limit of deviation from the determined approximate average number of voters in single-seat electoral districts, not including the number of voters, registered in the State Register of Voters, who live or stay abroad.

Under such circumstances the requirement established in the Article 22.2 of the Law regarding proportional assignment of voting stations abroad to all single-seat electoral districts, formed on the territory of the capital of Ukraine — the city of Kyiv, with account of the proportion of voters, who live or stay abroad, and voters in the city of Kyiv, does not comply with Article 18.2 of the Law, which determined the definite limit of deviation in the number of voters in the single-seat electoral district, namely up to 20 per cent from approximate average number of voters in single-seat electoral districts.

Proportional assignment of voting stations abroad to all single-seat electoral districts, formed on the territory of the capital of Ukraine — the city of Kyiv with account

of the number of voters in the city of Kyiv, causes significant increase in the number of voters, who are not tied with the territorial community of the city of Kyiv.

Accordingly, the implementation of provisions of the Law, according to which the voters, who live or stay abroad, vote for the candidates for the People's Deputies of Ukraine in the single-seat electoral districts, formed on the territory of the capital of Ukraine — the city of Kyiv, does not ensure the reflection of the will of those voters, who live on the territory of the city of Kyiv.

The provisions of the Law on proportional assignment of voting stations abroad to all single-seat electoral districts on the territory of the capital of Ukraine — the city of Kyiv do not ensure equal legal possibilities for the candidates for the People's Deputies, who will be running in the single-seat electoral districts in the city of Kyiv with regard to implementation of their right to be elected the People's Deputies of Ukraine, since the possibilities of such candidates to form free will expression of voters, who live or stay abroad are restricted.

Thus, proportional assignment of voting stations abroad to all single-seat electoral districts established on the territory of the capital of Ukraine — the city of Kyiv under Article 22.2 of the Law, does not provide equal and free electoral right for the voters, who live or stay outside Ukraine and who — under existing proportional and majority electoral system — implement such right only under proportional component of the mixed voted system.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held to recognise as non-conforming to the Constitution of Ukraine (unconstitutional) the provisions «with proportional assignment to all single-seat districts, established on the territory of the capital of Ukraine — the city of Kyiv» of Article 22.2 of the Law «On the Elections of the People's Deputies of Ukraine» dated November 17, 2011 No.4061-VI.

ОКРЕМА ДУМКА

судді Конституційного Суду України Стецюка П. Б.
стосовно Рішення Конституційного Суду України
у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України
щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень
частини другої статті 22 Закону України «Про вибори народних
депутатів України» стосовно рівномірного віднесення закордонних
виборчих дільниць до всіх одномандатних виборчих округів,
які утворюються на території столиці України — міста Києва

Суб'єкт права на конституційне подання — 59 народних депутатів України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), окремі положення статті 22 Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 17 листо-

пада 2011 року № 4061–VI (далі — Закон), які передбачають, що закордонні виборчі дільниці утворюються Центральною виборчою комісією при закордонних дипломатичних установах України, у військових частинах (формуваннях), дислокованих за межами України, з рівномірним віднесенням до всіх одномандатних виборчих округів, які утворюються на території столиці України — міста Києва. Народні депутати України вважають, що вказані положення Закону, котрими передбачено рівномірне віднесення закордонних виборчих дільниць до всіх одномандатних виборчих округів, які утворюються на території столиці України — міста Києва, порушують конституційні принципи рівного, вільного виборчого права, права громадян обирати і бути обраними, не забезпечують рівності можливостей кандидатів у народні депутати України, які балотуються в одномандатних виборчих округах, та рівності юридичної ваги голосів виборців і, на їхню думку, не відповідають положенням статті 1, частини другої статті 5, частини першої статті 38, статей 69, 71, частини першої статті 76 Конституції України.

У Рішенні від 4 квітня 2012 року № 7-рп/2012 (далі — Рішення) Конституційний Суд України визнав «такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення «з рівномірним віднесенням до всіх одномандатних округів, які утворюються на території столиці України — міста Києва» частини другої статті 22 Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 17 листопада 2011 року № 4061–VI» (пункт 1 резолютивної частини), зазначивши, що «положення частини другої статті 22 Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 17 листопада 2011 року № 4061–VI, визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення» (пункт 2 резолютивної частини Рішення).

На підставі статті 64 Закону України «Про Конституційний Суд України» вважаю за необхідне висловити окрему думку стосовно Рішення.

1. Відповідно до Основного Закону України до повноважень Конституційного Суду України належить вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів та інших правових актів Верховної Ради України (частина перша статті 150); закони та інші правові акти за рішенням Конституційного Суду України визнаються неконституційними повністю чи в окремій частині, якщо вони не відповідають Конституції України або якщо була порушена встановлена Конституцією України процедура їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності (частина перша статті 152). Приймаючи рішення про неконституційність правових актів, Конституційний Суд України повинен, насамперед, керуватися принципом верховенства права, повно і всебічно розглянути справу та належним чином обґрунтувати своє рішення (стаття 4 Закону України «Про Конституційний Суд України»). Отже, зробивши висновок, що «положення частини другої статті 22 Закону щодо рівномірного віднесення закордонних виборчих дільниць до всіх одномандатних виборчих округів, які утворюються на території столиці України — міста Києва, є такими, що суперечать частині першій статті 38, статтям 69, 71, частині першій статті 76 Конституції України», Конституційний Суд України мав би показати, в чому саме полягає така «суперечність».

Однак, у Рішенні такого обґрунтування стосовно будь-якого з указаних конституційних положень (частина перша статті 38 — «громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування», статті 69 — «народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії», статті 71 — «вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Виборцям гарантується вільне волевиявлення» та частини першої статті 76 — «конституційний склад Верховної Ради України — чотириста п'ятдесят народних депутатів України, які обираються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років») не наведено.

Натомість, зроблені Конституційним Судом України припущення щодо можливого «не узгодження» між собою положень частини другої статті 22 та частини другої статті 18 Закону (абзац шостий пункту 3 мотивувальної частини Рішення), а також про те, що «рівномірне віднесення закордонних виборчих дільниць до всіх одномандатних виборчих округів, які утворюються на території столиці України — міста Києва з урахуванням кількості виборців в місті Києві, зумовлює значне збільшення кількості виборців, які не пов'язані з територіальною громадою міста Києва» і це, відповідно, «не забезпечує відображення волевиявлення тих виборців, які проживають на території міста Києва» (абзаци сьомий та восьмий мотивувальної частини Рішення) — обґрунтуванням неконституційності частини другої статті 22 Закону не може вважатися з засади речі, оскільки побудоване на основі хибного уявлення щодо конституційної природи депутатського (парламентського) мандату в Україні. Народний депутат України, незалежно від того де і в який спосіб він обраний, «є повноважним представником Українського народу у Верховній Раді України, відповідальний перед ним, і покликаний виражати і захищати його інтереси» (стаття 79 Конституції України, абзац п'ятий пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 7 липня 1998 року № 11-рп/98 у справі щодо порядку голосування та повторного розгляду законів Верховною Радою України).

Не може, на мій погляд, вважатися достатньою аргументацією неконституційності вказаного положення Закону і теза про те, що положення стосовно рівномірного віднесення закордонних виборчих дільниць до всіх одномандатних виборчих округів на території столиці України — міста Києва «не забезпечують рівних правових можливостей кандидатів у народні депутати України, які балотуватимуться в одномандатних виборчих округах у місті Києві, щодо реалізації їх права бути обраними народними депутатами України, оскільки обмежуються можливості таких кандидатів формувати вільне волевиявлення виборців, які проживають або перебувають за кордоном» (абзац третій пункту 4 мотивувальної частини Рішення). Адже первинним (головним) призначенням оспорюваної суб'єктом права на конституційне подання норми Закону є забезпечення активного виборчого права (права обирати) громадян України, які проживають або перебувають за кордоном, а названі Конституційним Судом України «обмежен-

ня можливостей» кандидатів у народні депутати України у цьому випадку не що інше, як одна з особливостей організації виборчого процесу.

2. Конституцією України встановлено, що організація і порядок проведення виборів народних депутатів України визначаються виключно законами України (стаття 77, пункт 20 частини першої статті 92). Єдиним органом законодавчої влади в Україні, до повноважень якого належить прийняття законів, є парламент — Верховна Рада України (стаття 75, пункт 3 частини першої статті 85 Конституції України). Верховна Рада України 17 листопада 2011 року прийняла Закон, який Президент України підписав 8 грудня 2011 року. Прийняття Закону голосами 366 народних депутатів України (більше 80 відсотків від конституційного складу парламенту) та його беззастережне підписання главою держави, на мою думку, засвідчує консолідацію всіх політичних сил не тільки у Верховній Раді України, а й у державі в цілому докола врегулювання відносин, пов'язаних з організацією і порядком проведення виборів народних депутатів України.

Різносторонність та багатоаспектність правових відносин у сфері виборчого права обумовлює необхідність врегулювання парламентом окремих епізодів виборчого процесу в режимі так званої політичної доцільності. Такі нормативні положення, віднесені до питань політичної доцільності, не можуть бути предметом розгляду в єдиному органі конституційної юрисдикції, оскільки не належать до його компетенції (рішення та висновки Конституційного Суду України від 26 лютого 1998 року № 1-рп/98, від 3 грудня 1998 року № 17-рп/98, від 27 червня 2000 року № 1-в/2000, від 30 січня 2002 року № 2-рп/2002, від 16 жовтня 2002 року № 1-в/2002). Рівномірне віднесення закордонних виборчих дільниць до всіх одномандатних виборчих округів, які утворюються на території столиці України — міста Києва, передбачене частиною другою статті 22 Закону, на мій погляд, є питанням політичної доцільності. Крім того, вбачається, що вирішення цього питання саме в такий спосіб законодавцем в умовах теперішнього стану національного виборчого законодавства відповідає також положенню статті 11 Конституції України, за яким «держава сприяє консолідації та розвитку української нації».

3. Повнота і всебічність розгляду справи як принцип діяльності Конституційного Суду України (стаття 4 Закону України «Про Конституційний Суд України») означає також і комплексне (системне) врахування всіх (без виключення) положень Основного Закону України, а також раніше висловлених правових позицій єдиного органу конституційної юрисдикції. У Рішенні, на жаль, поза увагою залишилися такі важливі конституційні положення, як частина друга статті 22 («конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані») та частина друга статті 24 («не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, **місця проживання** (виділено мною — П. С.), за мовними або іншими ознаками») Конституції України. Не враховано і той факт, що свого часу предметом конституційного контролю був весь текст Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 24 вересня

1997 року, відповідно до положень якого закордонні виборчі дільниці також приписувалися до одного із столичних виборчих округів (Рішення від 26 лютого 1998 року № 1-рп/98 у справі про вибори народних депутатів України).

4. Приймаючи Рішення про визнання таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), положення «з рівномірним віднесенням до всіх одномандатних округів, які утворюються на території столиці України — міста Києва» частини другої статті 22 Закону, Конституційний Суд України, не вказавши Верховній Раді України в порядку статті 70 Закону України «Про Конституційний Суд України» на необхідність негайного внесення до Закону відповідних доповнень, фактично позбавив громадян України, які проживають або перебувають за кордоном, їхнього активного виборчого права в частині обрання народних депутатів України по мажоритарних виборчих округах. Такий підхід, на мій погляд, суперечить частині другій статі 22 та частині другій статті 24 Конституції України.

Підсумовуючи викладене, можна дійти висновку, що у Конституційного Суду України не було підстав для визнання такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положень «з рівномірним віднесенням до всіх одномандатних округів, які утворюються на території столиці України — міста Києва» частини другої статті 22 Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 17 листопада 2011 року № 4061-VI.

Суддя Конституційного Суду України

П. СТЕЦЬОК

ОКРЕМА ДУМКА

судді Конституційного Суду України Шишкіна В. І.
стосовно Рішення Конституційного Суду України
у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
положень частини другої статті 22 Закону України
«Про вибори народних депутатів України» стосовно рівномірного
віднесення закордонних виборчих дільниць до всіх одномандатних
виборчих округів, які утворюються на території столиці України —
міста Києва

Конституційний Суд України у Рішенні від 4 квітня 2012 року № 7-рп/2012 (далі — Рішення) визнав такими, що не відповідають Конституції України (є некон-

ституційними), положення «з рівномірним віднесенням до всіх одномандатних округів, які утворюються на території столиці України — міста Києва» частини другої статті 22 Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 17 листопада 2011 року № 4061-VI (далі — Закон).

Своє Рішення Конституційний Суд України мотивував тим, що:

а) віднесення частиною другою статті 22 Закону закордонних виборчих дільниць до одномандатних виборчих округів, які утворюються на території столиці України — міста Києва (у виборах 1998 і 2002 років за змішаною пропорційно-мажоритарною виборчою системою було по дванадцять виборчих округів), з урахуванням співвідношення кількості виборців, які проживають або перебувають за кордоном, та виборців у місті Києві не узгоджується з частиною другою статті 18 Закону, якою визначено певну межу відхилення кількості виборців в одномандатному виборчому окрузі, а саме — до дванадцяти відсотків від орієнтовної середньої кількості виборців в одномандатних виборчих округах (абзац шостий пункту 3 мотивувальної частини Рішення), що не забезпечує реального відображення волевиявлення тих виборців, які проживають на території міста Києва (абзац восьмий пункту 3 мотивувальної частини Рішення);

б) віднесення закордонних виборчих дільниць до всіх одномандатних виборчих округів на території столиці України — міста Києва не забезпечує рівних правових можливостей кандидатів у народні депутати України, які балотуватимуться в одномандатних виборчих округах у місті Києві, щодо реалізації їх права бути обраними народними депутатами України, оскільки обмежуються можливості таких кандидатів формувати вільне волевиявлення виборців, які проживають або перебувають за кордоном (абзац третій пункту 4 мотивувальної частини Рішення), а тим самим не забезпечує рівного і вільного виборчого права виборцям, які проживають або перебувають за межами України і які за існуючою пропорційно-мажоритарною виборчою системою реалізують таке право лише за пропорційною складовою змішаної виборчої системи (абзац четвертий пункту 4 мотивувальної частини Рішення).

Керуючись статтею 64 Закону України «Про Конституційний Суд України», висловлюю окрему думку щодо наведених позицій Конституційного Суду України.

1. Вказані твердження, які обумовили резолютивну частину Рішення, не є мотивованими. В мотивувальній частині Рішення не обґрунтовано, у чому саме положення частини другої статті 22 Закону суперечить статтям 38, 69, 71, 76 Конституції України. На якій підставі суд дійшов висновку, що частина друга статті 22 Закону не узгоджується з положенням частини другої статті 18 Закону, і навіть якщо уявити, що це так, то чому конституційність однієї норми Закону має оцінюватися через зміст іншої норми того самого Закону? Всі норми закону є рівнозначними. Які конституційні приписи було покладено в основу висновку, що оспорювані положення частини другої статті 22 Закону не забезпечують рівних правових можливостей кандидатів у народні депутати України, які балотуватимуться в одномандатний виборчий округ у місті Києві?

Слід зазначити, що абсолютного дотримання принципу рівності у визначенні кількості виборців у одномандатних виборчих округах для здійснення волевиявлення громадян при реалізації ними активного виборчого права досягнути аргіогі неможливо, тому що абсолютна рівність у такому разі передбачає однакову кількість виборців на день виборів у всіх 225 мажоритарних виборчих округах. Наведене твердження стосується також можливостей кандидатів у народні депутати України, які балотуватимуться в одномандатний виборчий округ у місті Києві. Саме тому в будь-якому законодавстві передбачено певну межу відхилення в кількості виборців у одномандатних виборчих округах. В Україні таку межу встановлено у статті 18 Закону, тобто допускається відхилення від кількісної рівності числа виборців як нездійсненого абсолюту. Якщо в Рішенні абсолютизується принцип рівності, то доцільно було б визнати неконституційними і положення статті 18 Закону, яка також передбачає відхилення від принципу рівності.

2. Відповідно до частини третьої статті 77 Конституції України порядок проведення виборів народних депутатів України встановлюється законом. Визначаючи в Законі механізм врахування волевиявлення громадян України, які перебувають за кордоном на виборах народних депутатів України, законодавець, мабуть, зважав на сукупність різних факторів (місце перебування виборця, комунікаційні, організаційні, фінансові можливості держави тощо) і діяв згідно зі своїми повноваженнями, визначеними у пункті 3 частини першої статті 85, пункті 20 частини першої статті 92 Конституції України.

Саме такого підходу до повноважень парламенту Конституційний Суд України дотримувався в рішеннях від 26 грудня 2011 року № 20-рп/2011, від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012, коли погоджувався з позицією Верховної Ради України щодо можливості надавати законом Кабінету Міністрів України право визначати порядок та розміри соціальних виплат виходячи з наявного фінансового ресурсу бюджету держави і Пенсійного фонду України. У вказаних рішеннях йшлося про права людини, які мають бути максимально захищені, а в цьому Рішенні було досліджено конституційність норм, що регулюють політичне право громадянина. Якщо ж орієнтуватися на європейські стандарти, то захисту людських прав має бути надано більший ступінь забезпечення порівняно з політичними правами громадян, що підтверджується змістом Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і практикою Європейського суду з прав людини. Чому ж у цьому Рішенні стосовно виборчого права порівняно із зазначеними рішеннями щодо соціальних прав людини змінено підходи?

3. Зміст пунктів 26–28 Пояснювального звіту до Кодексу належної практики у виборчих справах Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеціанська Комісія) дає розуміння принципу вільних виборів, що, зокрема, передбачає незалежне формування думки виборців та їх волевиявлення при голосуванні. Такі приписи є підставою для покладання на державу низки позитивних зобов'язань. У контексті розуміння цього принципу український Закон не встановлює неконституційних обмежень активного чи пасивного виборчого права, а закріплює достатні гарантії доступу всіх виборців на закордонних виборчих

дільницях до інформації про кандидатів; передбачає для них, незалежно від місця реєстрації, можливість ознайомлення зі списками виборців; встановлює пряму заборону різних форм підкупу виборців, а також відповідальність за вчинення правопорушень у сфері виборчого законодавства.

4. Незрозуміло, на яких підставах зроблено висновок, що за наявності оспорюваних положень частини другої статті 22 Закону не буде дотримано приписів частини другої статті 18 Закону про дванадцятивідсоткову межу відхилення кількості виборців в одномандатному виборчому окрузі? Чому ж допущення такого відхилення не вважається порушенням принципу рівності? Припущення Конституційного Суду України фактично передбачає, що Центральна виборча комісія неналежним чином виконуватиме надані їй законодавцем повноваження і не зможе прийняти рішення з дотриманням положень статей 18, 22 Закону.

На підставі пунктів 71, 13 статті 17, пункту 17 статті 19 Закону України «Про Центральну виборчу комісію» вирішення всіх питань, які пов'язані з утворенням одномандатних виборчих округів і виборчих дільниць, зокрема з належним виконанням приписів статей 18, 22 Закону, віднесено до повноважень цієї комісії, яка має відповідні механізми їхньої реалізації.

5. Недоречним для обґрунтування тверджень Конституційного Суду України є посилання на позицію Європейського суду з прав людини у справі 1999 року «Hilbe v. Liechtenstein» (без конкретизації пункту), яка стосується допустимості обмеження виборчих прав громадян, які на день проведення виборів перебувають за кордоном, у національному законодавстві певних держав. Однак законодавство нашої країни такого обмеження не передбачає.

Крім того, посилання на зазначену позицію Європейського суду з прав людини є нелогічним, оскільки такий припис дозволяє нормотворцям деяких європейських країн обмежувати виборчі права вказаної категорії громадян, а зміст Рішення, навпаки, спрямовано в інший бік — положення Закону визнано неконституційним, тому, що воно, на думку Конституційного Суду України, обмежує виборче право громадян України.

Суддя Конституційного Суду України

В. ШИШКІН

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини п'ятої статті 52, абзацу другого частини десятої статті 98, частини третьої статті 99 Закону України «Про вибори народних депутатів України» (справа про висування кандидатів у народні депутати України за змішаної виборчої системи)

м. К и ї в
5 квітня 2012 року
№ 8-рп/2012

Справа № 1-15/2012

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Винокурова Сергія Маркіяновича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Овчаренка В'ячеслава Андрійовича,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Сергейчука Олега Анатолійовича — доповідача,
Стецюка Петра Богдановича,
Стрижака Андрія Андрійовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини п'ятої статті 52, абзацу другого частини десятої статті 98, частини третьої статті 99 Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 17 листопада 2011 року № 4061-VI (Відомості Верховної Ради України, 2012 р., № 10-11, ст. 73).

Приводом для розгляду справи згідно зі статтями 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання 51 народного депутата України.

Підставою для розгляду справи відповідно до статті 71 Закону України «Про Конституційний Суд України» є твердження суб'єкта права на конституційне подання про неконституційність частини п'ятої статті 52, абзацу другого частини десятої статті 98, частини третьої статті 99 Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 17 листопада 2011 року № 4061-VI (далі — Закон).

Заслухавши суддю-доповідача Сергійчука О. А. та дослідивши матеріали справи, у тому числі позиції, які висловили Президент України, Голова Верховної Ради України, Кабінет Міністрів України, Міністерство юстиції України, науковці Національної академії правових наук України, Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», Національного університету «Одеська юридична академія», Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Суб'єкт права на конституційне подання — 51 народний депутат України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати частину п'ятої статті 52, абзац другий частини десятої статті 98, частину третю статті 99 Закону такими, що не відповідають статті 8, частині першій статті 38, частині першій статті 71, частині першій статті 76 Конституції України.

Неконституційність зазначених положень Закону автори клопотання обґрунтовують тим, що закріплене у частині п'ятій статті 52 Закону положення, яким дозволено включати до виборчого списку кандидатів у народні депутати України одну і ту ж особу у загальнодержавному багатомандатному і одномандатному виборчих округах, не відповідає принципу верховенства права та не забезпечує реалізації засад справедливості й рівності у виборчому процесі.

На їхню думку, порядок висування кандидатів у народні депутати України та їх реєстрація системно пов'язані з процедурою встановлення результатів виборів у загальнодержавному багатомандатному та одномандатному виборчих округах, яка здійснюється у визначеному статтями 98, 99 Закону порядку. У цих статтях закріплено, що в разі якщо під час встановлення результатів виборів Центральна виборча комісія виявить, що особа обрана народним депутатом України як за виборчим списком кандидатів у народні депутати України у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі, так і народним депутатом України в одномандатному виборчому окрузі, така особа вважається обраною народним депутатом України в одномандатному виборчому окрузі; у такому випадку Центральна виборча комісія приймає рішення про визнання її такою, що не набула депутатського мандата у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі, та визнає обраним народним депутатом України наступного за черговістю кандидата у народні депутати України у виборчому списку кандидатів у народні депутати України від відповідної політичної партії. Суб'єкт права на конституційне подання вважає, що таке врегулювання встановлення результатів виборів не узгоджується з конституційним принципом рівного виборчого права.

2. Конституційний Суд України, вирішуючи порушені у конституційному поданні питання, виходить з такого.

2.1. Україна є демократичною, правовою державою, в якій визнається і діє принцип верховенства права; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, яка відповідає перед людиною за свою діяльність; органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією України межах і відповідно до законів України; Конституція України має найвищу юридичну силу; закони України та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй (стаття 1, частина друга статті 3, частина друга статті 6, частина перша, друга статті 8 Основного Закону України).

Однією із засад конституційного ладу в Україні є те, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування (частина друга статті 5 Конституції України). Народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії (стаття 69 Основного Закону України). Громадянам гарантується право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування; вибори народних депутатів України є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування (частина перша статті 38, стаття 71, частина перша статті 76 Конституції України).

Конституційний Суд України у Рішенні від 26 лютого 1998 року № 1-рп/98 зазначив, що загальне, рівне і пряме виборче право, вільне і таємне волевиявлення громадян України на виборах народних депутатів України є конституційною основою правового регулювання виборчого процесу (абзац другий пункту 4 мотивувальної частини).

2.2. Згідно з частиною третьою статті 77, пунктом 20 частини першої статті 92 Конституції України організація і порядок виборів народних депутатів України визначаються виключно законами України, які приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй.

За Законом народні депутати України обираються громадянами України на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування за змішаною (пропорційно-мажоритарною) виборчою системою (частина перша, третя статті 1). Конституційний склад Верховної Ради України — чотириста п'ятдесят народних депутатів України (частина перша статті 76 Основного Закону України), 225 з них обираються за пропорційною системою у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі за виборчими списками кандидатів у народні депутати України від політичних партій, 225 — за мажоритарною системою відносної більшості в одномандатних виборчих округах.

В оспорюваній частині п'ятій статті 52 Закону передбачено, що одна і та ж особа може бути включена до виборчого списку кандидатів у народні депутати

України від політичної партії та висунута лише в одному з одномандатних виборчих округів в порядку висунування політичною партією або в порядку самовисунування. Тобто кандидату в народні депутати України, крім балотування у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі, надається право одночасно балотуватися в одному з одномандатних виборчих округів. Отже, кандидату в народні депутати України, включеному до виборчого списку кандидатів у народні депутати України від політичної партії, надається більше правових можливостей для реалізації його права бути обраним народним депутатом України, що порушує конституційний принцип рівного виборчого права щодо кандидата у народні депутати України, який балотується тільки по одномандатному виборчому округу.

Аналогічне частині п'ятій статті 52 Закону положення містилося у частині третій статті 20 Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 24 вересня 1997 року, яке Рішенням від 26 лютого 1998 року № 1-рп/98 Конституційний Суд України визнав неконституційним виходячи з того, що відповідно до конституційного принципу рівного виборчого права «всім виборцям і всім кандидатам у народні депутати України Конституція надає і гарантує рівні правові можливості для реалізації своїх виборчих прав. Зокрема, рівне виборче право не забезпечується положенням частини третьої статті 20 Закону, яким кандидату в народні депутати України, включеному до списку кандидатів від політичної партії, виборчого блоку партій, надається більше правових можливостей у реалізації права бути обраним народним депутатом України: крім балотування по багатомандатному загальнодержавному виборчому округу йому надається право одночасно бути висунутим кандидатом у народні депутати України також в одномандатному виборчому окрузі. Тобто одній і тій же особі Закон надає право одночасно виборювати мандат народного депутата України у двох виборчих округах. Порушення рівного виборчого права Конституційний Суд України вбачає також в тому, що за одного й того ж кандидата в народні депутати України, якому Закон надає можливість одночасно балотуватися по двох виборчих округах, виборці мають голосувати двічі» (абзаци перший, другий пункту 10 мотивувальної частини).

Отже, частина п'ята статті 52 Закону суперечить статті 8, частині першій статті 38, частині першій статті 71, частині першій статті 76 Конституції України.

2.3. Оспорювані положення абзацу другого частини десятої статті 98 та частини третьої статті 99 Закону, згідно з якими у разі якщо під час встановлення результатів виборів Центральна виборча комісія виявить, що особа обрана народним депутатом України як за виборчим списком кандидатів у народні депутати України у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі, так і народним депутатом України в одномандатному виборчому окрузі, така особа вважається обраною народним депутатом України у одномандатному виборчому окрузі; стосовно цієї особи приймається рішення про визнання її такою, яка не набула депутатського мандата у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі, а обраним народним депутатом України визнається наступний за черговістю кандидат у народні депутати України у виборчому списку канди-

датів у народні депутати України від відповідної політичної партії, системно пов'язані з частиною п'ятою статті 52 Закону.

Відповідно до Закону кожному виборцю гарантується право мати в одномандатному та загальнодержавному багатомандатному виборчих округах по одному голосу (частина друга статті 3).

Результатом виборів народних депутатів України у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі є визначення в порядку черговості у виборчих списках кандидатів у народні депутати України від політичних партій осіб, обраних народними депутатами України від політичних партій, відповідно до кількості депутатських мандатів, отриманих виборчими списками кандидатів у народні депутати України від політичних партій (абзац перший частини десятої статті 98 Закону).

Згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 26 лютого 1998 року № 1-рп/98 конституційний принцип рівного виборчого права забезпечується не тільки рівними для всіх громадян засадами участі у виборах та наявністю у них рівної кількості голосів, а також юридично рівним впливом цих голосів на результати виборів (абзац перший пункту 13 мотивувальної частини).

Таким чином, Конституційний Суд України вважає, що оскільки частина п'ята статті 52 Закону суперечить Конституції України, отже, і абзац другий частини десятої статті 98, частина третя статті 99 Закону, які перебувають у системному взаємозв'язку з нею, суперечать Основному Закону України, адже вони не забезпечують рівного впливу голосів виборців на результати виборів народних депутатів України, що не відповідає конституційному принципу рівного виборчого права.

Виходячи з наведеного та керуючись статтями 147, 150, 152, 153 Конституції України, статтями 51, 61, 65, 67, 69, 70 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), частину п'яту статті 52, абзац другий частини десятої статті 98, частину третьої статті 99 Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 17 листопада 2011 року № 4061-VI.

2. Положення Закону України «Про вибори народних депутатів України», визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

● *Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated April 5, 2012 No. 8-рп/2012 in the case upon the constitutional petition of 51 People's Deputies of Ukraine concerning conformity with the Constitution (constitutionality) of Article 52.5, paragraph 2 of Article 98.10, Article 99.3 of the Law «On Elections of the People's Deputies of Ukraine» (case on nomination of candidates for People's Deputies of Ukraine under the mixed electoral system)*

According to Articles 77.3, 92.1.20 of the Constitution organisation and procedure for conducting elections of People's Deputies of Ukraine are established exclusively by laws which are adopted on the grounds of the Constitution and shall conform to it.

According to the Law «On Elections of the People's Deputies of Ukraine» dated November 17, 2011 No. 4061-VI (hereinafter referred to as «the Law») People's Deputies of Ukraine are elected on the basis of universal, equal and direct suffrage by secret ballot under the mixed (proportional majority) electoral system (Articles 1.1, 1.3). The constitutional membership of the Verkhovna Rada of Ukraine is 450 People's Deputies of Ukraine (Article 76.1 of the Fundamental Law), 225 are elected under the proportional system in the national multi-seat electoral district according to the electoral list of candidates for People's Deputies of Ukraine from political parties, and 225 are elected under the majority system of relative majority in single-seat electoral districts.

The disputed Article 52.5 of the Law envisages that the same person may be included to the electoral list of candidates for People's Deputies of Ukraine from a political party and nominated only in one of the single-seat electoral districts under the procedure of nomination by a political party or self-nomination, i.e. a candidate for People's Deputy of Ukraine except ballot in the national multi-seat electoral district is entitled with a right to a simultaneous ballot in one of the single-seat electoral districts. Hence, a candidate for People's Deputies of Ukraine who is included to an electoral list of candidates for People's Deputies of Ukraine from a political party has more legal possibilities for implementation of his or her right to be elected the People's Deputy of Ukraine which violates the constitutional principle of equal electoral right regarding a candidate for People's Deputies of Ukraine who runs only in a single-seat electoral district.

Thus, Article 52.5 of the Law runs contrary to Articles 8, 38.1, 71.1, 76.1 of the Constitution.

The disputed provisions of paragraph 2 of Article 98.10 and Article 99.3 of the Law establish that in case during establishment of results of elections the Central Electoral Commission indicates that the person is elected the People's Deputy of Ukraine both under the electoral list of candidates for People's Deputies of Ukraine in the national multi-seat electoral district and in a single-seat electoral district then such person is deemed to be elected the People's Deputy of Ukraine in a single-seat electoral district; there shall be adopted a decision in regard to this person declaring he or she has not obtained the deputy's mandate in the national multi-seat electoral district, and the elected People's Deputy of Ukraine is deemed a person who is a next candidate for People's Deputies of Ukraine in the electoral list of candidates for

People's Deputies of Ukraine from the respective political party. These provisions have a system conjunction with Article 52.5 of the Law.

The Constitutional Court considers that since Article 52.5 of the Law contradicts the Constitution, then paragraph 2 of Article 98.10, Article 99.3 of the Law which have a system conjunction with it, contravene the Fundamental Law as they do not provide equal influence of electoral votes on results of elections of People's Deputies of Ukraine which does not conform to the constitutional principle of equal electoral right.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held to recognise as non-conforming with the Constitution (unconstitutional) Article 52.5, paragraph 2 of Article 98.10, Article 99.3 of the Law «On Elections of the People's Deputies of Ukraine» dated November 17, 2011 No. 4061-VI.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

РІШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

у справі за конституційним зверненням
громадянина Трояна Антона Павловича щодо офіційного тлумачення
положень статті 24 Конституції України
(справа про рівність сторін судового процесу)

м. Київ
12 квітня 2012 року
№ 9-рп/2012

Справа № 1-10/2012

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Винокурова Сергія Маркіяновича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича — доповідача,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Овчаренка В'ячеслава Андрійовича,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,

**Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,**

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним зверненням громадянина Трояна Антона Павловича щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції України.

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 42, 43 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне звернення громадянина Трояна А. П.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність неоднозначного застосування судами України положень статті 24 Конституції України, що призвело до порушення конституційних прав і свобод суб'єкта права на конституційне звернення.

Заслухавши суддю-доповідача Колоса М. І. та дослідивши матеріали справи, в тому числі позиції Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Верховного Суду України, Вищого адміністративного суду України, Вищого господарського суду України, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Інституту кримінально-виконавчої служби, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Громадянин Троян А. П. звернувся до Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції України стосовно права засудженої особи, яка перебуває у місцях позбавлення волі, бути доставленою до суду для участі в судовому процесі у справах цивільної юрисдикції.

На думку суб'єкта права на конституційне звернення, суди України неоднозначно вирішують питання щодо можливості засуджених, які перебувають у місцях позбавлення волі, брати безпосередню участь у судових засіданнях під час розгляду справ, в яких вони є стороною.

Автор клопотання вважає, що недопущення його як позивача до особистої участі у розгляді судом справи у зв'язку з тим, що він відбуває кримінальне покарання у виді позбавлення волі на певний строк у кримінально-виконавчій установі закритого типу, є дискримінаційним і таким, що порушує конституційне право на рівний доступ до правосуддя.

2. Вирішуючи порушене в конституційному зверненні питання, Конституційний Суд України виходить з такого.

2.1. В Україні як демократичній, правовій державі людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (статті 1, 3 Основного Закону України).

Конституція України має найвищу юридичну силу; закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй; норми Конституції України є нормами прямої дії; звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується; конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані (частини друга, третя статті 8, частина друга статті 22 Конституції України).

Відповідно до частини першої статті 64 Основного Закону України конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України.

Конституційні права і свободи є фундаментальною основою існування та розвитку Українського народу, а тому держава зобов'язана створювати ефективні організаційно-правові механізми для їх реалізації. Відсутність таких механізмів нівелює сутність конституційних прав і свобод, оскільки призводить до того, що вони стають декларативними, а це є неприпустимим у правовій державі.

2.2. Відповідно до частини першої статті 55 Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом, отже, держава зобов'язана гарантувати кожному захист його прав і свобод у судовому порядку; суд не може відмовити у правосудді, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх права і свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод (пункт 1 резолютивної частини Рішення Конституційного Суду України від 25 грудня 1997 року № 9-зп).

Згідно з частинами першою, другою статті 24 Основного Закону України громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом; не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, — за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України (частина перша статті 26 Основного Закону України). Аналогічне положення міститься у частині четвертій статті 7 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453-VI.

Рівність та недопустимість дискримінації особи є не тільки конституційними принципами національної правової системи України, а й фундаментальними цінностями світового співтовариства, на чому наголошено у міжнародних правових актах з питань захисту прав і свобод людини і громадянина, зокрема у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 року (статтях 14, 26), Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (статті 14), Протоколі № 12 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (статті 1), ратифікованих Україною та у Загальній декларації прав людини 1948 року (статтях 1, 2, 7).

Гарантована Конституцією України рівність усіх людей в їх правах і свободах означає необхідність забезпечення їм рівних правових можливостей як матеріального, так і процесуального характеру для реалізації однакових за змістом та обсягом прав і свобод. У правовій державі звернення до суду є універсальним механізмом захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб.

Основними засадами судочинства є, зокрема, законність, рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом, змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їх переконливості (пункти 1, 2, 4 частини третьої статті 129 Основного Закону України).

Ніхто не може бути обмежений у праві на доступ до правосуддя, яке охоплює можливість особи ініціювати судовий розгляд та брати безпосередню участь у судовому процесі, або позбавлений такого права.

2.3. Відповідно до частини третьої статті 63 Основного Закону України засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду.

Кожен має право на участь у розгляді своєї справи у передбаченому процесуальним законом порядку в суді будь-якої інстанції (частина третя статті 7 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»). Разом з тим законом не врегульовано порядок забезпечення особистої участі засудженого, який відбуває кримінальне покарання у виді арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні, позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі, у розгляді судової справи як сторони.

Конституційний Суд України дійшов висновку, що особиста участь засудженого, який відбуває кримінальне покарання в установах виконання покарань, як сторони судового процесу створює передумови для повного, всебічного, об'єктивного та неупередженого розгляду справи. Така участь засудженого як сторони у розгляді справи в судах усіх юрисдикцій, спеціалізацій та інстанцій повинна забезпечуватися відповідним процесуальним законом. Рішення про порядок участі засудженого як сторони у розгляді справи зобов'язаний приймати суд у порядку та на умовах, визначених відповідним процесуальним законом.

Виходячи з наведеного та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 51, 62, 66, 67, 69, 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. В аспекті конституційного звернення положення статті 24 Конституції України стосовно рівності громадян у конституційних правах, свободах та перед законом у взаємозв'язку з положеннями частини першої статті 55, пункту 2 частини третьої статті 129 Основного Закону України щодо захисту судом прав і свобод людини і громадянина та рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом треба розуміти так, що кожен, тобто громадянин України, іноземець, особа без громадянства, має гарантовані державою рівні права на захист прав

і свобод у судовому порядку та на участь у розгляді своєї справи у визначеному процесуальним законом порядку у судах усіх юрисдикцій, спеціалізацій та інстанцій, у тому числі й особа, яка засуджена і відбуває кримінальне покарання в установах виконання покарань.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

● *Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated April 12, 2012 No. 9-рп/2012 in the case upon the constitutional appeal of citizen Anton Pavlovych Troian concerning official interpretation of the provisions of Article 24 of the Constitution (case on equality of parties in a trial)*

Citizen A. Troian applied to the Constitutional Court concerning official interpretation of the provisions of Article 24 of the Constitution concerning a right of a condemned person who serves sentence in correction facilities to be transferred to a court for participation in a trial in cases of civil jurisdiction.

According to Articles 24.1, 24.2 of the Fundamental Law citizens have equal constitutional rights and freedoms and are equal before the law; there shall be no privileges or restrictions based on race, colour of skin, political, religious and other beliefs, sex, ethnic and social origin, property status, place of residence, linguistic or other characteristics.

Foreigners and stateless persons who stay in Ukraine on legal grounds enjoy the same rights and freedoms and also bear the same duties as citizens of Ukraine, with the exceptions established by the Constitution, laws or international treaties of Ukraine (Article 26.1 of the Fundamental Law). The same provision is stated in Article 7.4 of the Law «On Judicial System and Status of Judges» dated July 7, 2010 No. 2453-VI.

Equality of all people in their rights and freedoms guaranteed by the Constitution means the necessity of ensuring equal legal possibilities of both material and procedural character for realisation of rights and freedoms identical by their content and scope. Application to a court in a law-based state is a universal mechanism of protection of rights, freedoms and legal interests of natural and legal persons.

The main principles of judicial proceedings are, in particular, legality, equality before the law and the court of all participants in a trial, adversarial procedure and freedom of the parties to present their evidence to the court and to prove the weight of evidence before the court (Articles 129.3.1, 129.3.2, 129.3.4 of the Fundamental Law).

Nobody may be restricted in his or her right for access to justice which includes a possibility of a person to initiate judicial examination and to take part directly in a trial or to be deprived of such a right.

According to Article 63.3 of the Fundamental Law a condemned person enjoys all human and citizens' rights, with the exception of restrictions determined by law and established by a court verdict.

Every person has a right for participation in consideration of his or her case in the order established by the procedural law in court of any instance (Article 7.3 of the Law «On Judicial System and Status of Judges»). At the same time the law does not provide the order of ensuring personal participation of a condemned person who serves a sentence in the form of arrest, restriction of freedom, holding in penal battalion, deprivation of freedom for a certain term, lifetime sentence, in consideration of a judicial case as a party thereto.

The Constitutional Court came to a conclusion that personal participation of a condemned person who serves a sentence in correction facilities as a party of a trial creates preconditions for complete, comprehensive, objective and impartial consideration of a case. Such participation of a condemned person as a party in consideration of a case in courts of all jurisdictions, specialisation and instances shall be ensured by the respective procedural law. Decisions concerning the order of participation of a condemned person as a party in consideration of a case shall be adopted by a court in the order and on conditions established by the respective procedural law.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held that in terms of the constitutional appeal the provisions of Article 24 of the Constitution concerning equality of citizens in their constitutional rights, freedoms and before the law in conjunction with the provisions of Articles 55.1, 129.3.2 of the Fundamental Law concerning protection of human and citizens' rights and freedoms by court and equality of all participants in a trial before the law and the court shall be understood as reading that every person, i.e. citizen of Ukraine, foreigner, stateless person, has equal rights guaranteed by state for the protection of his or her rights and freedoms in judicial order and participation in consideration of his or her case in the order established by the procedural law in courts of all jurisdictions, specialisation and instance, including a condemned person who serves a sentence in correction facilities.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

у справі за конституційним зверненням громадянина
Кузьменка Віталія Борисовича щодо офіційного тлумачення положення
частини третьої статті 364 Кримінального кодексу України
(справа щодо застосування кваліфікуючої ознаки
«працівник правоохоронного органу»
до працівника державної виконавчої служби)

м. К и ї в
18 квітня 2012 року
№ 10-рп/2012

Справа № 1-13/2012

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Винокурова Сергія Маркіяновича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Маркуш Марії Андріївни,
Овчаренка В'ячеслава Андрійовича,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Стрижача Андрія Андрійовича — доповідача,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним зверненням громадянина Кузьменка Віталія Борисовича щодо офіційного тлумачення положень підпункту «д» абзацу другого пункту 1 статті 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 року № 3781–XII (Відомості Верховної Ради України, 1994 р., № 11, ст. 50) з наступними змінами, частини третьої статті 364 Кримінального кодексу України.

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 42, 43 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне звернення громадянина Кузьменка Віталія Борисовича щодо офіційного тлумачення положень підпункту «д» абзацу другого пункту 1 статті 2 Закону України «Про державний захист

працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 року № 3781–XII з наступними змінами (далі — Закон), частини третьої статті 364 Кримінального кодексу України (далі — Кримінальний кодекс).

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність неоднозначного застосування судами України положень названих статей Закону і Кримінального кодексу.

Заслухавши суддю-доповідача Стрижача А. А. та дослідивши матеріали справи, у тому числі позиції, висловлені Президентом України, Головою Верховної Ради України, Комітетом Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, Генеральною прокуратурою України, Міністерством юстиції України, Міністерством внутрішніх справ України, Верховним Судом України, Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ, науковцями Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», Національного університету «Одеська юридична академія», Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні Національної академії наук України, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Суб'єкт права на конституційне звернення — громадянин Кузьменко В. Б. — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень підпункту «д» абзацу другого пункту 1 статті 2 Закону, частини третьої статті 364 Кримінального кодексу в аспекті питання, чи є працівник органу державної виконавчої служби працівником правоохоронного органу.

Необхідність в офіційному тлумаченні вказаних положень Закону та Кримінального кодексу, на думку автора клопотання, полягає в неоднозначному їх застосуванні судами України. Суб'єкт права на конституційне звернення стверджує, що суди загальної юрисдикції, кваліфікуючи діяння працівників державної виконавчої служби за статтею 364 Кримінального кодексу (зловживання владою або службовим становищем), в одних випадках посилалися на підпункт «д» абзацу другого пункту 1 статті 2 Закону і вважали таких працівників працівниками правоохоронного органу, у зв'язку з чим кваліфікували їхні дії за частиною третьою статті 364 Кримінального кодексу, а в інших — керувалися частинами першою чи другою цієї статті, тобто не вважали таких працівників працівниками правоохоронного органу. Додані до конституційного звернення копії рішень судів загальної юрисдикції підтверджують факт неоднозначного застосування положень нормативно-правових актів, про необхідність тлумачення яких ідеться.

2. Вирішуючи питання, порушене в конституційному зверненні, Конституційний Суд України виходить з такого.

2.1. Україна є демократичною, соціальною, правовою державою, у якій людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають

зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (статті 1, 3 Конституції України). Виключно законами України визначаються, зокрема, діяння, які є злочинами, та відповідальність за них (пункт 22 частини першої статті 92 Конституції України).

Кримінальний кодекс має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам; для здійснення цього завдання Кримінальний кодекс визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили (стаття 1 Кримінального кодексу).

2.2. У розділі XVII Особливої частини Кримінального кодексу визначено, які діяння у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, є злочинами, і покарання за них.

До таких злочинів належить і зловживання владою або службовим становищем, тобто умисне, з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах або в інтересах третіх осіб використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб (частина перша статті 364 Кримінального кодексу). Однією з кваліфікуючих ознак вказаного злочину є вчинення його працівником правоохоронного органу (частина третя статті 364 Кримінального кодексу).

3. У Законі встановлено, що правоохоронними органами є органи прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, митні органи, органи охорони державного кордону, органи державної податкової служби, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державної контрольно-ревізійної служби, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції (абзац перший пункту 1 статті 2).

Згідно з абзацом другим пункту 1 статті 2 Закону захисту підлягають працівники суду і правоохоронних органів, зазначених в абзаці першому цього пункту, а також співробітники кадрового складу розвідувальних органів України, працівники Антимонопольного комітету України та уповноважені особи Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, які беруть безпосередню участь, зокрема, у виконанні вироків, рішень, ухвал і постанов судів, постанов органів дізнання і попереднього слідства та прокурорів (підпункт «д»). Напрями діяльності, вказані у цьому абзаці, не можна вважати додатковими підставами для віднесення органів, що провадять таку діяльність, до правоохоронних. Визначивши ці напрями, законодавець розширив коло осіб, які поряд із працівниками суду і правоохоронних органів підлягають державному захисту відповідно до Закону, що є цілком виправданим з огляду на його завдання.

Системний аналіз положень Закону і частини третьої статті 364 Кримінального кодексу дає підстави вважати, що працівник правоохоронного органу у вказаному положенні закону про кримінальну відповідальність як службова особа — суб'єкт злочину є кваліфікуючою ознакою відповідного складу злочину, а в Законі працівник правоохоронного органу є особою, яка у зв'язку з її службовою діяльністю підлягає особливому державному захисту відповідно до мети Закону. У зв'язку з цим положення підпункту «д» абзацу другого пункту 1 статті 2 Закону не може бути застосоване при тлумаченні положення частини третьої статті 364 Кримінального кодексу.

4. Відповідно до частини першої статті 2 Кримінального кодексу підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого цим кодексом. Згідно з частинами третьою, четвертою статті 3 Кримінального кодексу злочинність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки цим кодексом, а застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією заборонено.

У Кримінальному кодексі встановлено вичерпні ознаки суб'єкта злочину — фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до цього кодексу може наставати кримінальна відповідальність (частина перша статті 18). Поряд із суб'єктом злочину в законі про кримінальну відповідальність виокремлено спеціального суб'єкта злочину — фізичну осудну особу, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа (частина друга статті 18).

Ознаки спеціального суб'єкта злочину наведено у відповідних нормах Особливої частини Кримінального кодексу. Спеціальним суб'єктом злочину, який підлягає кримінальній відповідальності згідно зі статтею 364 Кримінального кодексу (зловживання владою або службовим становищем), є службова особа, визначення якої міститься у примітці до цієї статті.

Законодавець у частині третій статті 364 Кримінального кодексу встановив покарання за зловживання владою або службовим становищем, вчинене працівником правоохоронного органу, яке є більш суворим, ніж передбачене в частині першій чи другій цієї статті покарання за такий злочин, вчинений службовою особою.

У статті 364 Кримінального кодексу не визначено, хто саме належить до працівників правоохоронного органу. Відсутні в законі про кримінальну відповідальність і посилання на відповідні положення інших законів України. Вказане унеможливує застосування положень інших законодавчих актів, зокрема й Закону, для встановлення щодо спеціального суб'єкта злочину кваліфікуючої ознаки, передбаченої частиною третьою статті 364 Кримінального кодексу, — працівник правоохоронного органу.

Конституційний Суд України вважає, що поняття «працівник правоохоронного органу» необхідно визначати відповідно до розуміння ознак цього суб'єкта злочину лише за змістом його застосування у Кримінальному кодексі. Із системного аналізу положень Кримінального кодексу вбачається, що в ньому розмежо-

вано поняття «працівник правоохоронного органу», «працівник державної виконавчої служби», «державний виконавець».

Зокрема, у частині другій статті 342 Кримінального кодексу передбачено кримінальну відповідальність за опір працівникові правоохоронного органу, державному виконавцю під час виконання ним службових обов'язків, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві під час виконання цими особами покладених на них обов'язків щодо охорони громадського порядку, а в частині першій статті 343 Кримінального кодексу — за вплив у будь-якій формі на працівника правоохоронного органу чи працівника державної виконавчої служби з метою перешкодити виконанню ним службових обов'язків або добитися прийняття незаконного рішення.

На підставі викладеного Конституційний Суд України дійшов висновку, що положення частини третьої статті 364 Кримінального кодексу не поширюється на державних виконавців та інших працівників державної виконавчої служби.

Враховуючи наведене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 42, 51, 62, 66, 67, 69, 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. В аспекті порушеного в конституційному зверненні питання положення частини третьої статті 364 Кримінального кодексу України, яким передбачено кримінальну відповідальність службової особи за зловживання владою або службовим становищем, а саме «дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, якщо вони вчинені працівником правоохоронного органу», слід розуміти так, що встановлена ним кваліфікуюча ознака складу злочину — працівник правоохоронного органу — не поширюється на працівника органу державної виконавчої служби.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

● *Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated April 18, 2012 No. 10-rp/2012 in the case upon the constitutional appeal of citizen Vitalii Borysovych Kuzmenko concerning official interpretation of the provision of Article 364.3 of the Criminal Code (case on application of the qualifying element «officer of a law-enforcement body» to officers of the State Executive Service)*

Subject of the right to constitutional appeal — citizen V.Kuzmenko — applied to the Constitutional Court with a claim to provide official interpretation of the provisions of sub-item «d» of paragraph 2 of Article 2.1 of the Law «On State Protection of Court and Law-Enforcement Bodies Staff» dated December 23, 1993 No. 3781-XII (hereinafter referred to as «the Law»), Article 364.3 of the Criminal Code with regard to the question whether an officer of the State Executive Service is an officer of a law-enforcement body.

According to Article 2.1 of the Criminal Code the grounds for criminal liability is a commitment by an individual of a socially dangerous deed which contains elements of a crime envisaged by this Code. According to Articles 3.3, 3.4 of the Criminal Code criminal nature of a deed, as well as its guiltiness and other criminal legal consequences shall be defined by this Code only, and application of the law on criminal liability by analogy is prohibited.

The Criminal Code provides exhaustive elements of a subject of a crime — a sane natural person who has committed a crime at the age when, according to this Code, criminal liability may take effect (Article 18.1). Along with subject of a crime the law on criminal liability distinguishes a special subject of a crime — a sane natural person who at the age, when the criminal liability may take effect, has committed a crime, which subject may be only a certain person (Article 18.2).

The elements of a special subject of a crime are indicated in the respective norms of the Special part of the Criminal Code. A special subject of a crime which is liable to criminal responsibility according to Article 364 of the Criminal Code (abuse of authority or official position) is an officer, its definition being provided in a reference to this Article.

In Article 364.3 of the Criminal Code the legislator established punishment for abuse of authority or official position committed by an officer of a law-enforcement body which is more severe than that for such crime committed by an officer envisaged in paragraph one or paragraph two of this Article.

Article 364 of the Criminal Code does not have definitions who are officers of a law-enforcement body. There are no references to other laws of Ukraine in the law on the criminal liability either. The abovementioned prevents application of the provisions of other legislative acts, specifically the Law in order to establish the qualifying element for a special subject of a crime envisaged by Article 364.3 of the Criminal Code — officer of a law-enforcement body.

The Constitutional Court deems that notion «officer of a law-enforcement body» shall be defined according to the understanding of elements of this subject of a crime only by the content of its application in the Criminal Code. The system analysis of the provisions of the Criminal Code shows that it differentiates between the notions «officer of a law-enforcement body», «officer of the State Executive Service», «a state enforcement officer».

On the grounds of the abovementioned, the Constitutional Court concluded that the provisions of Article 364.3 of the Criminal Code do not apply to state enforcement officers and other officers of the State Executive Service.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held that in terms of the issue raised in the constitutional appeal the provisions of Article 364.3 of the Criminal Code which

envisages criminal liability of an officer for abuse of authority or official position, in particular «actions envisaged by paragraphs one or two of this Article if they are committed by an officer of a law-enforcement body», shall be understood as reading that the qualifying element of a crime — an officer of a law-enforcement body — established by it does not apply to an officer of the State Executive Service.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

у справі за конституційним зверненням громадянина
Шаповалова Олексія Леонідовича щодо офіційного тлумачення поло-
жень пункту 20 частини першої статті 106, частини першої
статті 111¹³ Господарського процесуального кодексу України
у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129
Конституції України

м. Київ
25 квітня 2012 року
№ 11-рп/2012

Справа № 1-12/2012

Конституційний Суд України у складі суддів:

Винокурова Сергія Маркіяновича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни — доповідача,
Овчаренка В'ячеслава Андрійовича,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним зверненням громадянина Шаповалова Олексія Леонідовича щодо офіційного тлумачення положень пункту 20 частини першої статті 106, частини першої статті 111¹³ Гос-

подарського процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України.

Приводом для розгляду справи згідно зі статтями 42, 43 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне звернення громадянина Шаповалова О. Л.

Підставою для розгляду справи відповідно до статті 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність неоднозначного застосування судами України положень пункту 20 частини першої статті 106, частини першої статті 111¹³ Господарського процесуального кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Маркуш М. А. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Громадянин Шаповалов О. Л. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень пункту 20 частини першої статті 106, частини першої статті 111¹³ Господарського процесуального кодексу України (далі — Кодекс) у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України щодо можливості касаційного оскарження ухвал суду першої та апеляційної інстанцій про відмову у задоволенні заяви про зміни способу та порядку виконання судового рішення.

Обґрунтовуючи необхідність в офіційному тлумаченні зазначених положень Кодексу, автор клопотання посилається на неоднозначне їх застосування Вищим господарським судом України під час вирішення питання про можливість такого оскарження. На підтвердження цього Шаповалов О. Л. долучив до конституційного звернення копії судових рішень, в яких, на його думку, суд по-різному застосував вказані положення Кодексу за однакових обставин справи. Суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що неможливість оскаржити в касаційному порядку відмову у задоволенні заяви про зміни способу та порядку виконання судового рішення порушує його конституційні права, визначені статтею 55, пунктами 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України, а саме: право на судовий захист, право на рівність у судовому процесі, право на касаційне оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом.

2. Конституційний Суд України, розглядаючи порушені у конституційному зверненні питання, виходить з такого.

2.1. Конституцією України закріплено загальні засади, на яких базуються суспільно-політичні відносини в державі: права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (частина друга статті 3). Забезпечення прав і свобод людини і громадянина означає їх визнання, дотримання та захист. Звернення до суду за захистом конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується; права і свободи людини і

громадянина захищаються судом (частина третя статті 8, частина перша статті 55 Основного Закону України).

2.2. Судочинство в Україні ґрунтується на основних засадах, визначених частиною третьою статті 129 Конституції України, зокрема рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом; змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; забезпеченні апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом (пункти 2, 4, 8). Щодо господарського судочинства зазначені засади своє втілення і розвиток дістали у розділах I, XII та XII¹ Кодексу. Принципи рівності перед законом і судом та змагальності визначені у статтях 42, 43 розділу I «Загальні положення» Кодексу, є загальними і застосовуються у всіх інстанціях господарського судочинства. Принцип забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом, закріплений у розділах XII, XII¹ Кодексу, якими врегульовано процедуру перегляду рішень господарських судів в апеляційному та касаційному порядку.

3. Зміни способу та порядку виконання рішення є однією з процесуальних гарантій захисту та відновлення захищених судом прав та інтересів фізичних і юридичних осіб. Зі змісту та призначення інституту зміни способу та порядку виконання рішення, ухвали, постанови вбачається, що він є ефективним процесуальним засобом, який спрямований на гарантування виконання судового рішення. За практикою Європейського суду з прав людини право на виконання судового рішення є складовою права на доступ до суду, передбаченого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, для цілей якої виконання рішення, ухваленого будь-яким судом, має розцінюватися як невід'ємна частина судового розгляду (Рішення у справі «Шмалько проти України» від 20 липня 2004 року).

Невиконання судового рішення загрожує сутності права на справедливий розгляд судом. Конституційний Суд України в абзаці одинадцятому підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 11 березня 2011 року № 2-рп/2011, посилаючись на позицію Європейського суду з прав людини, зазначив, що право на справедливий судовий розгляд може бути обмежене державою, якщо це обмеження не завдає шкоди самій суті права.

Зміни одного способу та порядку виконання судового рішення на інший пов'язані з обов'язковим його виконанням незалежно від того, яким чином це відбувається — добровільно чи примусово. Про зміни способу та порядку виконання рішення, ухвали, постанови суду або про відмову у їх задоволенні виноситься ухвала, яка може бути оскаржена у встановленому законом порядку.

У частині першій статті 106 Кодексу закріплено перелік ухвал, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку окремо від рішення місцевого господарського суду, зокрема ухвали про зміни способу та порядку виконання рішення, ухвали, постанови (пункт 20). За наслідками розгляду апеляційної скарги апеляційний господарський суд приймає постанову, яку може бути оскаржено у касаційному порядку (частина перша, п'ята статті 105 Кодексу).

У частині першій статті 111¹³ Кодексу визначено, що в касаційному порядку можуть бути оскаржені ухвали місцевого та апеляційного господарського суду у випадках, передбачених частиною першою статті 106 Кодексу. Отже, касаційному оскарженню підлягають ухвали господарського суду першої та апеляційної інстанції, визначені частиною першою статті 106 Кодексу, зокрема ухвали про зміни способу та порядку виконання рішення, ухвали, постанови суду.

Конституційний Суд України, проаналізувавши зміст статей 106, 111¹³ Кодексу, вважає, що вони не містять заборони стосовно апеляційного та касаційного оскарження ухвал, постанов господарського суду. Відсутність у частині першій статті 106 Кодексу норми щодо оскарження ухвали про відмову у задоволенні заяви про зміни способу та порядку виконання рішення, ухвали, постанови суду не може бути підставою для відмови у прийнятті апеляційної чи касаційної скарги на такі ухвали. Ця відмова розглядалася б як порушення конституційного права на судовий захист, яке за статтею 64 Конституції України не може бути обмежене.

Такий висновок узгоджується з правовою позицією Конституційного Суду України, за якою кожному гарантується захист прав і свобод у судовому порядку; суд не може відмовити у правосудді, якщо особа вважає, що її права і свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод; відмова суду у прийнятті позовних та інших заяв, скарг, оформлених відповідно до чинного законодавства, є порушенням права на судовий захист, яке згідно зі статтею 64 Конституції України не може бути обмежене (пункти 1, 2 резолютивної частини Рішення від 25 грудня 1997 року № 9-зп).

Отже, Конституційний Суд України констатує, що відсутність можливості апеляційного та касаційного оскарження ухвал місцевого господарського суду про відмову у задоволенні заяви про зміни способу та порядку виконання рішення, ухвали, постанови може призвести до обмеження права на справедливий судовий розгляд та загрожує самій суті цього права, що не відповідає статті 8 Конституції України.

3.1. Засада рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом забезпечує гарантії доступності правосуддя та реалізації права на судовий захист, закріпленого в частині першій статті 55 Конституції України. Ця засада є похідною від загального принципу рівності громадян перед законом, визначеного частиною першою статті 24 Основного Закону України, і стосується, зокрема, сфери судочинства. Рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом передбачає єдиний правовий режим, який забезпечує реалізацію їхніх процесуальних прав.

Правосуддя у господарських судах здійснюється на засадах рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом (стаття 42 Кодексу); судочинство у господарських судах здійснюється на засадах змагальності, згідно з якими господарський суд повинен створювати сторонам та іншим особам, які беруть участь у справі, рівні умови та можливості для реалізації їхніх прав (стаття 43 Кодексу).

Ухвали місцевого господарського суду, постанови апеляційної інстанції про відмову у змінах способу та порядку виконання рішення, ухвали, постанови впли-

вають на виконання судових рішень та забезпечення відновлення захищених судом прав і свобод людини і громадянина. Відповідно до конституційної вимоги рівності перед законом і судом сторони повинні мати рівні процесуальні можливості відновлення вказаних прав і свобод, зокрема шляхом оскарження в апеляційному порядку ухвал суду першої інстанції та у касаційному порядку постанов апеляційної інстанції як про зміни способу та порядку виконання рішення, ухвали, постанови, так і про відмову у цих змінах.

Відсутність можливості апеляційного та касаційного оскарження ухвал суду про відмову у задоволенні заяви про зміни способу та порядку виконання рішення, ухвали, постанови в такому самому порядку, як і ухвал про зміни способу та порядку їх виконання, також не узгоджується з принципом справедливості. Такий висновок кореспондується з правовою позицією Конституційного Суду України, висловленою в Рішенні від 2 листопада 2011 року № 13-рп/2011, за якою відсутність можливості апеляційного оскарження ухвали суду першої інстанції про відмову у задоволенні заяви щодо повороту виконання рішення суду в такому самому порядку, як і ухвали щодо повороту виконання рішення суду, не узгоджується з принципом справедливості та визначеними в частині третій статті 129 Конституції України основними засадами судочинства, зокрема рівністю усіх учасників судового процесу перед законом і судом; забезпеченням апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом (абзац четвертий підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини).

3.2. Право на оскарження судових рішень у судах апеляційної та касаційної інстанцій є складовою конституційного права особи на судовий захист. Воно гарантується визначеними Конституцією України основними засадами судочинства, які є обов'язковими для всіх форм судочинства та судових інстанцій, зокрема забезпеченням апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом (пункт 8 частини третьої статті 129).

Перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядку гарантує відновлення порушених прав і охоронюваних законом інтересів людини і громадянина (абзац третій підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 11 грудня 2007 року № 11-рп/2007).

Конституційний принцип забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом, гарантує право звернення до суду зі скаргою в апеляційному чи в касаційному порядку, яке має бути забезпечене, за винятком встановленої законом заборони на таке оскарження.

Зазначене узгоджується з правовою позицією, висловленою Конституційним Судом України у Рішенні від 27 січня 2010 року № 3-рп/2010, згідно з якою положення пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України слід розуміти так, що у цивільному процесі апеляційному оскарженню підлягають ухвали за винятком випадків, коли таке оскарження заборонено законом (абзац сьомий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини).

На підставі наведеного Конституційний Суд України дійшов висновку, що окремо від рішення місцевого господарського суду можуть бути оскаржені в апеляційному та касаційному порядку ухвали місцевого господарського суду і поста-

нови апеляційної інстанції як про зміни способу та порядку виконання рішення, ухвали, постанови, так і про відмову у змінах способу та порядку їх виконання.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 51, 62, 66, 67, 69, частиною першою статті 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. В аспекті конституційного звернення положення пункту 20 частини першої статті 106, частини першої статті 111¹³ Господарського процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України слід розуміти так, що апеляційному та касаційному оскарженню підлягають ухвали місцевого господарського суду і постанови апеляційної інстанції як про зміни способу та порядку виконання рішення, ухвали, постанови, так і про відмову у змінах способу та порядку їх виконання.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

● *Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated April 25, 2012 No. 11-rp/2012 in the case upon the constitutional appeal of citizen Oleksii Leonidovych Shapovalov concerning official interpretation of the provisions of Articles 106.1.20, 111¹³.1 of the Commercial Procedural Code of Ukraine in conjunction with the provisions of Articles 129.3.2, 129.3.8 of the Constitution of Ukraine*

In considering issues raised in the constitutional appeal, the Constitutional Court of Ukraine proceeds from the following.

Judicial proceedings in Ukraine are based on the main principles defined by Articles 129.3.2, 129.3.4, 129.3.8 of the Constitution of Ukraine, in particular equality before the law and the court of all participants in a trial; adversarial procedure and freedom of the parties to present their evidence to the court and to prove the weight of evidence before the court; ensuring complaint of a court decision by appeal and cassation, except in cases established by law. As for the commercial proceedings, the mentioned principles are developed in Chapters I, XII and XII¹ of the Commercial Procedural Code of Ukraine (hereinafter referred to as «the Code»).

Change of manner and order of execution of decision is one of the procedural guarantees of protection and renewal of rights and interests of natural and legal persons protected by court.

According to the case-law of the European Court of Human Rights the right to execution of the court decision is a part of the right to access to court envisaged by Article 6 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms for purpose of which execution of a decision adopted by any court shall be regarded as an integral part of judicial examination (Judgment in the case «Shmalko v. Ukraine» dated July 20, 2004).

Change of one manner and order of execution of court decision to another are connected with its obligatory execution regardless of the way it is conducted — voluntarily or compulsorily. There shall be adopted a ruling concerning change of manner and order of execution of decision, ruling, resolution of court or refusal in their satisfaction which may be challenged in the order established by law.

Having analysed the content of Articles 106, 111¹³ of the Code, the Constitutional Court of Ukraine deems that they do not have a prohibition regarding appellate and cassation appeal of rulings and resolutions of commercial court. Absence of the norm concerning challenge of ruling on refusal to satisfy appeal concerning change of manner and order of execution of decision, ruling, resolution of court in Article 106.1 of the Code shall not constitute grounds for refusal in admitting appellate or cassation appeals against such rulings. Such refusal would have been regarded as a violation of the constitutional right to judicial protection which shall not be restricted according to Article 64 of the Constitution of Ukraine.

According to the constitutional requirement of equality before the law and the court parties shall have equal procedural possibilities of renewal of the mentioned rights and freedoms, particularly by means of challenging in the appeal of rulings of court of the first instance and in cassation — of resolutions of appeal instance both concerning change of manner and order of execution of decision, ruling, resolution and refusal in these changes.

Absence of possibility of appellate and cassation challenge of court ruling regarding refusal in satisfaction of appeal concerning change of manner and order of execution of decision, ruling, resolution in the same order as rulings on change of manner and order of their execution does not comply with the principle of justice either.

The right to challenge court decisions in courts of appeal and cassation is a part of the constitutional right of an individual to judicial protection. It is guaranteed by the fundamental principles of judicial proceedings envisaged by the Constitution of Ukraine which are binding for all forms of judicial proceedings and judicial instances, in particular ensuring appellate and cassational challenge of court decision, except in cases established by law (Article 129.3.8).

The Constitutional Court of Ukraine came to a conclusion that apart from a decision of a local commercial court rulings of local commercial court and resolutions of appellate instance both concerning change of manner and order of execution of decision, ruling, resolution and refusal in change of manner and order of their execution may be challenged in appeal and cassation.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held that in terms of the constitutional appeal the provisions of Articles 106.1.20, 111¹³.1 of the Commercial Procedural Code of Ukraine in conjunction with the provisions of Articles 129.3.2, 129.3.8 of the Constitution of Ukraine shall be understood as reading that rulings of local commer-

cial court and rulings of an appeal instance both concerning change of manner and order of execution of decision, ruling, resolution and refusal in change of manner and order of their execution are due to challenge in appeal and cassation.

ОКРЕМА ДУМКА

судді Конституційного Суду України Шишкіна В. І.
стосовно Рішення Конституційного Суду України
у справі за конституційним зверненням громадянина
Шаповалова Олексія Леонідовича щодо офіційного тлумачення поло-
жень пункту 20 частини першої статті 106, частини першої статті 111¹³
Господарського процесуального кодексу України
у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129
Конституції України

Конституційний Суд України у Рішенні від 25 квітня 2012 року № 11-рп/2012 (далі — Рішення) дав офіційне тлумачення положень пункту 20 частини першої статті 106, частини першої статті 111¹³ Господарського процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України.

Керуючись статтею 64 Закону України «Про Конституційний Суд України», висловлюю окрему думку щодо порядку прийняття до провадження конституційного звернення громадянина Шаповалова О. Л., процедури розгляду справи і ухвалення Рішення.

Вирішуючи питання щодо офіційного тлумачення вказаних положень Господарського процесуального кодексу України за конституційним зверненням громадянина Шаповалова О. Л., яке надійшло недержавною мовою, Конституційний Суд України відкрив конституційне провадження всупереч положенням Конституції України і законів України.

Згідно з Конституцією України як державоутворюючого акта Українського народу державною мовою в Україні є українська мова; держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України (частини перша, друга статті 10). Зазначена стаття Основного Закону України міститься у розділі I «Загальні засади», положення якого встановлюють стрижневі елементи суспільного ладу Українського народу і конституційного устрою Української держави, тобто доктринальні положення державотворення.

Відповідно до статті 2 Закону України «Про Конституційний Суд України» завданням Конституційного Суду України є гарантування верховенства Конституції України як Основного Закону держави на всій території України. Саме тому зміст рішень Конституційного Суду України і його правові позиції мають бути

спрямовані на неухильне дотримання духу і букви нормативних положень Конституції України і її державотворчої доктрини, відображеної у преамбулі. Це стосується, зокрема, статусу і ролі української мови як мови державоутворюючої нації.

Конституційний Суд України у пункті 3 мотивувальної частини Рішення від 14 грудня 1999 року № 10-рп/99 заклав концептуально-правові позиції, за якими:

— під державною (офіційною) мовою розуміється мова, якій державою надано правовий статус обов'язкового засобу спілкування у публічних сферах суспільного життя (абзац перший);

— Конституцією України статус державної мови надано українській мові (частина перша статті 10), що повністю відповідає державотворчій ролі української нації, що зазначено в преамбулі Конституції України, нації, яка історично проживає на території України, складає абсолютну більшість її населення і дала офіційну назву державі (абзац другий);

— положення про українську мову як державну міститься у розділі I «Загальні засади» Конституції України, який закріплює основи конституційного ладу в Україні; поняття державної мови є складовою більш широкого за змістом та обсягом конституційного поняття «конституційний лад» (абзац третій);

— публічними сферами, в яких застосовується державна мова, охоплюються насамперед сфери здійснення повноважень органами законодавчої, виконавчої та судової влади, іншими державними органами та органами місцевого самоврядування (мова роботи, актів, діловодства і документації, мова взаємовідносин цих органів тощо); до сфер застосування державної мови можуть бути віднесені також інші сфери, які відповідно до частини п'ятої статті 10 та пункту 4 частини першої статті 92 Конституції України визначаються законами (абзац четвертий);

— до сфер застосування державної мови, зокрема, належать: розгляд звернень громадян, діяльність Збройних Сил України; видання друкованої продукції, призначеної для службового та ужиткового користування, що розповсюджується через державні підприємства, установи і організації (бланки, форми, квитанції, квитки, посвідчення, дипломи тощо); висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації; оформлення митних документів тощо (перше речення абзацу п'ятого);

— положення Конституції України зобов'язують застосовувати державну — українську мову як мову офіційного спілкування посадових і службових осіб при виконанні ними службових обов'язків, в роботі і в діловодстві тощо органів державної влади, представницького та інших органів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування (абзац одинадцятий).

Наведені приписи Конституційного Суду України за своєю правовою природою є непорушними, а їх зміст є невичерпним. Ними повинні керуватися, зокрема: законодавчий орган під час прийняття законів та інших правових актів; державні органи і посадовці в їх нормотворенні; суди під час розгляду справ і ухваленні судових рішень.

Крім того, положення частини першої статті 12 Закону України «Про судострій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453-VI імперативно вказують, що судочинство і діловодство в судах України провадиться державною мовою.

Прийняття звернення як підстави для відкриття конституційного провадження є складовою процедури судочинства.

Відповідно до пункту 2 частини першої статті 150 Конституції України, статті 43 Закону України «Про Конституційний Суд України» коло суб'єктів права на конституційне звернення є необмеженим, тобто будь-яка особа, незалежно від місця проживання, громадянства та інших об'єктивних чи суб'єктивних обставин тощо, може звернутися до Конституційного Суду України з клопотанням про офіційне тлумачення положень Конституції України і законів України. Якщо в абсолюті зважати на методологічну настанову, що всі фізичні і юридичні особи мають однакові права (рівноправні), то іншим особам, які забажають звернутися до судів України недержавною мовою, також має бути надане право надсилати звернення мовою їхнього повсякденного спілкування. Такий підхід відкриває (провокує) можливість подавати конституційні звернення до Конституційного Суду України будь-якими мовами, якими спілкуються різні етноси, що становлять населення всієї планети Земля.

Виходячи із зазначеного можна констатувати, що для носіїв інших мов, крім державної, якими вони послуговуються для суспільної комунікації, як для громадян України, так і для іноземців або осіб без громадянства, не може бути винятків при офіційних зверненнях до державних установ, зокрема до судів. Надання пріоритету будь-якій із недержавних мов у порівнянні з іншими недержавними мовами буде підтвердженням нерівноправності між суб'єктами звернень до судів чи інших державних органів.

Крім того, конституційне звернення громадянина Шаповалова О. Л., яке викладене недержавною мовою з наведенням положень законодавчих актів України не мовою оригіналу, є підставою для неправильного розуміння вимог суб'єкта звернення та його інтерпретації правових норм внаслідок довільного перекладу, що може призвести до помилкового офіційного роз'яснення Конституційним Судом України відповідних правових норм.

Розглядаючи зазначене клопотання, Конституційний Суд України мав би неухильно дотримуватися покладеного на нього статтею 2 Закону України «Про Конституційний Суд України» завдання щодо гарантування верховенства Конституції України як Основного Закону держави.

Суддя Конституційного Суду України

В. ШИШКІН

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про припинення конституційного провадження
у справі за конституційним зверненням громадянина
Касьяненка Бориса Павловича щодо офіційного тлумачення
положення пункту 4 частини першої статті 155
Кодексу адміністративного судочинства України

м. К и ї в
15 лютого 2012 року
№ 4-уп/2012

Справа № 1-6/2012

Конституційний Суд України у складі суддів:

Винокурова Сергія Маркіяновича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Овчаренка В'ячеслава Андрійовича — доповідача,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стрижака Андрія Андрійовича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним зверненням громадянина Касьяненка Бориса Павловича щодо офіційного тлумачення положення пункту 4 частини першої статті 155 Кодексу адміністративного судочинства України.

Заслухавши суддю-доповідача Овчаренка В. А. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Громадянин Касьяненко Б. П. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положення пункту 4 частини першої статті 155 Кодексу адміністративного судочинства України (далі — Кодекс) в аспекті питання, що слід розуміти під повторним неприбуттям позивача у судові засідання як підставою для залишення позовної заяви без розгляду. На момент йо-

го звернення до Конституційного Суду України у пункті 4 частини першої статті 155 Кодексу зазначалося, що суд своєю ухвалою залишає позовну заяву без розгляду, якщо позивач повторно не прибув у попереднє судове засідання чи у судове засідання без поважних причин або без повідомлення ним про причини неприбуття, якщо від нього не надійшло заяви про розгляд справи за його відсутності.

На думку суб'єкта права на конституційне звернення, необхідність в офіційному тлумаченні вказаного положення зумовлена неоднозначним його застосуванням Вищим адміністративним судом України, що призвело до порушення права автора клопотання на оскарження в суді неправомірних дій органу державної влади, гарантованого статтею 55 Конституції України. На підтвердження своїх доводів Касьяненко Б. П. додав до конституційного звернення ухвали Вищого адміністративного суду України від 9 квітня 2008 року та від 4 березня 2011 року, у яких по-різному застосовано положення пункту 4 частини першої статті 155 Кодексу, а саме: в одному випадку повторним неприбуттям суд вважав неприбуття позивача у судове засідання два рази підряд, а в іншому — не зважав на послідовність.

2. Друга колегія суддів Конституційного Суду України Ухвалою від 20 вересня 2011 року відкрила конституційне провадження у цій справі.

3. У процесі розгляду справи Конституційний Суд України дійшов висновку, що конституційне провадження у цій справі підлягає припиненню з огляду на таке.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» однією з підстав для відмови у відкритті конституційного провадження у справі є непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні (пункт 3 статті 45). Якщо підстави для відмови у відкритті конституційного провадження будуть виявлені в процесі пленарного засідання, Конституційний Суд України припиняє конституційне провадження у справі (пункт 1 § 51 Регламенту Конституційного Суду України).

За правовою позицією Конституційного Суду України його юрисдикція поширюється лише на чинні правові акти, які згідно з Конституцією України і Законом України «Про Конституційний Суд України» він повноважний розглядати (пункт 5 мотивувальної частини Рішення від 14 листопада 2001 року № 15-рп/2001).

Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих положень адміністративного судочинства» від 17 листопада 2011 року № 4054-VI, що набрав чинності 31 грудня 2011 року (Голос України, 2011 р., 30 грудня), виключивши з пункту 4 частини першої статті 155 Кодексу слова «або без повідомлення ним про причини неприбуття».

Оскільки положення пункту 4 частини першої статті 155 Кодексу змінене і діє в іншій редакції, Конституційний Суд України вважає, що для його офіційного тлумачення немає юридичних підстав, а конституційне провадження у цій справі підлягає припиненню згідно з пунктом 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 42, 45, 51, 52 Закону України «Про Конституційний Суд України», пунктом 1 § 51 Регламенту Конституційного Суду України, Конституційний Суд України

У Х В А Л И В:

1. Припинити конституційне провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Касьяненка Бориса Павловича щодо офіційного тлумачення положення пункту 4 частини першої статті 155 Кодексу адміністративного судочинства України на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

**УХВАЛА
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційним поданням Козятинської міської ради
Вінницької області щодо офіційного тлумачення положень
статей 8, 22, 46, 85 Конституції України

м. Київ
23 лютого 2012 року
№ 5-у/2012

Справа № 2-5/2012

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Винокурова Сергія Маркіяновича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни — доповідача,
Пасенюка Олександра Михайловича,

Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Стрижака Андрія Андрійовича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням Козятинської міської ради Вінницької області щодо офіційного тлумачення положень статей 8, 22, 46, 85 Конституції України.

Заслухавши суддю-доповідача Маркуш М. А. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Суб'єкт права на конституційне подання — Козятинська міська рада Вінницької області (далі — Козятинська міська рада) — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень статей 8, 22, 46, 85 Конституції України «щодо того чи має конституційне право Верховна Рада України та Кабінет Міністрів України звужувати чи скасовувати вже існуючі права громадян на соціальний захист, передбачені законами України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28 лютого 1991 року № 796–XII, «Про соціальний захист дітей війни» від 18 листопада 2004 року № 2195–IV, «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9 квітня 1992 року № 2262–XII в аспекті статті 22 Конституції України, де зазначено, що при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод» та висновок про те, чи мають право вказані категорії громадян право на пільги в повному обсязі, передбачені наведеними законами України, в аспекті статей 22, 46 Основного Закону України.

2. Конституційний Суд України, розглядаючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Третьою колегією суддів Конституційного Суду України процесуальної ухвали від 15 лютого 2012 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» конституційне подання має містити правове обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні правового акта (пункт 4 частини другої статті 39); підставою для конституційного подання щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є практична необхідність у з'ясуванні або роз'ясненні, офіційній інтерпретації положень Конституції України та законів України (частина перша статті 93).

Заявляючи клопотання про офіційне тлумачення статей 8, 22, 46, 85 Конституції України, суб'єкт права на конституційне подання фактично хоче отримати не офіційне тлумачення, а консультацію щодо їх застосування. Проте вирішення

питань правозастосування не належить до повноважень Конституційного Суду України (стаття 150 Конституції України).

За правовою позицією Конституційного Суду України, сформульованою в Ухвалі від 31 березня 2010 року № 15-у/2010, «офіційне тлумачення і застосування правових норм є різними видами юридичної діяльності. Офіційним тлумаченням вважається діяльність компетентного органу державної влади щодо з'ясування і роз'яснення волі законодавця, матеріалізованої в нормі права (усвідомлення та роз'яснення норм права з метою найбільш правильної їх реалізації). Правозастосовна діяльність полягає в індивідуалізації правових норм щодо конкретних суб'єктів і конкретних випадків, тобто в установленні фактичних обставин справи і підборі правових норм, які відповідають цим обставинам. Пошук та аналіз таких норм з метою їх застосування до конкретного випадку є складовою правозастосування. Надання консультацій чи роз'яснень з цього приводу не належить до повноважень Конституційного Суду України» (абзац другий пункту 3 мотивувальної частини).

Отже, непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні, є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі відповідно до пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 45, 50 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в :

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Козятинської міської ради Вінницької області щодо офіційного тлумачення положень статей 8, 22, 46, 85 Конституції України на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — непідвідомчість Конституційному Суду України порушених у конституційному поданні питань.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційним зверненням громадянина
Костяняна Артура Меружановича щодо офіційного тлумачення
положень статті 12, частини першої статті 56 Цивільного процесуального
кодексу України, частини першої статті 268, частини першої статті 271
Кодексу України про адміністративні правопорушення, частини другої
статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, частини другої
статті 16 Кодексу адміністративного судочинства України

м. К и ї в
14 березня 2012 року
№ 6-у/2012

Справа № 2-6/2012

Конституційний Суд України у складі суддів:

Винокурова Сергія Маркіяновича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Стрижача Андрія Андрійовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни — доповідача,

розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням Костяняна Артура Меружановича щодо офіційного тлумачення положень статті 12, частини першої статті 56 Цивільного процесуального кодексу України, частини першої статті 268, частини першої статті 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення, частини другої статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, частини другої статті 16 Кодексу адміністративного судочинства України.

Заслухавши суддю-доповідача Шапталу Н. К. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Громадянин Костянян А. М. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень статті 12, частини першої статті 56 Цивільного процесуального кодексу України, частини першої статті 268, частини першої статті 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення, частини другої статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, частини другої статті 16 Кодексу адміністративного судочинства України в аспекті питання, чи є особа, яка отримала вищу освіту (освітньо-кваліфікаційний рівень — бакалавр, спеціаліст, магістр) за спеціальністю «Правознавство» або за напрямом підготовки «Право», фахівцем у галузі права та чи може вона надавати правову допомогу.

Необхідність в офіційному тлумаченні вказаних положень автор клопотання обґрунтовує неоднозначним їх застосуванням судами загальної юрисдикції, що, на його думку, виникає через відсутність чіткого розуміння та визначення поняття «фахівець у галузі права», який за законом має право на надання правової допомоги. На підтвердження своїх доводів суб'єкт права на конституційне звернення додає копії судових рішень.

2. Конституційний Суд України, вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у цій справі у зв'язку з прийняттям Першою колегією суддів Конституційного Суду України процесуальної ухвали від 2 березня 2012 року про відмову у відкритті конституційного провадження на підставі пункту 1 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

До повноважень Конституційного Суду України належить офіційне тлумачення Конституції та законів України (пункт 2 частини першої статті 150 Основного Закону України).

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційному зверненні зазначається обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України (пункт 4 частини другої статті 42); підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94).

Згідно з правовою позицією Конституційного Суду України конституційне звернення щодо офіційного тлумачення положень Конституції України або законів України, які були застосовані під час розв'язання спірних правовідносин, має бути внесене особою, яка є суб'єктом таких правовідносин та має підстави стверджувати про їх порушення або можливість такого порушення внаслідок неоднозначного застосування норм Конституції або законів України судами України, іншими органами державної влади (ухвали від 31 травня 2011 року № 15-у/2011, від 5 липня 2011 року № 23-у/2011 та інші).

Із долучених до конституційного звернення судових рішень, на які Костанян А. М. посилається як на підставу для офіційного тлумачення наведених ним положень кодексів, вбачається, що він не був учасником жодного з цих судових проваджень, тому зазначені рішення не призвели і не могли призвести до порушення його конституційних прав і свобод.

Таким чином, Костанян А. М. не є суб'єктом права на конституційне звернення щодо офіційного тлумачення оспорюваних положень, що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження згідно з пунктом 1 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

У Х В А Л И В:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Костаняна Артура Меружановича щодо офіційного тлумачення положень статті 12, частини першої статті 56 Цивільного процесуального кодексу України, частини першої статті 268, частини першої статті 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення, частини другої статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, частини другої статті 16 Кодексу адміністративного судочинства України на підставі пункту 1 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — відсутність встановленого Конституцією України, цим Законом права на конституційне звернення.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційним зверненням громадянина
Баклагова Івана Савелійовича
щодо офіційного тлумачення положень пунктів 2, 3
частини другої статті 83
Цивільного процесуального кодексу України

м. Київ
23 березня 2012 року
№ 8-у/2012

Справа № 2-8/2012

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича — доповідача,
Винокурова Сергія Маркіяновича,
Запорожця Михайла Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Стецюка Петра Богдановича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Баклагова Івана Савелійовича щодо офіційного тлумачення положень пунктів 2, 3 частини другої статті 83 Цивільного процесуального кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Вдовіченка С. Л. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Суб'єкт права на конституційне звернення — громадянин Баклагов Іван Савелійович — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень пунктів 2, 3 частини другої статті 83 Цивільного процесуального кодексу України (далі — Кодекс) щодо права на повернення

коштів на оплату витрат на інформаційно-технічне забезпечення розгляду судової справи у разі повернення скарги у зв'язку з винятковими обставинами або відмови у відкритті провадження у справі.

Необхідність в офіційному тлумаченні названих положень автор клопотання обґрунтовує наявністю неоднозначного, як він вважає, їх застосування судами України. На підтвердження своєї думки Баклагов І. С. долучив до конституційного звернення копії ухвал Верховного Суду України від 25 лютого 2009 року, від 27 квітня 2010 року, від 17 червня 2010 року, від 31 серпня 2010 року, від 21 грудня 2010 року, від 28 січня 2011 року та інших, а також копії постанови пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про судову практику застосування статей 353–360 Цивільного процесуального кодексу України» від 30 вересня 2011 року № 11 та ухвал цього суду.

2. Конституційний Суд України, вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Третьою колегією суддів Конституційного Суду України процесуальної ухвали від 19 березня 2012 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

Відповідно до статті 150 Конституції України та правової позиції Конституційного Суду України, викладеної, зокрема, у рішеннях від 14 листопада 2001 року № 15-рп/2001, від 12 липня 2011 року № 8-рп/2011, ухвали від 2 березня 2011 року № 7-у/2011, юрисдикція Конституційного Суду України, в тому числі і щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України, поширюється лише на чинні правові акти (їх окремі положення).

На час звернення Баклагова І. С. до Конституційного Суду України пункти 2, 3 частини другої статті 83 Кодексу були чинними. Однак 8 липня 2011 року прийнято Закон України «Про судовий збір» № 3674-VI (Офіційний вісник України, 2011 р., № 59, ст. 2349), який набрав чинності 1 листопада 2011 року і згідно з яким вказану статтю виключено з Кодексу.

Отже, зазначені положення Кодексу втратили чинність, що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 45, 50 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

У Х В А Л И В:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Баклагова Івана Савелійовича щодо офіційного тлумачення положень пунктів 2, 3 частини другої статті 83 Цивільного процесуального кодексу України на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Кон-

ституційний Суд України» — непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційним зверненням громадянина
Островського Леоніда Івановича щодо офіційного тлумачення
положення частини шостої статті 234
Кримінально-процесуального кодексу України

м. Київ
23 березня 2012 року
№ 9-у/2012

Справа № 2-9/2012

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Винокурова Сергія Маркіяновича,
Запорожця Михайла Петровича,
Кампа Володимира Михайловича — доповідача,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Стецюка Петра Богдановича,
Стрижача Андрія Андрійовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Островського Леоніда Івановича щодо офіційного тлумачення положення частини шостої статті 234 Кримінально-процесуального кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Кампа В. М. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Суб'єкт права на конституційне звернення — Островський Леонід Іванович — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положення частини шостої статті 234 Кримінально-процесуального кодексу України (далі — Кодекс), відповідно до якої скарги на дії слідчого розглядаються судом першої інстанції при попередньому розгляді справи або при розгляді її по суті, якщо інше не передбачено Кодексом. Автор клопотання просить дати офіційне тлумачення словосполучення «на дії слідчого» в аспекті таких питань: «які саме дії слідчого можуть бути оскаржені до суду згідно з вимогами частини шостої статті 234 Кодексу; чи входять до поняття «дії слідчого» у розумінні цієї норми Кодексу дії щодо тривалого розслідування кримінальної справи».

Обґрунтовуючи свої твердження про неоднозначне застосування судами загальної юрисдикції вказаного положення частини шостої статті 234 Кодексу, Островський Л. І. посилається серед іншого на постанови та ухвали судів загальної юрисдикції різних інстанцій, зокрема на ухвали Апеляційного суду Автономної Республіки Крим (далі — Апеляційний суд) від 31 травня 2011 року та від 9 червня 2011 року.

2. Конституційний Суд України, вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Першою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 21 березня 2012 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» (далі — Закон), виходить з такого.

До повноважень Конституційного Суду України належить офіційне тлумачення Конституції України та законів України (пункт 2 частини першої статті 150 Основного Закону України).

Відповідно до Закону підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94).

Конституційний Суд України в Ухвалі від 22 грудня 2011 року № 64-у/2011 установив, що неоднозначним застосуванням положень Конституції України або законів України є різне застосування одних і тих самих норм цих правових актів судами України, іншими органами державної влади за однакових юридично значимих обставин.

Копії рішень судів загальної юрисдикції, долучені до конституційного звернення, свідчать про відсутність неоднозначного застосування цими судами положення частини шостої статті 234 Кодексу.

Так, розбіжності у позиціях Апеляційного суду (ухвали від 31 травня 2011 року та від 9 червня 2011 року) зумовлені тим, що в ухвалі від 9 червня 2011 року вказаний суд, посилаючись на Рішення Конституційного Суду України від 30 січня 2003 року № 3-рп/2003 щодо неконституційності окремих положень частини шостої статті 234 Кодексу, не застосував цю норму, вважаючи її такою, що втратила чинність в цілому.

Конституційний Суд України зазначає, що додані до конституційного звернення ухвали Апеляційного суду не є доказом неоднозначного застосування положень Конституції та законів України у розумінні статті 94 Закону, а перевірка їх законності не належить до повноважень Конституційного Суду України та має бути здійснена у порядку, визначеному процесуальним законодавством (стаття 150 Конституції України, стаття 14 Закону).

Наведене є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктами 2, 3 статті 45 Закону у зв'язку з невідповідністю конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України і Законом, та невідповідністю Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 42, 45, 50, 94 Закону, Конституційний Суд України

У Х В А Л И В :

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Островського Леоніда Івановича щодо офіційного тлумачення положення частини шостої статті 234 Кримінально-процесуального кодексу України на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України», невідповідність Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційним зверненням громадянина
Петруся Віктора Івановича
щодо офіційного тлумачення положень
статті 118 Земельного кодексу України

м. Київ
28 березня 2012 року
№ 10-у/2012

Справа № 2-10/2012

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича — доповідача,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Винокурова Сергія Маркіяновича,
Гультя Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Маркуш Марії Андріївни,
Овчаренка В'ячеслава Андрійовича,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Стрижака Андрія Андрійовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Петруся Віктора Івановича щодо офіційного тлумачення положень статті 118 Земельного кодексу України (далі — Кодекс).

Заслухавши суддю-доповідача Бауліна Ю. В. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Суб'єкт права на конституційне звернення — громадянин Петрусь Віктор Іванович — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати

офіційне тлумачення положень статті 118 Кодексу, в якій врегульовано порядок безоплатної приватизації громадянами земельних ділянок.

Нечіткий виклад статті 118 Кодексу законодавцем, зокрема неясність смислу положення щодо порядку передачі у власність земельних ділянок із земель комунальної власності громадянам, яким раніше земельні ділянки не були надані в користування, на думку автора клопотання, призвів до порушення його гарантованих Конституцією України права власності на землю та права на достатній життєвий рівень.

2. Конституційний Суд України, вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Першою колегією суддів Конституційного Суду України процесуальної ухвали від 21 березня 2012 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування їх положень судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94); конституційне звернення має містити обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України (пункт 4 частини другої статті 42). Неоднозначним застосуванням положень Конституції України або законів України є різне застосування одних і тих самих правових норм судами України, іншими органами державної влади за однакових юридично значимих обставин (Ухвала Конституційного Суду України від 12 травня 2010 року № 31-у/2010).

З актів судів загальної юрисдикції, долучених до конституційного звернення, не вбачається неоднозначне застосування судами положень статті 118 Кодексу. Зокрема, надані автором клопотання матеріали підтверджують, що він звертався до Одеської міської ради із заявою щодо надання йому земельної ділянки, але на її сесійному засіданні цю заяву не було розглянуто. За результатами розгляду справ за позовами Петруся В. І. та Петрусь С. В. Одеський апеляційний адміністративний суд ухвалив однакові постанови щодо зобов'язання Одеської міської ради розглянути по суті їх заяви про надання земельних ділянок, з чим погодився і Вищий адміністративний суд України.

Крім того, громадянин Петрусь В. І. не визначив предмет тлумачення, тобто не навів конкретні положення статті 118 Кодексу, які потребують офіційного тлумачення, та не вказав, в якому аспекті воно має бути надане. Як неодноразово наголошував Конституційний Суд України, невизначеність предмета тлумачення унеможливорює здійснення офіційної інтерпретації статей Конституції України та законів України, що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» (ухвали від 5 липня 2011 року № 25-у/2011, від 3 листопада 2011 року № 55-у/2011).

Виходячи з викладеного та керуючись статтею 153 Конституції України, статтями 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

У Х В А Л И В:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Петруся Віктора Івановича щодо офіційного тлумачення положень статті 118 Земельного кодексу України на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим цим Законом.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

**УХВАЛА
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 29 Конституції України, частини п'ятої статті 156, частини третьої статті 165, пункту 4 частини першої статті 237, частини другої статті 245, пункту 2 частини першої статті 253 Кримінально-процесуального кодексу України, статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»

м. Київ
28 березня 2012 року
№ 11-у/2012

Справа № 2-11/2012

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого, доповідача,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Винокурова Сергія Маркіяновича,
Гультая Михайла Мирославовича,

Запорожця Михайла Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Маркуш Марії Андріївни,
Овчаренка В'ячеслава Андрійовича,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Стрижака Андрія Андрійовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання щодо відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 29 Конституції України, частини п'ятої статті 156, частини третьої статті 165, пункту 4 частини першої статті 237, частини другої статті 245, пункту 2 частини першої статті 253 Кримінально-процесуального кодексу України (далі — Кодекс), статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року № 3477-IV (далі — Закон) (Відомості Верховної Ради України, 2006 р., № 30, ст. 260).

Заслухавши суддю-доповідача Головіна А. С. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Суб'єкт права на конституційне подання звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень:

— частини другої статті 29 Конституції України, згідно з якою ніхто не може триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом;

— частини п'ятої статті 156 Кодексу, відповідно до якої строки тримання під вартою під час досудового слідства закінчуються в день надходження справи до суду;

— частини третьої статті 165 Кодексу, за якою у разі закінчення строку тримання під вартою, якщо цей строк не продовжено в установленому законом порядку, звільнення особи з-під варти на стадії досудового слідства здійснюється на підставі постанови органу дізнання чи слідчого, які проводять досудове слідство у справі, або прокурора. Звільнення з-під варти у кримінальних справах, що знаходяться в судовому провадженні, здійснюється лише за рішенням судді або суду;

— пункту 4 частини першої статті 237 Кодексу, згідно з яким у справі, що надійшла від прокурора, суддя з'ясовує щодо кожного з обвинувачених питання, чи немає підстав для зміни, скасування або обрання запобіжного заходу;

— частини другої статті 245 Кодексу, відповідно до якої у постанові повинні бути зазначені рішення з інших питань, пов'язаних з підготовкою справи до розгляду;

— пункту 2 частини першої статті 253 Кодексу, де встановлено, що, прийнявши рішення про призначення справи до судового розгляду, суддя вирішує питання про зміну, скасування або обрання запобіжного заходу;

— статті 17 Закону, згідно з якою суди під час розгляду справ застосовують Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі — Конвенція), практику Європейського суду з прав людини як джерело права. Тобто суди при здійсненні судочинства у кримінальних справах беззаперечно повинні дотримуватися вимог Конвенції та застосовувати практику Європейського суду з прав людини, в тому числі під час вирішення питань щодо порядку, підстав і строків тримання обвинувачених та підсудних під вартою.

Автори клопотання просять дати офіційне тлумачення вказаних положень в аспекті того, зобов'язаний суд у разі надходження до нього кримінальної справи для розгляду по суті у зв'язку із закінченням строків тримання під вартою обвинуваченого вирішити питання щодо продовження таких строків в межах своєї компетенції або звільнити обвинуваченого з-під варти, чи звернутися до суду вищої інстанції з цього приводу.

На думку народних депутатів України, відповідно до зазначених положень законодавчих актів та інших норм Конституції України (статті 9, 129), Кодексу (частина друга статті 14, стаття 18, частина друга статті 148, статті 165², 165³) єдиним законним рішенням суду у разі надходження до нього кримінальної справи для розгляду по суті, яке відповідатиме вимогам Основного Закону України, Конвенції та практики Європейського суду з прав людини, може бути рішення щодо продовження строку тримання під вартою з обов'язковим визначенням такого строку та викладенням передбачених законом підстав для цього, або щодо звільнення обвинуваченого з-під варти та обрання альтернативного запобіжного заходу.

3. Конституційний Суд України, розглядаючи питання щодо відкриття конституційного провадження у цій справі у зв'язку з прийняттям Другою колегією суддів Конституційного Суду України процесуальної ухвали від 22 березня 2012 року про відмову у його відкритті на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

Згідно з пунктом 2 частини першої статті 150 Конституції України до повноважень Конституційного Суду України належить офіційне тлумачення Конституції України та законів України.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» конституційне подання повинно містити правове обґрунтування тверджень щодо необхідності в офіційному тлумаченні (пункт 4 частини другої статті 39); підставою для конституційного подання щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є практична необхідність у з'ясуванні або роз'ясненні, офіційній інтерпретації положень Конституції України та законів України (частина перша статті 93).

Офіційним тлумаченням вважається діяльність компетентного органу державної влади щодо з'ясування і роз'яснення волі законодавця, матеріалізованої в нормі права (абзац п'ятий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Ухвали Конституційного Суду України від 5 жовтня 2010 року № 61-у/2010).

Порушуючи питання щодо офіційного тлумачення наведених положень Кон-

ституції України, Кодексу, Закону, автори клопотання обґрунтовують практичну необхідність у роз'ясненні та офіційній інтерпретації неоднозначною практикою застосування цих положень судами України, однак додані до конституційного подання судові рішення не підтверджують такої неоднозначності.

Отже, суб'єкт права на конституційне подання не навів правового обґрунтування практичної необхідності в офіційному тлумаченні вказаних положень, що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України, цим Законом.

Враховуючи викладене та керуючись статтею 153 Конституції України, статтями 39, 45, 50, 93 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

У Х В А Л И В :

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 29 Конституції України, частини п'ятої статті 156, частини третьої статті 165, пункту 4 частини першої статті 237, частини другої статті 245, пункту 2 частини першої статті 253 Кримінально-процесуального кодексу України, статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року № 3477–IV на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України, цим Законом.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

**УХВАЛА
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційним поданням Козятинської міської ради
Вінницької області щодо офіційного тлумачення положень
статей 8, 22, 55 Конституції України

м. К и ї в
10 квітня 2012 року
№ 12-у/2012

Справа № 2-12/2012

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Винокурова Сергія Маркіяновича,
Гульятя Михайла Мирославовича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича — доповідача,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Стрижача Андрія Андрійовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням Козятинської міської ради Вінницької області щодо офіційного тлумачення положень статей 8, 22, 55 Конституції України.

Заслухавши суддю-доповідача Лилака Д. Д. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — Козятинська міська рада Вінницької області (далі — Козятинська міська рада) — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень статей 8, 22, 55 Конституції України в аспекті питання, «чи повинне гарантоване Конституцією України право на звернення до суду бути платним чи безплатним».

Козятинська міська рада вважає, що захист прав і свобод людини і громадянина судом, передбачений статтею 55 Конституції України, може відбутися лише на платній основі, оскільки згідно із Законом України «Про судовий збір» від 8 липня 2011 року № 3674-VI за подання заяв, скарг до суду попередньо необхідно сплатити судовий збір, що справляється на всій території України. У зв'язку з цим, на її думку, більшість громадян через свій майновий стан не можуть звернутися до суду, чим порушено Конституцію України, зі змісту якої не вбачається стягнення плати за реалізацію конституційного права на судовий захист. Суб'єкт права на конституційне подання вважає, що держава зобов'язана забезпечити вільну можливість звернення до суду незалежно від майнового стану громадян, оскільки згідно зі статтею 8 Конституції України звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на її підставі гарантується.

Практичну необхідність у тлумаченні Козятинська міська рада вбачає у тому, що статті 8, 22, 55 Конституції України не містять положень щодо можливості бе-

зоплатного звернення до суду чи необхідності внесення плати за це. Фактично жоден громадянин не може звернутися до суду без сплати судового збору, а отже, конституційна гарантія на сьогодні є платною, тому перестає бути гарантією, оскільки залежить від майнового стану громадянина.

2. Конституційний Суд України, вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Першою колегією суддів Конституційного Суду України процесуальної ухвали від 3 квітня 2012 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

Відповідно до пункту 4 частини другої статті 39, частини першої статті 93 Закону України «Про Конституційний Суд України» конституційне подання має містити правове обґрунтування практичної необхідності у з'ясуванні або роз'ясненні, офіційній інтерпретації положень Конституції України та законів України.

У конституційному поданні аналізуються Декрет Кабінету Міністрів України «Про державне мито» від 21 січня 1993 року № 7-93 (у конституційному поданні помилково зазначено — Постанова), Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку оплати витрат з інформаційно-технічного забезпечення судових процесів, пов'язаних з розглядом цивільних та господарських справ, та їх розмірів» від 21 грудня 2005 року № 1258, Закон України «Про судовий збір» від 8 липня 2011 року № 3674-VI, а також наводяться аргументи щодо невідповідності цих правових актів статтям 1, 3, 8, 22, 24, 55 Конституції України.

Проте зазначене обґрунтування не можна визнати підставою для звернення до Конституційного Суду України щодо тлумачення Конституції України, як це передбачено частиною першою статті 93 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Зі змісту конституційного подання вбачається, що автор клопотання також не визначив предмет тлумачення. Статті 8, 22, 55 Конституції України, положення яких він просить витлумачити, містять декілька частин (статті 8 і 22 — три, стаття 55 — п'ять), які є різними за змістом. Конституційний Суд України неодноразово вказував, що невизначеність предмета тлумачення унеможливило здійснення офіційної інтерпретації, що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі за таким конституційним поданням згідно з пунктом 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» (ухвали від 2 вересня 2009 року № 47-у/2009, від 23 грудня 2009 року № 65-у/2009, від 5 липня 2011 року № 25-у/2011).

Враховуючи викладене та керуючись статтею 153 Конституції України, статтями 39, 45, 50, 93 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

У Х В А Л И В :

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Козятинської міської ради Вінницької області щодо офіційно-

го тлумачення положень статей 8, 22, 55 Конституції України на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційним поданням 45 народних депутатів України
щодо офіційного тлумачення положень статей 89, 156
Кримінально-процесуального кодексу України

м. Київ
10 квітня 2012 року
№ 13-у/2012

Справа № 2-13/2012

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Винокурова Сергія Маркіяновича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича — доповідача,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Стрижака Андрія Андрійовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням 45 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статей 89, 156 Кримінально-процесуального кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Колоса М. І. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — 45 народних депутатів України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень статей 89, 156 Кримінально-процесуального кодексу України (далі — Кодекс) стосовно закінчення строку тримання під вартою.

Автори клопотання обґрунтовують практичну необхідність в офіційній інтерпретації зазначених положень Кодексу потребою їх однакового застосування правоохоронними органами та судами України з метою недопущення порушення конституційних прав громадян Мельника Р. І. та Пастушківа Т. О., які, на думку народних депутатів України, «незаконно перебувають під вартою».

2. Конституційний Суд України, розглядаючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Третьою колегією суддів Конституційного Суду України процесуальної ухвали від 4 квітня 2012 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

Згідно з частиною другою статті 147, пунктом 2 частини першої статті 150 Конституції України до повноважень Конституційного Суду України належить офіційне тлумачення Конституції України та законів України.

Офіційним тлумаченням вважається діяльність компетентного органу державної влади щодо з'ясування і роз'яснення волі законодавця, матеріалізованої в нормі права (усвідомлення та роз'яснення суті норм права з метою найбільш правильної їх реалізації). Правозастосовна діяльність полягає в індивідуалізації правових норм щодо конкретних суб'єктів і конкретних випадків, тобто в установленні фактичних обставин справи і підборі правових норм, які відповідають цим обставинам. Пошук та аналіз таких норм з метою їх застосування до конкретного випадку є складовою правозастосування. Надання консультацій чи роз'яснень з цього приводу не належить до повноважень Конституційного Суду України (абзац другий пункту 3 мотивувальної частини Ухвали Конституційного Суду України від 31 березня 2010 року № 15-у/2010).

Порушуючи питання стосовно офіційного тлумачення положень статей 89, 156 Кодексу, автори клопотання, по суті, намагаються отримати консультацію щодо застосування названих положень під час розгляду конкретної кримінальної справи, що не належить до повноважень Конституційного Суду України та є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 45, 50 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

У Х В А Л И В:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 45 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статей 89, 156 Кримінально-процесуального кодексу України на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

**УХВАЛА
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційним зверненням громадянки
Скляр Лідії Василівни щодо офіційного тлумачення положень
частини першої статті 15 Цивільного процесуального кодексу України

м. К и ї в

16 травня 2012 року

№ 14-у/2012

Справа № 2-14/2012

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича — доповідача,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Винокурова Сергія Маркіяновича,
Запорожця Михайла Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Маркуш Марії Андріївни,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Стрижака Андрія Андрійовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Скляр Лідії Василівни щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 15 Цивільного процесуального кодексу України (далі — Кодекс).

Заслухавши суддю-доповідача Бринцева В. Д. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Громадянка Скляр Л. В. звернулася до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частини першої статті 15 Кодексу щодо того, чи можуть суди розглядати в порядку цивільного судочинства справи (з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів громадянина, іноземця, особи без громадянства), в яких однією із сторін є суд або суддя.

Необхідність в офіційному тлумаченні наведених положень Кодексу автор клопотання обґрунтовує неоднозначним їх застосуванням судами загальної юрисдикції під час вирішення питань про відкриття провадження у цивільних справах, у яких відповідачем є суд або суддя. На підтвердження такого висновку Скляр Л. В. додала до конституційного звернення копії ухвал судів у справах, які розглядалися за її позовами.

2. Конституційний Суд України, вирішуючи питання про відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Першою колегією суддів Конституційного Суду України процесуальної ухвали від 10 квітня 2012 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

Відповідно до названого закону у конституційному зверненні має зазначатися обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України, підтверджене документами і матеріалами (пункти 4, 5 частини другої статті 42); підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94). Неоднозначним застосуванням положень Конституції України або законів України є різне застосування одних і тих самих правових норм судами України, іншими органами державної влади за однакових юридично значимих обставин (Ухвала Конституційного Суду України від 12 травня 2010 року № 31-у/2010).

Аналіз конституційного звернення та долучених до нього матеріалів дає підстави для висновку, що вони не містять обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень частини першої статті 15 Кодексу та їх неоднозначного застосування судами загальної юрисдикції, іншими органами державної влади.

Зазначена норма застосовувалася лише один раз в ухвалі апеляційного суду Донецької області від 25 серпня 2011 року.

Ухвалою Куйбишевського районного суду міста Донецька від 21 березня 2011 року відмовлено у відкритті провадження за позовом Скляр Л. В. про зобов'язання суду вчинити певні дії (несвоєчасне направлення апеляційної скарги до апеляційної інстанції). У іншій справі про відшкодування суддею моральної шкоди ухвалою того ж суду від 21 вересня 2011 року було відкрито судове провадження, однак його рішенням від 23 лютого 2012 року відмовлено у задоволенні позовних вимог. Ухвалою апеляційного суду Донецької області від 2 квітня 2012 року це рішення скасовано, а провадження у справі закрито у зв'язку з тим, що вона не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства.

Конституційний Суд України вважає, що надані суб'єктом права на конституційне звернення матеріали, в яких відповідні положення Конституції України або законів України не застосовувалися, не можуть бути розглянуті Конституційним Судом України як такі, що підтверджують неоднозначне застосування таких положень судами України, іншими органами державної влади (Ухвала Конституційного Суду України від 26 жовтня 2011 року № 54-у/2011).

Отже, у конституційному зверненні не наведено фактів неоднозначного застосування судами положень частини першої статті 15 Кодексу, тому воно не відповідає вимогам статей 42, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі.

Враховуючи викладене та керуючись статтею 153 Конституції України, статтями 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

У Х В А Л И В:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Скляр Лідії Василівни щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 15 Цивільного процесуального кодексу України на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим цим Законом.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційним зверненням громадянки
Овечкіної Любові Володимирівни
щодо офіційного тлумачення положень
частини другої статті 63 Житлового кодексу Української РСР

м. К и ї в

Справа № 2-15/2012

16 травня 2012 року

№ 15-у/2012

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Винокурова Сергія Маркіяновича,
Запорожця Михайла Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Маркуш Марії Андріївни,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича — доповідача,
Стрижака Андрія Андрійовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Овечкіної Любові Володимирівни щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 63 Житлового кодексу Української РСР (далі — Кодекс).

Заслухавши суддю-доповідача Стецюка П. Б. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Громадянка Овечкіна Л. В. звернулася до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частини другої статті 63 Кодексу щодо предмета договору найму жилого приміщення. Як вважає суб'єкт права на конституційне звернення, суди загальної юрисдикції при розгляді

справ однієї категорії та за однакових обставин по-різному розуміють і застосовують ці положення, що призводить до порушення його конституційного права на житло.

Автор клопотання наводить рішення Деснянського районного суду міста Києва від 29 листопада 2005 року у справі № 2-7550/05 про відмову в задоволенні вимог позову Овечкіної Л. В. про зміну умов договору найму жилого приміщення та встановлення порядку користування жилим приміщенням і Оболонського районного суду міста Києва від 12 квітня 2007 року у справі № 2-1795/2007 про вселення у жиле приміщення та усунення перешкод в користуванні жилим приміщенням і (за зустрічним позовом) про визнання особи такою, що втратила право користування жилим приміщенням.

2. Конституційний Суд України, розглядаючи питання щодо відкриття конституційного провадження у цій справі у зв'язку з прийняттям Другою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 19 квітня 2012 року про відмову у відкритті конституційного провадження, виходить з такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94); у конституційному зверненні має зазначатися обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України (пункт 4 частини другої статті 42).

Згідно з правовою позицією Конституційного Суду України під неоднозначним застосуванням положень Конституції України або законів України слід розуміти різне застосування одних і тих же норм цих правових актів судами України, іншими органами державної влади за однакових юридично значимих обставин (Ухвала Конституційного Суду України від 12 травня 2010 року № 31-у/2010). Аналіз конституційного звернення та долучених до нього матеріалів не підтверджує наявності неоднозначного застосування частини другої статті 63 Кодексу.

Таким чином, невідповідність конституційного звернення вимогам статей 42, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі.

Враховуючи викладене та керуючись статтею 153 Конституції України, статтями 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

У Х В А Л И В:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Овечкіної Любові Володимирівни щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 63 Житлового кодексу Української

РСП на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ**До питання про правову сутність принципу соціальної справедливості податкового законодавства**

Н. Шаптала

суддя Конституційного Суду України

У статті автор досліджує витоки, сутність і передумови практичної реалізації принципу соціальної справедливості оподаткування в Україні. Визначено, що практична реалізація цього принципу залежить від низки складових, які в системному взаємозв'язку зумовлюють його дієву функціональність як правового регулятора виокремлених суспільних відносин.

Ключові слова: принцип соціальної справедливості, податкова система, податкове законодавство.

Комплексне реформування податкової системи держави має здійснюватися на основі взаємоузгоджених принципів, які визначають і формують загальну концепцію податкової політики в державі. Тому питання визначення вихідних засад оподаткування завжди предметно цікавило як науковців, так і практиків, проте особливо актуально воно постало після набуття Україною незалежності.

Витоки формування засад оподаткування, власне, як і податкової системи загалом, сягають часів виникнення найдавніших державних організацій. Податки впродовж усього державотворчого періоду були невід'ємною складовою державного буття, оскільки жодна держава у світі не може функціонувати і розвиватися за межами податкових відносин. Багатовіковий досвід існування інституту оподаткування зумовив формування комплексу відповідних підходів, засад, концепцій побудови податкової системи.

За період незалежності України науковий доробок вітчизняних учених, до когортки яких належать О. Башняк, Л. Воронова, Н. Воротіна, М. Кучерявенко, Н. Пришва та інші, у контексті дослідження вихідних засад податкової системи збагатився новими ідеями, що сформувалися як під впливом сучасного розвитку права, так і в результаті переосмислення теоретичних здобутків, що утверджувалися в державі впродовж багатьох століть.

Податкова політика держави головним чином реалізується через систему оподаткування. Система оподаткування в Україні становить сукупність податків і зборів (обов'язкових платежів), які встановлюються і справляються відповідно до Конституції і законів України. Конституційний правовий порядок у сфері оподаткування ґрунтується на положеннях частини першої статті 67, пункту 1 частини другої статті 92 Конституції України, згідно з якими кожен зобов'язаний спла-

чувати податки і збори, що встановлюються виключно законами України, у порядку і розмірах, передбачених ними.

Оподаткування ґрунтується на певних принципах, одним з яких є принцип соціальної справедливості податкового законодавства¹. Слід зазначити, що навіть первинний аналіз податкового законодавства періоду незалежної України, яке у зв'язку з економічною реформою неодноразово зазнавало відповідних змін, дає підстави стверджувати про різне розуміння правової сутності цього принципу. Відтак, метою цієї публікації є дослідження витоків, сутності та передумов практичної реалізації принципу соціальної справедливості оподаткування в Україні, яке передбачається здійснити на основі порівняльного аналізу профільних першоджерел.

Дослідження змісту принципу соціальної справедливості оподаткування та висвітлення його значущості в національній структурі податкової системи зумовлює необхідність аналізу певних загальнотеоретичних питань. З огляду на те, що юридична наука вимагає чіткого розуміння і визначення суті основоположних понять, які становлять логіко-юридичну основу в контексті розкриття змісту похідних категорій (у цьому разі такою похідною категорією є принцип соціальної справедливості), проаналізуємо вихідний зміст поняття «принцип».

Термін «принцип» ототожнювався у філософів Стародавньої Греції з уявленнями про основу, початок, джерела, першопричину. Аналіз спеціальної літератури свідчить, що вихідні позиції цього терміна, починаючи з античних часів і донині, не зазнали суттєвих змін і лягли в основу його сучасного розуміння. Так, вітчизняні вчені трактують поняття принцип як те, що «лежить в основі певної сукупності фактів, теорії, науки, переконання людини, ті практичні і моральні засади, якими вона керується у своєму житті в різних сферах діяльності»², як «основоположні ідеї (вимоги), які у своїй сукупності визначають ідеальну конструкцію, модель»³, як керівництво до дій⁴.

Натомість В. Погорілко, О. Фрицький дійшли висновку, що «принцип» — це не що інше, як об'єктивна закономірність, притаманна будь-якому суспільно-політичному явищу, сформульована у вигляді певної ідеї, правила або засади⁵. Водночас заслуговує на увагу думка відомого вітчизняного вченого, академіка В. Копейчикова, який наголошував, що поняття принцип доцільно трактувати як основні засади, ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значимістю та вищою імперативністю⁶.

¹ Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2011. — № 13–14, № 15–16, № 17. — Ст. 112.

² *Філософський словник* / За ред. В. І. Шинкарука. — К., УРЕ, 1986. — С. 525.

³ *Теория государства и права: учеб. для юрид. вуз.* / Под ред. В. М. Корельского и В. Д. Перевалова. — М.: М-НОРМА, 1997. — С. 101.

⁴ *Социология: энциклопедия* / Сост. А. А. Грицанов, В. Л. Абушенко, Г. М. Евелькин, Г. Н. Соколова, О. В. Терещенко. — Мн.: Книжный Дом, 2003. — С. 791.

⁵ *Муниципальное право Украины: підруч.* / [В. Ф. Погорілко, О. Ф. Фрицький, М. О. Баймуратов та ін.]; за ред. В. Ф. Погорілка, О. Ф. Фрицького. — К.: Юрінком Інтер, 2001. — С. 89.

⁶ *Копейчиков В. В. Теория держави і права* / В. В. Копейчиков. — К.: Юрінформ, 1995. — С. 95.

Отже, під принципом як правовою категорією треба розуміти фундаментальні вихідні засади, в яких втілюються сутність, призначення та імперативна динамічна спрямованість певного правового інституту чи явища. До того ж принципи об'єктивно зумовлені економічним, соціальним, політичним устроєм держави, основними засадами побудови і функціонування суспільства тощо. Відтак, податкова система будь-якої країни світу має ґрунтуватися на відповідних принципах, що об'єктивно дозволить забезпечити відносно сталу векторну спрямованість законодавчого регулювання податкових правовідносин.

Об'єктивна значущість принципів, на основі яких створена та функціонує національна податкова система, є безумовною. Це пояснюється їх винятковою важливістю, що, на нашу думку, вбачається у тому, що принципи не тільки скеровують розвиток податкових правовідносин у певних напрямках, виконують роль їх регулятора у разі нормативної прогалини податкового законодавства, виокремлюють ті чи інші суспільні відносини в певну правову категорію, а й формують правове мислення та правову культуру у суспільстві та державі. Цінність принципів податкової системи вбачається й у тому, що вони покликані забезпечити органічний зв'язок, єдність і логічну системність норм податкового права.

Між нормами права та принципами, як зауважує вітчизняний вчений А. Колодій, існує тісний зв'язок, оскільки останні знаходять свій вияв у нормах права, а норми права згруповані за ознакою єдності змісту, виражають певну ідею, надишають життям принципи права¹. Водночас, як зміст, так і векторність принципів податкової системи залежать від якісного розвитку самого суспільства та його здатності не тільки продукувати, а й сприймати нові науково обґрунтовані правові ідеї та позиції. Отже, виняткова значущість цих принципів у контексті створення теоретико-практичного підґрунтя функціонування і розвитку податкової системи будь-якої держави, в тому числі й України, є безсумнівною.

Відомо, що першим відомим з найдавніших часів документально оформленим податком, в основі якого лежав принцип рівності, була церковна десятина, про яку в П'ятикнижжі Мойсея сказано: «... і всяка десятина на землі із сім'я землі і з плодів дерева належить Господу». Проте історично так склалося, що саме економічні принципи оподаткування, сформульовані видатним шотландським ученим А. Смітом у другій половині XVIII століття у праці «Дослідження про природу і причини багатства народів», завдяки своїй універсальності і логічній системності стали основою для розробки системи правових принципів у сфері податкових відносин. Учений визначив класичні принципи-правила оподаткування, а саме: а) сплата податків пропорційно платіжній спроможності; б) розмір податку, час і спосіб його сплати, місце і сума платежу мають бути точно визначені і завчасно оприлюднені у суспільстві; в) податок має сплачуватися у формі та у спосіб, що є найбільш зручними для платника податку; г) кожен податок має бути влаштований таким чином, щоб витягувати з кишені платника якомога менше понад те, що надходить до казни держави².

¹ Колодій А. М. Принципи права України: моногр. / А. М. Колодій. — К.: Юрінком Інтер, 1998. — С. 20.

² Янжул И. И. Основные начала финансовой науки: учение о государственных доходах / И. И. Янжул. — М.: Статут, 2002. — С. 280–281.

Отже, принцип соціальної справедливості оподаткування не виокремлений у вченні А. Сміта, проте зі змісту теоретичних положень вбачається, що цей правовий принцип закладений у змісті його вчення і є органічною складовою економічного оподаткування. Підтвердженням такого висновку є результати дослідження німецького вченого А. Вагнера, заслуга якого, з огляду на тематику цієї публікації, полягає в тому, що він не тільки системно опрацював економічне вчення А. Сміта, наповнив його відповідним змістом, а й структурував наукові знання про принципи регулювання податкових відносин. А. Вагнер класифікував принципи оподаткування таким чином: а) фінансово-технічні (достатність, рухливість); б) народно-господарські (вибір належного джерела оподаткування, вибір окремих видів податків з урахуванням їх впливу на платників податку); в) принцип справедливості (загальність, рівномірність); г) податкового управління (визначеність податку, зручність сплати податку, дешевизна вилучення)¹.

Таким чином, наведене дає підстави вважати, що принцип справедливості оподаткування вперше був виокремлений із системи економічних принципів. Це, безсумнівно, стало дієвим поштовхом для його дослідження юристами з метою адаптованого перенесення на правовий ґрунт.

Відносини оподаткування перебувають на стику економіки і права, тому цілком виправданим є те, що правове регулювання оподаткування має здійснюватися з урахуванням економічних стандартів розвитку ринкових відносин.

Аналіз податкового законодавства незалежної України дає підстави стверджувати, що спочатку принцип соціальної справедливості в системі оподаткування був закріплений Законом України «Про систему оподаткування» від 25 червня 1991 року. Принцип соціальної справедливості згідно з положеннями статті 3 цього Закону визначався як «забезпечення соціальної підтримки малозабезпечених верств населення шляхом запровадження економічно обґрунтованого неоподаткованого мінімуму доходів громадян та застосування диференційованого і прогресивного оподаткування громадян, які отримують високі та надвисокі доходи»².

Аналіз наведених положень Закону свідчить, що законодавець, розкриваючи зміст принципу соціальної справедливості оподаткування, акцентує саме на економічно обґрунтованому неоподаткованому мінімуму доходів громадян, чим забезпечує соціальні гарантії малозабезпечених верств населення. Така позиція відповідає конституційним вимогам про те, що «пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом» (стаття 46 Конституції України).

Проте Закон України «Про систему оподаткування» втратив чинність у результаті прийняття 2 грудня 2010 року Податкового кодексу України. Зауважимо, що у статті 4 Кодекс також закріпив принцип соціальної справедливості податкового законодавства, проте визначив дещо інше його змістове наповнення: «...як

¹ Соколов А. А. Теория налогов. — М., 1928. — С. 155–159.

² Закон України «Про систему оподаткування» від 25 червня 1991 року // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 39. — Ст. 510.

установлення податків та зборів відповідно до платоспроможності платників податків». Беручи за основу зміст цього законодавчого положення, спробуємо проаналізувати правову сутність названого принципу.

Поняття «справедливість» можна аналізувати під кутом зору різних суспільних наук, зокрема філології, філософії, права тощо. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови слово «справедливість» означає «об'єктивне, неупереджене ставлення до кого-, чого-небудь»¹. Проте слід зауважити, що обґрунтованість податків завжди має суб'єктивну складову, оскільки податкова політика формується законодавцем на стику компромісу індивідуальних, регіональних, державних та інших інтересів.

У філософії справедливість визначається як поняття «моральної свідомості, що характеризує міру впливу та вимоги прав і благ особистостей або соціальної спільноти, міру вимогливості до особи, правомірність оцінки економічних, політичних, правових явищ дійсності і вчинків людей»².

Особливе місце поняття «справедливість» посідає у сфері права, адже ще римські юристи були непохитними в тому, що право — це мистецтво добра і справедливості. З огляду на те, що принцип соціальної справедливості податкового законодавства є базовим елементом формування податкової системи держави загалом, постає логічне питання: у чому полягає правова сутність цього принципу? Справедливість лежить в основі принципу верховенства права, логічним продовженням якого є принцип верховенства закону. Зміст останнього полягає в тому, що Конституція України має найвищу юридичну силу, а закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй (стаття 8 Основного Закону України). Таким чином, все національне законодавство, в тому числі й податкове, має ґрунтуватися на незмінній ідеї справедливості, адже, як стверджували римські юристи, «немає гіршої несправедливості, ніж та, що закріплена в законах».

Принцип соціальної справедливості правового регулювання податкових відносин повинен мати законодавче закріплення. Саме використання такого підходу в процесі регулювання правового режиму цього принципу узгоджується з положеннями пункту 1 частини другої статті 92 Конституції України, згідно з яким система оподаткування, податки і збори встановлюються виключно законами України. Суб'єкт має сплачувати податки, збори, встановлені саме законом, що прийнятий колегіальним органом — парламентом, обраним на загальнодержавних виборах, тобто практично тими самими платниками. Крім того, зміст конституційних положень про те, що людина визнається в Україні найвищою соціальною цінністю, права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави (стаття 3 Конституції України), зумовлює забезпечення платникам податків, зборів законодавчо гарантованих соціальних гарантій. Отже, зміст наведених положень Основного Закону України свідчить про об'єк-

¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і головн. ред. В. Т. Бусел]. — К.; Ірпінь: Перун, 2001. — С. 1376.

² Бербешкина З. А. Справедливость как социально-философская категория / З. А. Бербешкина. — М., 1993. — С. 13.

тивну необхідність закріплення принципу соціальної справедливості в процесі правового регулювання податкових відносин.

Виходячи з концептуального змісту справедливості у сфері правового регулювання Конституційний Суд України у своєму Рішенні від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004¹ зазначив, що справедливість — одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права. Елементи права, зокрема розмірність, рівність, мораль, об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України². Деталізуючи природу засобів забезпечення виконання податкового обов'язку, Конституційний Суд України підкреслив, що розмір податкової застави, виходячи із загальних принципів права, повинен відповідати сумі податкового зобов'язання, що забезпечувало б конституційну вимогу справедливості та розмірності. Розмірність як елемент принципу справедливості передбачає встановлення публічно-правового обмеження розпорядження активами платника податків за несплату чи несвоєчасну сплату податкового зобов'язання та диференціювання такого обмеження залежно від розміру несплати платником податкового боргу.

Така практика відображає узагальнену тенденцію конституційного упорядкування податкових відносин на сучасному етапі. Конституційним Судом Російської Федерації аналогічні принципи розглядаються як безпосередні вихідні засади щодо усунення суперечностей і колізій в процесі розвитку податкового законодавства. Конституційний Суд у своїх рішеннях вказує на те, що правозастосовна практика «...суперечить, насамперед, загальноправовим принципам справедливості, юридичної рівності, гарантованості державою прав і свобод людини і громадянина, відшкодування державою шкоди, заподіяної особі незаконними діями державних органів і посадових осіб, закріпленим у Конституції Російської Федерації. Ці принципи мають вищий ступінь нормативної узагальненості, зумовлюють зміст конституційних прав людини, галузевих прав громадян, носять універсальний характер і у зв'язку з цим забезпечують регулюючий вплив на всі сфери суспільних відносин. Загальнообов'язковість таких принципів полягає як у пріоритетності перед іншими правовими законами, так і в поширенні їх дії на всіх суб'єктів права»³.

¹ Рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) // Офіційний вісник України. — 2004. — № 45. — Ст. 2975.

² Рішення Конституційного Суду України від 24 березня 2005 року № 2-рп/2005 у справі за конституційним поданням 48 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 1.17 статті 1, статті 8 Закону України «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами» (справа про податкову заставу) // Офіційний вісник України. — 2005. — № 13. — Ст. 674.

³ Постановление Конституционного Суда Российской Федерации «По делу о проверке конституционности правоприменительной практики ограничения времени оплаты вынужденного прогула при незаконном увольнении, сложившейся на основе применения законодательства о труде и постановлений Пленумов Верховного Суда СССР, Верховного Суда Российской Федерации, регулирующих данные вопросы» РФ от 27 января 1993 г. № 1-П // Ведомости СНД и ВС РФ. — 1993. — № 14. — Ст. 508.

Закріплення принципу справедливості у податковому законодавстві країн Західної Європи є сталою правовою традицією, яка не тільки відображає належний рівень демократії у цих державах, забезпечує економічну стабільність і зростання, а й ставить платників податків у рівні вихідні економічні умови, завдяки чому вдається максимально уникати соціальної напруги у суспільстві і державі. Слід зауважити, що країни СНД наслідують традицію закріплення принципу справедливості у національному податковому законодавстві. Наприклад, у статті 7 Кодексу Республіки Казахстан про податки та інші обов'язкові платежі до бюджету, затвердженому Законом Казахстану від 10 грудня 2008 року, зазначено: «Принцип справедливості оподаткування полягає в тому, що «оподаткування в Республіці Казахстан є загальним та обов'язковим». Крім того, з метою недопущення корупційних дій податкове законодавство Казахстану забороняє надання податкових пільг індивідуального характеру будь-яким фізичним чи юридичним особам.

На нашу думку, утвердження принципу соціальної справедливості податкового законодавства залежить від багатьох складових, які в системному взаємозв'язку зумовлюють його дієву функціональність та практичну реалізацію, зокрема:

— принцип соціальної справедливості виключає дискримінаційний характер оподаткування і унеможливує посилення обтяження податковим тягарем за національними, расовими, соціальними, релігійними, гендерними та іншими подібними ознаками;

— цей принцип вимагає конституційного закріплення рівності всіх форм власності. Відомо, що за радянським законодавством пріоритет віддавався саме державній власності, внаслідок чого встановлювалася різна податкова політика залежно від форми власності платника. Примітно, що саме такий правовий режим ієрархічної диференціації різних форм власності властивий тоталітарним країнам. Сучасна Українська держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності та господарювання і визнає, що усі суб'єкти права власності рівні перед законом (стаття 13 Конституції України);

— економічна обґрунтованість зборів та податків є неодмінною складовою цього принципу. Принцип соціальної справедливості оподаткування не допускає довільного встановлення відповідних платежів. Крім того, встановлення розміру і виду відповідних податків чи зборів має бути пропорційним, насамперед, платоспроможності суб'єкта. Держава не може встановлювати режим оподаткування керуючись мотивами досягнення відповідних показників надходжень до бюджету держави. Податки, як стверджує М. Кучерявенко, повинні характеризуватися чітким бюджетним спрямуванням, тобто поява нових податків має бути пов'язана з покриттям відповідних витрат, а не з ліквідацією бюджетного дефіциту¹;

— принцип соціальної справедливості оподаткування виключає можливість подвійного оподаткування. Поняття «подвійне оподаткування» (double taxation) означає обкладання одного об'єкта податку окремого платника таким самим (або аналогічним) податком за той самий відрізок часу (найчастіше податковий період)². Національна практика несприйняття дії інституту подвійного оподатку-

¹ Кучерявенко Н. П. Основи налогового права / Н. П. Кучерявенко. — Х.: Константа, 1996. — С. 44.

² Податкове право України: навч. посіб. / [Л. К. Воронова, М. П. Кучерявенко, Н. Ю. Пришва та ін.]; за ред. Л. К. Воронової, М. П. Кучерявенка. — К.: Правова єдність, 2009. — С. 274.

вання збігається з позицією законодавців ряду західноєвропейських країн. Наприклад, у частині третій статті 127 Союзної конституції Швейцарської Конфедерації від 18 квітня 1999 року зазначено: «Міжкантионне подвійне оподаткування забороняється». Примітно, що подвійне оподаткування не обов'язково означає буквальне використання однакових податкових важелів, воно можливе і при частковому накладенні одного об'єкта на інший, до того ж, як зауважує Л. Воронова, це може відбуватися як у межах однієї держави, так і в різних податкових системах¹. Подвійне оподаткування, з огляду на територіальне поширення його дії, може поділятися на внутрішнє (національне) і зовнішнє (міждержавне). Зовнішнє подвійне оподаткування має місце у разі невідповідності законодавства різних країн у визначенні об'єкта оподаткування або/чи платника, що покладає на нього відповідні зобов'язання за аналогією із законодавством іншої держави:

— сума платежів має бути еквівалентною і пропорційною вартості тих цивілізаційних послуг і благ, які отримує платник податків від держави;

— цей принцип передбачає чіткість, лаконічність і однозначність законодавчих вимог щодо видів і порядку сплати відповідних платежів;

— складовою системи оподаткування є податкові пільги. Принцип соціальної справедливості оподаткування допускає застосування податкових пільг, якщо це буде зумовлено необхідністю стимулювання підприємницької виробничої діяльності та інвестиційної активності;

— принцип соціальної справедливості оподаткування покликаний захищати інтереси насамперед платників податків, а не держави. Відтак, усі можливі суперечності, сумніви і неточності податкового законодавства мають тлумачитися на користь платника.

Таким чином, досліджуваний принцип соціальної справедливості податкового законодавства є багатоаспектним юридичним явищем, практична реалізація якого вимагає комплексного підходу.

Шаптала Н. К. К вопросу о правовой сущности принципа социальной справедливости налогового законодательства. В статье автор исследует истоки, сущность и предпосылки практической реализации принципа социальной справедливости в Украине. Определено, что практическая реализация данного принципа зависит от ряда составляющих, которые в системной взаимосвязи обуславливают его действительную функциональность как правового регулятора выделенных общественных отношений.

Ключевые слова: принцип социальной справедливости, налоговая система, налоговое законодательство.

Shaptala N. On the Legal Essence of the Principle of Social Justice in the Tax Legislation. In the article the author analyses the sources, essence and preconditions of the practical implementation of the principle of social justice in Ukraine. It is determined that the practical implementation of this principle depends on the chain of components that in their systemic interconnection stipulate its effective functionality as a legal regulator of separate social relations.

Key words: principle of social justice, tax system, tax legislation.

---

¹ Зазн. праця: Податкове право України. — С. 275.

З ДОСВІДУ ЗАРУБІЖНОЇ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮСТИЦІЇ**Права особи в судовій практиці
Федерального Конституційного Суду Німеччини¹****М.-Е. Гайс**

доктор, професор Університету Ерланген-Нюрнберг

У статті досліджено практику Федерального Конституційного Суду Німеччини щодо захисту людської гідності як провідного права особи, зокрема предметну сферу цього захисту та його зміст. Автор аналізує допустимі межі втручання держави та інших суб'єктів правовідносин у реалізацію провідного права особи.

Ключові слова: людська гідність, провідне право особи, Федеральний Конституційний Суд Німеччини, державне втручання.

1. Філософсько-догматичний вихідний пункт

Основою всіх аспектів сучасного захисту особи є індивідуалістична філософія Е. Канта, що у душі Просвітництва захищає людину як рухому розумом істоту від свавілля інших незалежних осіб і ставить її як мету «в собі» у центр правової системи². Але ще до Е. Канта філософи і правознавці зверталися до розгляду поняття особи, її становища у суспільстві та до особистісної правової ідентичності³. Так, якщо Ф. Аквінський⁴ намагався пояснити гідність особи та її здатність діяти морально, рівняючись на Бога, то Дж. Локк⁵ розглядав свідомість, а отже, і людську гідність як основу людського буття.

Після закінчення Другої світової війни, зі знищенням принизливого для гідності людини режиму націонал-соціалізму, в німецькому конституційному праві були закладені найважливіші підвалини нового порядку речей і цінностей. Більша частина основоположних прав, закріплених у першому розділі Основного Закону ФРН, захищають складові статусу особи⁶. Йдеться, зокрема, про окремі гарантії,

¹ Автор статті висловлює подяку науковому співробітнику пані М. Атанасовій за цінну співпрацю під час написання цієї роботи (переклад з нім. юридичного радника Німецького Фонду міжнародного правового співробітництва Г. Рижкова, наукова редакція члена редакційної ради «Вісника Конституційного Суду України», судді Конституційного Суду України, кандидата юридичних наук В. Кампа).

² Див.: *Immanuel Kant, Metaphysik der Sitten* (1797), in: *Werke* Bd. 7 (hrsg. von Wilhelm Weischedel). — S. 345.

³ Детальніше див.: *Kube*, in: *Isensee/Kirchhof, Handbuch des Staatsrechts VII, Freiheitsrechte*, 3. Aufl., 2009, § 148, Rn. 2 ff.

⁴ *Thomas von Aquin. Summa Theologica*, 1265, I, 29, 1.

⁵ *John Locke. An essay concerning the Human Understanding*, 1690, book II, chapter XXVII, § 19.

⁶ Виходячи з недоторканності гідності людини відповідно до частини першої статті 1 Основного Закону; свобода дій (частина перша статті 2 Основного Закону); свобода віросповідання та совісті

які у різному обсязі підпадають під законодавчі застереження і, таким чином, можуть бути обмежені по-різному. Всеохоплюючий захист вільного розвитку, який визначає особистість, випливає із закріпленого в Основному Законі ФРН провідного права особи.

2. Становлення провідного права особи

Провідне право особи як самостійне основоположне право витлумачено німецьким Федеральним Конституційним Судом Німеччини (далі — ФКС) із частини першої статті 2 у взаємозв'язку з частиною першою статті 1 Основного Закону ФРН (далі — Основний Закон) і є доробком суддівського права¹. Спочатку ФКС, на знак приєднання до цивільно-правової практики Федеральної Судової палати², розробив з окремих питань доктрину універсального захисту особи³. Вже у своєму рішенні у справі «Elfes» ФКС зазначив, що Основний Закон у частині першій статті 1 гарантує окремому громадянину поряд із загальною свободою дій також і недоторканну сферу особисто-приватного життя як частини інтелектуальної, політичної та економічної свободи людини, сферу, на яку не поширюється вплив з боку публічної влади⁴. Таке розширене розуміння загальної свободи особистості підготувало шлях для догматичного визначення ФКС провідного права особи. Захист прав особи, що у світлі доктрини людської гідності, закладеної в частині першій статті 1 Основного Закону, включає також визначення її як соціальної цінності та право на повагу цієї гідності з боку суспільства, був істотно опрацьований у Рішенні ФКС у справі «Mikrozensus»⁵.

Функція провідного права особи як основоположного права, як права на повагу до приватної сфери та соціального визнання окремої особи, а також значення цієї правової конструкції для правового захисту особи в галузі приватного права охоплює, на думку ФКС, усю систему соціальних цінностей, закріплених Основним Законом в основоположних правах⁶. Ця система цінностей посідає центральне місце у структурі вільного розвитку людської особистості як члена соціальної спільноти⁷.

(частина перша статті 4 Основного Закону); свобода вираження думки (частина перша статті 5 Основного Закону); захист шлюбу та сім'ї (частина перша статті 6 Основного Закону); захист таємниці листування та поштових відправлень (частина перша статті 10 Основного Закону); недоторканність житла (частина перша статті 13 Основного Закону); гарантія власності (частина перша статті 14 Основного Закону).

¹ *Di Fabio*, in: Maunz/Dürig (Hrsg.), Grundgesetz, Kommentar, Lfg. 39, Juli 2001, Art. 2, Rn. 127 f., який визначає провідне право особистості як «основоположне право»; *Dreier*, in: *Dreier* (Hrsg.), Grundgesetz, Kommentar, 2. Aufl., 2004, Art. 2 I, Rn. 68; *Murswiek*, in: *Sachs* (Hrsg.), Grundgesetz, Kommentar, 5. Aufl., 2009, Art. 2, Rn. 60.

² BGHZ 13, 334; BGHZ 24, 72; BGHZ 35, 363.

³ BVerfGE 6, 32.

⁴ BVerfGE 6, 32 (41).

⁵ BVerfGE 27, 1 (6).

⁶ BVerfGE 34, 269 (281).

⁷ BVerfGE 7, 198 (205); BVerfGE 34, 269 (281).

У межах вільного розвитку особистості, гарантованого частиною першою статті 2 Основного Закону, необхідна чітка диференціація такого розвитку. Тоді як загальна свобода особистості захищає «активний» елемент цього розвитку, провідне право особи у пасивному сенсі включає захист вузької сфери особистого життя і соціального визнання людини¹. Останнє ФКС позначає як «не назване» право на свободу, завдання якого полягає в тому, щоб «у сенсі вищого конституційного принципу «гідність людини» (частина перша статті 1 Основного Закону) гарантувати більш вузьку сферу особистого життя та оберігати її основоположні умови, які не можна визначити однозначно лише за допомогою традиційних конкретних гарантій свободи»². Отже, провідне право особи закріплене в частині першій статті 2 Основного Закону, але повне уявлення про його зміст, обсяг та сферу захисту можна скласти лише з урахуванням приписів щодо гарантій людської гідності (частина перша статті 1 Основного Закону)³. Такі гарантії фактично діють як об'єктивно-правова допомога при тлумаченні Основного Закону. Водночас зв'язок провідного права особи з людською гідністю підсилює захисну дію цього права, адже таким чином ускладнюється можливість його обмеження (у порівнянні із загальною свободою дій)⁴.

«Новостворене» провідне право особи має вузькі, з погляду фактичних обставин, матеріальні контури. Через його казуїстичні властивості дотепер остаточно не сформовано зміст цього права, тож лишається можливим його коригування за допомогою суддівського права⁵. З погляду правової догматики сфера захисту провідного права особи розвивається за уявною шкалою між основоположними правами особи та абсолютною гарантією людської гідності. Ця догматика з огляду на частину першу статті 1 Основного Закону не утворює основоположного «права-близнюка»⁶, оскільки, на відміну від провідного права особи, інші права підлягають певним обмеженням. Тому «не назване основоположне право» (по суті, надпозитивне право) має вищий рівень захисту, ніж основоположне право особи, яке структурно підпорядковано праву на людську гідність (частина перша статті 1 Основного Закону). Тобто йдеться про здійснене шляхом суддівського права звуження одного позитивного права особи, яке зумовлює розширення іншого основоположного права (на людську гідність).

На рівні *lex specialis* провідне право особи було остаточно закріплене у Рішенні ФКС у справі «Scientology»⁷. Відповідно до цього Рішення право захищає складові особистості, які хоч і не гарантовані безпосередньо, але мають конститутивне (у розумінні «основне») значення для особи. З цього можна вивести стійку універсальну функцію правового забезпечення, яка здатна проти-

¹ BVerfGE 54, 148 (153).

² BVerfGE 54, 148 (153).

³ *Di Fabio* (Fn. 6), Rn. 128.

⁴ *Murswiek* (Fn. 6), Rn. 62; *Kunig*, in: von Münch/Kunig (Hrsg.), Grundgesetz-Kommentar, 5. Aufl., 2000, Art. 2, Rn. 30; *Starck*, in: v. Mangoldt/Klein/Starck (Hrsg.), Grundgesetz, Kommentar, 5. Aufl., 2005, Art. 2 I, Rn. 89.

⁵ BVerfG 54, 148 (153 f.); *Dreier* (Fn. 6), Rn. 68; *Kunig* (Fn. 16), Rn. 31.

⁶ *Starck* (Fn. 16), Rn. 15.

⁷ BVerfGE 99, 185 (193).

стояти новим загрозам для особи, що виникають внаслідок технічного прогресу, розвитку суспільних цінностей та відносин¹. Якщо ж сфери захисту провідного права особи та спеціального, або конкретного основоположного права перетинаються, то провідне право особи має «відійти убік» як допоміжне («підхоплюючи» основоположне право особи, якщо воно стосується тих самих аспектів)².

Різні варіанти втілення провідного права особи як нового суб'єктивного права демонструє ФКС у всій своїй судовій практиці. З погляду окремих груп справ, йдеться про конкретизацію захисту цього права у відповідних сферах, коли інші основоположні права особи не мають самостійного значення, а цей захист пов'язаний з відкритістю для подальшого розвитку³ провідного права особи, але не є остаточним⁴.

Нижче на прикладі вибраних рішень ФКС проаналізуємо зміст захисту провідного права особи у відповідних сферах приватного життя.

3. Зміст захисту провідного права особи

3.1. Визначення предметної сфери захисту

Предметна сфера захисту провідного права особи охоплює:

— захист приватної сфери, тобто внутрішньої, закритої для зовнішніх впливів, сфери особистого розвитку;

— право на пошук ідентичності та вільний розвиток приватної сфери відповідно до власних рішень особи;

— свободу вибору засобів представлення (позиціонування) власної особистості в суспільстві⁵.

Єдиної систематизації різновидів практики захисту провідного права особи у німецькій науковій літературі до цього часу не зроблено. Чіткого визначення (структурування) застосованих ФКС гарантій цього права досягти дуже важко з огляду на рухомі межі різних варіантів його захисту. Спільним для всіх цих варіантів є захист людини як інтелектуально-духовної істоти, її буття, з одного боку, та забезпечення передумов для діяльності кожної окремої особи в її приватній сфері та в суспільстві — з іншого⁶. Звідси зміст захисту провідного права особи структурно поділяється на три складові: право особи на самовизначення, на самозбереження та на самовираження.

Право особи на самовизначення включає: право кожного самостійно визначати та мати власну ідентичність, право на формування та реалізацію цієї ідентичності без будь-якого впливу, право на забезпечення та охорону основних передумов суто особистої сфери життя⁷. До ідентичності особи належить, зокрема,

¹ BVerfGE 106, 28 (39); 118, 168 (183).

² Dreier (Fn. 6), Rn. 69; Murswiek (Fn. 6), Rn. 66.

³ BVerfGE 72, 155 (170); 79, 256 (268).

⁴ Di Fabio (Fn. 6), Rn. 131.

⁵ Kunig (Fn. 16), Rn. 32 ff.

⁶ Jarass, Das allgemeine Persönlichkeitsrecht im Grundgesetz, NJW 1989, 857 (859).

⁷ Див.: Murswiek (Fn. 6), Rn. 59 ff.

усвідомлення власного походження¹. Останнє стосується основних (конститутивних) факторів розвитку індивідуума, оскільки є ключовим для самоусвідомлення окремої особи². Приховування державою інформації, що стосується походження особи, не може відповідати цьому праву. Держава зобов'язана надавати у розпорядження особи процедурно-правові засоби (матеріали тощо) для з'ясування її походження³. З цього погляду та з урахуванням частини першої статті 1, частини першої статті 2 Основного Закону як приклад можна навести право чоловіка на встановлення батьківства⁴. В одному зі своїх рішень 2007 року⁵ ФКС адресував німецькому законодавцю вимогу закріпити процедуру, яка має сприяти встановленню батьківства без настання правових наслідків. Законодавець виконав цю вимогу ФКС шляхом внесення змін до Цивільного кодексу ФРН.

Концепція ре-соціалізації злочинців у ФРН, що вже позитивно оцінена фахівцями у галузі кримінального права, знайшла своє конституційно-правове втілення у провідному праві особи. Злочинець повинен мати шанс «почати життя по-новому», тобто отримати можливість «в умовах вільного суспільства виявити себе без порушення права, скористатися наданим суспільством шансом та врахувати його ризики»⁶. Ре-соціалізація слугує також захисту самого суспільства. Тому з провідного права особи випливає обов'язок держави щодо захисту та розвитку дієвої концепції ре-соціалізації⁷. Увага питанню ре-соціалізації має приділятися і тоді, коли йдеться про довічно ув'язнених. Наприклад, при прийнятті компетентним органом рішення про відпустку з ув'язнення має враховуватися вік та стан здоров'я ув'язненого⁸.

Право на «початок життя по-новому» діє в межах провідного права особи також і у випадку, коли батьки, володіючи правом на представництво інтересів своїх дітей, можуть без обмежень брати на себе їхні фінансові зобов'язання. ФКС вирішив, що неповнолітній має право на «вступ у суспільство» з досягненням повноліття без наявності у нього боргів⁹. Таким чином, провідне право особи у сфері захисту економічної свободи її розвитку має вплив і на приватне право особи.

До права на самовизначення належить також право самостійно визначитися щодо статевих відносин¹⁰. У зв'язку з тим, що сексуальна сфера є частиною приватної сфери, людина має бути вільною у своїх сексуальних відносинах, самостійно визначати міру втручання у це третіх осіб, а також принципово самостійно визначати свою належність до відповідної статі¹¹.

¹ BVerfGE 38, 241 (251 ff.).

² BVerfGE 79, 256 (268 f.); 90, 263 (270).

³ *Di Fabio* (Fn. 6), Rn. 212.

⁴ BVerfGE 117, 202 ff.

⁵ BVerfGE 117, 202 (234, 243).

⁶ BVerfGE 35, 202 (235).

⁷ BVerfGE 98, 169 (200 ff.).

⁸ BVerfGE 64, 261 (276 f.).

⁹ BVerfGE 72, 155 ff.

¹⁰ BVerfGE 47, 46 (73).

¹¹ BVerfGE 121, 175 (190 f.).

Право особи на самозбереження. Поряд із правом на встановлення ідентичності та забезпечення особистої автономії частина перша статті 2 Основного Закону у взаємозв'язку з частиною першою статті 1 гарантує приватність порівняно вузької сфери життя особи, що включає аспект її буття (у собі і для себе), індивідуального ставлення до себе та до обраних довірених осіб¹. Звідси кожній особі має бути гарантовано недоторканну сферу приватного життя, де вона убезпечена від прискіпливих поглядів та втручання з боку третіх осіб². У соціальному вимірі йдеться передусім про можливість відсторонюватись і мати певні приватні справи; у просторовому вимірі цей захист охоплює ту сферу, в якій людина може вільно почуватися і не зважати на те, що сторонні люди за нею спостерігають³.

В одному з принципових рішень 1999 року ФКС⁴ дійшов висновку, що особи, які у зв'язку з їх посадою, рангом та суспільним становищем є публічними особами, мають первинне право на захист приватної сфери життя, яка виключає спостереження з боку суспільства. У цій справі йшлося про недозволені до опублікування знімки принцеси Кароліни фон Монако та її сім'ї, що були зроблені так званими папарацці та розміщені у різних журналах. У зв'язку з цим судді ФКС вирішили, що приватна сфера у просторовому вимірі обмежується не лише домашньою обстановкою, а охоплює простір, в якому відповідна особа вважає, що вона може вільно почуватися, не піддаючи себе постійному контролю у зв'язку із суспільною увагою до неї⁵. Тобто просторові межі цієї сфери стають відносними і не можуть бути точно визначені, а тому ФКС вважає за потрібне оцінювати кожну конкретну ситуацію.

Однак захист приватної сфери закінчується там, де починається добровільна комерціалізація даних про себе, наприклад, шляхом укладення ексклюзивних угод щодо надання інформації про власну приватну сферу⁶. У цьому випадку заслуговує на увагу, з одного боку, взаємодія провідного права особи та інституційних гарантій шлюбу та сім'ї (частина перша статті 6 Основного Закону), а з іншого — права батьків на виховання дитини (частина друга статті 6 Основного Закону). Якщо йдеться про опублікування знімків, які зображують батьківське спілкування з їхніми дітьми, то у такому випадку стаття 6 Основного Закону посилює провідне право батьків⁷. У результаті захист приватної сфери вільного розвитку особистості був ще раз підтверджений і посилений відповідним рішенням ФКС.

Про право на повагу до приватного та сімейного життя йдеться також у статті 8 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року (далі — Конвенція), яка відповідно до судової практики Євро-

¹ Horn, in: Isensee/Kirchhof, Handbuch des Staatsrechts VII, Freiheitsrechte, 3. Aufl., 2009, § 149, Rn. 39.

² Kunig (Fn. 16), Rn. 32.

³ Murswiek (Fn. 6), Rn. 69.

⁴ BVerfGE 101, 361 ff.

⁵ BVerfGE 101, 361 (383).

⁶ BVerfGE 101, 361 (385).

⁷ BVerfGE 101, 361 (385 f.).

пейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ) містить гарантії, подібні до тих, що стосуються провідного права особи в німецькій конституційній практиці. Зокрема, частина перша статті 8 Конвенції включає право кожного на повагу до його приватного і сімейного життя, до його житла і кореспонденції, що є дуже близьким до Right of Privacy у сфері захисту прав особистості в США¹. Показовим є рішення ЄСПЛ 2004 року², що також було присвячено опублікуванню фотографій приватного життя Кароліни фон Монако. Конвенція має виключно міжнародно-правову природу, і тому рішення цього Суду в німецькому праві мають силу ординарних федеральних законів. Однак при тлумаченні Основного Закону ФРН мають братися до уваги положення Конвенції (та додатків до неї), зміст яких розвивається в основному завдяки ЄСПЛ³.

Думки людини та особисті почуття, відображені у щоденнику, також захищаються провідним правом особи⁴. Такий самий конституційно-правовий рівень захисту поширюється на спілкування з особами, до яких людина має особливу довіру, та документи, на підставі яких можна зробити висновок про приватну сферу життя особи. Наприклад, підпадають під захист, гарантований частиною першою статті 2 та частиною першою статті 1 Основного Закону, довірливі контакти лікаря з пацієнтом, а також пов'язані з цим дані медичних карток⁵. Справи клієнтів центру консультування залежних осіб так само є складовою приватної сфери і таким чином захищені провідним правом особи⁶.

Право особи на самозбереження як прояв її провідного права особливо наближене до основоположних прав, таких як забезпечення таємниці листування, поштових відправлень та телефонного зв'язку (стаття 10 Основного Закону), недоторканність житла (стаття 13 Основного Закону). У зв'язку з тим, що згадані статті захищають особливі складові приватної сфери, вони передують провідному праву особи у тому випадку, коли людина використовує листування, телефон або своє житло для того, щоб отримати приватність у певній сфері приватного життя⁷. Питання про те, в якому обсязі тут перетинаються провідне та основоположне право, має вирішуватися у кожному окремому випадку. Деякі часткові збіги є можливими⁸, тому, на нашу думку, у таких випадках є цілком доцільним посилення ФКС на різні основоположні права.

Право особи на публічне самовираження. Право особи на публічне самовираження гарантує захист права особи на самовизначення стосовно способу її життя та рис характеру у зовнішніх відносинах, тобто свободу окремої особи самостійно визначати зміст і форму сприйняття її соціумом⁹. Втілення провідного права особи у цьому аспекті включає право на власне зображення¹⁰, що озна-

¹ Див.: *Horn* (Fn. 38), Rn. 40 f.

² EGMR, NJW 2004, 2647 ff.

³ BVerfGE 74, 358 (370).

⁴ BVerfGE 80, 367 (374 f.).

⁵ BVerfGE 32, 373 (379).

⁶ BVerfGE 44, 353 (372 f.).

⁷ BVerfGE 51, 97 (105); 109, 279 (325); 115, 166 (187 f.); Starck (Fn. 16), Rn. 73.

⁸ BVerfGE 115, 166 (187).

⁹ *Di Fabio* (Fn. 6), Rn. 212; *Dreier* (Fn. 6), Rn. 71.

¹⁰ BVerfGE 35, 202 (220 ff.); 87, 334 (340); 101, 361 (381).

чає можливість особи приймати рішення стосовно фото- або відеофіксування її зображення та використання його результатів. Також особі гарантується право на вільний вибір зовнішнього вигляду, за допомогою якого вона презентує себе публіці, наприклад, право підсудного бути на судовому засіданні у власному одязі¹. Цій частині соціальної ідентичності особи кореспондує її право на власні висловлювання, в межах чого будь-хто самостійно може визначити, «чи може бути відтворений записаний на касету голос та у чийй приступності»². Невимушеність людської комунікації, що спирається на визначення способу життя особи, як і самі висловлювання про це, довіряються лише тому, кому саме вони адресуються³, а тому теж підпадають під вимоги провідного права особи. У цьому контексті розглядається також захист від неправильного, сфальсифікованого або спотвореного відтворення висловлювань особи⁴. З цим пов'язаний і захист кожного від тверджень інших осіб, які створюють фальшиву, вигадану картину життя конкретної особи або здатні негативно впливати на її сприйняття суспільством⁵. Спеціальне право на альтернативне представлення життя особи гарантується, на думку ФКС⁶, у поєднанні з можливостями впливу мас-медіа на індивідуальну сферу життя. Якщо персональні дані окремої особи публічно обговорюються в мас-медіа, то вона як зустрічну дію повинна мати можливість у такий самий спосіб представити власну позицію щодо відповідних даних.

Подальшу конкретизацію зазначена практика ФКС отримує завдяки захисту права особистої честі⁷, яке в частині другій статті 5 Основного Закону фігурує як обмеження свободи висловлення думки, та у межах провідного права особи набуває рівня самостійного блага, яке підпадає під такий захист. Дуже часто ФКС розмежовує різні прояви права честі особи, наприклад соціальне визнання і пов'язаний з цим захист від плямування іміджу⁸, що завдає шкоди честі й гідності особи; принизливі висловлювання⁹, а також інтегративність особи як прояв її людської гідності¹⁰, що юридично захищається і прирівнюється до провідного права особи. Межі права особи на власне зображення та власні висловлювання часто-густо є нестабільними (рухливими).

Неназване в частині першій статті 2 Основного Закону право на свободу особи забезпечує, разом з іншим, захист від примусу до самообвинувачення в межах кримінального провадження (так званий принцип *nemo tenetur se ipsum accusare*)¹¹ та право в межах професійної діяльності не оприлюднювати відомості, які можуть обтяжити права саме цієї особи¹².

¹ BVerfG, NJW 2000, 1399 f.

² BVerfGE 34, 238 (246).

³ BVerfGE 106, 28 (39 ff.).

⁴ BVerfGE 54, 208, (217 f.).

⁵ BVerfGE 99, 185 (193); 114, 339 (346).

⁶ BVerfGE 63, 131 (142).

⁷ BVerfGE 54, 208 (217).

⁸ BVerfGE 99, 185 (193); 114, 339 (346).

⁹ BVerfGE 82, 272 (281).

¹⁰ Kube (Fn. 2), Rn. 61 f.

¹¹ BVerfGE 56, 37 (49); 95, 220 (241).

¹² BVerfGE 96, 171 (181).

Спеціальні гарантії провідного права особи. *Право особи на інформаційне самовизначення (захист); довіра та пристосування до розвитку інформаційно-технічних систем.* Самостійним з догматичної та термінологічної точки зору, в межах основоположного права особи, закріпленого в частині першій статті 2 у поєднанні з частиною першою статті 1 Основного Закону, є право особи на інформаційне самовизначення (захист). Воно охоплює право окремої особи самостійно приймати рішення, кому і за яких обставин надавати особисті дані¹. У своєму Рішенні «Volkszählung»² ФКС розглянув загрозу, пов'язану із отриманням, записом, використанням та подальшою передачею особистих даних за допомогою сучасної системи їх обробки, і саме у такому контексті встановив специфічну гарантуючу роль провідного права особи. На думку суддів ФКС, обсяг права особи на інформаційне самовизначення (захист) визначається не тим, наскільки ті чи інші дані стосуються конкретної особи (адже у зв'язку з розвитком нових інформаційних технологій «більше не існує «неважливих» даних»³), а метою, з якою ці дані використовуються всупереч інтересам особи. Навіть за наявності мінімальних даних про особу з'являється небезпека їх використання проти неї, а отже, навіть неважливі дані можуть набути неабиякої ваги. На своє право на інформаційне самовизначення (захист) відповідна особа може посилатися і у випадку використання її особистих даних шляхом встановлення зв'язку⁴ з нею. Під згаданий захист підпадає також і відеоспостереження у публічних місцях⁵.

Ще одну самостійну гарантію провідного права особи ФКС визначив в одному зі своїх рішень у 2008 році⁶, відповідно до якого існує право, що має відокремлюватись від права особи на інформаційне самовизначення (захист) — право особи на довіру до інформаційно-технічних систем та на їх інтегрованість у механізм захисту цієї особи. У зв'язку з тим, що комп'ютер та Інтернет стали важливими складовими сфери розвитку особи, виникає потреба у спеціальному захисті окремої особи у цьому віртуальному просторі, який несе в собі і нові загрози для особи⁷.

Захист прав особи після смерті. Застосування провідного права особи передбачає існування дієздатної особи⁸. Така умова відсутня у випадку смерті особи, і таким чином, захист її прав після смерті не може бути закріплений в частині першій статті 2 Основного Закону, а тому стосується виключно гарантій людської гідності (частина перша статті 1 Основного Закону)⁹. Якщо право на повагу до померлого порушується через комерційне використання складових цього права, його захист так само можливий завдяки саме частині першій статті 1 Основного Закону¹⁰.

¹ BVerfGE 65, 1 ff.; 113, 29 (45 f.).

² BVerfGE 65, 1 ff.

³ BVerfGE 65, 1 (45).

⁴ BVerfGE 115, 166 (189 f.).

⁵ BVerfG, NVwZ 2007, 688 ff.

⁶ BVerfGE 120, 274 ff.

⁷ BVerfGE 120, 274 (303 ff.).

⁸ BVerfGE 30, 173 (194).

⁹ BVerfGE 30, 173 ff.

¹⁰ BVerfG, NJW 2006, 3409 f.

Провідне право особи відіграє у німецькому конституційному праві та німецькій конституційній практиці вирішальну роль. По-перше, воно має стійку, універсальну функцію саме там, де закріплені в Основному Законі основоположні права пропонують недостатній рівень захисту або ж не надають його взагалі. По-друге, у зв'язку з відкритістю для подальшого розвитку провідне право особи є гнучким інструментом захисту інших її прав, беручи до уваги динаміку сучасної глобалізації світу та все складнішу систему відносин між людьми. Окремі гарантії провідного права особи є результатом правосудної діяльності ФКС, хоча не існує можливості повністю описати всю сферу цього захисту.

3.2. Особиста сфера захисту

Основоположне право, закріплене у частині першій статті 2 Основного Закону у формі провідного права особи, належить усім фізичним особам, незалежно від віку або громадянства¹. Спірним є питання, чи можуть юридичні особи також посилатися на це право, і якщо так, то наскільки. Відповідно до частини третьої статті 19 Основного Закону основоположні права також поширюються і на національних юридичних осіб приватного права², якщо за своєю суттю вони можуть бути застосовані до таких суб'єктів. Просте перенесення всіх елементів провідного права особи на юридичних осіб не є можливим з огляду на існуючий вплив права захисту людської гідності на зазначене основоположне право³. ФКС поки що залишив відкритим питання щодо принципової можливості такого перенесення (застосування аналогії) і вирішував це питання тільки у зв'язку з окремими складовими провідного права особи⁴. Так, наприклад, право особи на власні висловлювання⁵ належить також і юридичним особам приватного права. Провідне право особи виключно як спосіб формування «прикрашеної» картини правової системи, на думку суддів ФКС, не може застосовуватись до юридичних осіб саме там, *«де захист основоположних прав базується на властивостях, формах прояву та зв'язках, притаманних тільки фізичним особам»*⁶. На противагу цьому, практика Суду в галузі цивільного права⁷ підтверджує масштабне поширення провідного права особи на юридичних осіб приватного права, зокрема на господарські товариства. Але, з погляду конституційного права, сумнівним все ж таки видається те, що юридичні особи приватного права часто отримують захист завдяки спеціальним основоположним правам⁸, закріпленим, наприклад, у статті 12 Основного Закону (свобода вибору професій), статті 14 Основного За-

¹ Kunig (Fn. 16), Rn. 39.

² В BVerfGE 21, 362 ff. Суд визначає, що, незважаючи на зміст частини 3 статті 19 ОЗ, посилання на основоположні права є можливим тільки з боку юридичних осіб приватного права. Винятки діють тільки стосовно таких юридичних осіб публічного права: університети, факультети, державні дослідницькі інститути, установи телерадіо, церкви та релігійні товариства; див. Schnapp, in: Merten/Papier, Handbuch der Grundrechte II, Allgemeine Lehren I, Band II, 2006, § 52, Rn. 12 ff.

³ Di Fabio (Fn. 6), Rn. 224.

⁴ BVerfGE 95, 220 (242); 106, 28 (42 f.).

⁵ BVerfGE 106, 28 (42 ff.).

⁶ BVerfGE 95, 220 (242).

⁷ BGHZ 78, 24 (25 f.); 78, 274 (278 f.); 98, 95 (97).

⁸ Див.: Dreier (Fn. 6), Rn. 82.

кону (свобода власності) або в межах свободи релігії (стаття 4 Основного Закону) у випадку релігійних об'єднань. Тому особливого значення набуває оцінка кожного окремого випадку застосування основоположних прав стосовно відповідного потенційного носія права — юридичної особи приватного права.

4. Втручання у провідне право особи

Відповідно до класичного праворозуміння терміна «втручання» у провідне право особи можна втрутитись лише на підставі владного припису у формі певних положень або окремих актів. Наприклад, покладені державою на особу обов'язки щодо повідомлення записів у щоденнику¹, надання дозволу для зняття запису та використання генетичного відбитку пальця в межах кримінального провадження², а також будь-яке інше владне примусове збирання особистих даних³ є втручанням у провідне право особи, а тому вони потребують спеціального законодавчого врегулювання. Велике значення тут має також і сучасне, розширене праворозуміння терміна «втручання», за яким опосередковано діючі, фактичні заходи держави можуть призводити до негативного впливу на основоположне право особи⁴. Саме у приватну сферу та у сферу інформаційного самовизначення особи відбувається втручання у неформальний спосіб, наприклад, шляхом таємного запису розмов⁵ або зніmkів⁶.

Для конкретизації сфери захисту провідного права особи використовується гарантована частиною першою статті 1 Основного Закону недоторканна гідність людини, а також проводиться визначення рівнів гарантій відповідно до змісту права на людську гідність. У зв'язку з цим ФКС спробував диференціювати різні ступені загрози цьому праву особи та потребу в його захисті шляхом формулювання так званої теорії сфер⁷. Ця теорія базується на уявленні про три правові сфери, що рівномірно оточують особу як три концентричні кола. Найближче до центру знаходиться інтимна сфера особи, яка в основному визначається завдяки людській гідності і вимагає від усієї державної влади її дотримання та захисту⁸. На відміну від інтимної сфери, приватна сфера прав особи є дещо ширшою і не настільки інтенсивною з погляду її захисту, оскільки спрямована лише на захист сфери приватної життєдіяльності⁹. Зовнішнім колом є соціальна сфера прав особи¹⁰, у межах якої особа контактує із суспільством, а отже, стикається з колізійними ситуаціями щодо прав інших осіб.

¹ BVerfGE 80, 367 (374 f.).

² BVerfGE 103, 21 (32 f.).

³ BVerfGE 65, 1 (45).

⁴ Starck (Fn. 16), Rn. 19.

⁵ BVerfGE 34, 238 (246).

⁶ BVerfGE 101, 361 (382 ff.).

⁷ Див.: Degenhart, Das allgemeine Persönlichkeitsrecht, Art. 2 I i.V.m. Art. 1 I GG, JS 1992, 361, 363 f.; Geis, Der Kernbereich des Persönlichkeitsrechts, JZ 1991, 112 ff.; Kunig (Fn. 16), Rn. 41.

⁸ Див.: BVerfGE 34, 238 (245); 80, 367 (373).

⁹ BVerfGE 27, 344 (351); 44, 353 (371 f.); 119, 1 (29 f.).

¹⁰ BVerfGE 27, 344 (351); 44, 353 (371 f.); 119, 1 (29 f.). BVerfGE 35, 202 (220), (оприлюднення імені, зображення та представлення злочинця в телепередачі); 54, 148 (155 f.), (нездійснені висловлювання).

Проведення меж між трьома правовими сферами реалізації основоположних прав особи породжує певні проблеми, зокрема щодо розмежування інтимної і приватної сфер. Особливе значення таке розмежування має для оцінки правомірності втручань держави, коли у разі порушення положень щодо різних сфер мають бути застосовані різні за жорсткістю і співмірністю заходи втручання¹. Серцевина цих сфер, якою є інтимна сфера прав особи, залишається у суддівській практиці занадто невизначеною. Яка сфера і коли зачіпається державою — описати дуже важко, а тому це має визначатися окремо у кожному випадку². *Forum internum*, *intime emotionale* та мікрокосмос мислення людини хоч і підлягають абсолютному захисту, однак з огляду на їх тісний взаємозв'язок з правом на гідність людини ФКС відніс записи в щоденнику³, матеріали провадження про розірвання шлюбу, які стосуються сексуальних відносин⁴, а також використання таємно записаних розмов⁵ до приватної сфери. Порушення прав особи в інтимній сфері до цього часу ФКС не встановлювалося. Федеральна Судова палата Верховного Суду ФРН, яка в межах деліктного захисту цивільних прав особи (§ 823 Цивільного кодексу) не раз розглядала саме ці проблеми наголосила, зокрема, на відносності меж приватної та соціальної сфер⁶. На цій підставі поділ прав особи на жорстко визначені сфери піддавався критиці⁷ і розглядався як занадто догматичний. Однак різні вияви прав особи, що належать до тієї чи іншої сфери, надають важливу інформацію для визначення інтенсивності втручання держави і не повинні сприйматися як просто «схематична ступінчаста структура»⁸.

«Гарантоване у такий спосіб провідне право особи є захищеним не тільки від прямих втручань з боку держави. Як об'єктивна норма воно поширює свій правовий вплив і на приватне право та у такій якості впливає на тлумачення та застосування приватноправових норм»⁹. З позицій догматики основоположних прав, зважаючи на принципи прямої дії конституційних норм та тлумачення простих законів відповідно до основоположних прав, а також з огляду на пов'язаність судочинства цими принципами провідне право особи застосовується і при тлумаченні простих законів¹⁰. Разом з цим провідне право особи діє також і у відносинах між приватними особами, в яких так само можуть з'явитися загрози для права розвитку особистості. Таким чином, провідне право особи шляхом опосередкованого впливу на третіх осіб (суб'єктів права) захищає її від втручань з боку таких суб'єктів, а тому повинно бути співмірним зустрічним основоположним правам інших осіб¹¹. Саме так часто відбувається при висловлюваннях на публіці та фотографу-

¹ Див.: *Di Fabio* (Fn. 6), Rn. 159.

² BVerfGE 34, 238 (248).

³ BVerfGE 80, 367 (374 f.).

⁴ BVerfGE 27, 344 (351).

⁵ BVerfGE 34, 238 (248).

⁶ BGH, NJW 1981, 1366 ff.

⁷ *Dreier* (Fn. 6), Rn. 88; *Kube* (Fn. 2), Rn. 87; *Starck* (Fn. 16), Rn. 16.

⁸ BVerfGE 119, 1 (30).

⁹ BVerfGE 84, 192 (194 f.).

¹⁰ BVerfGE 34, 269 (279 f.); 35, 202 (219).

¹¹ Див.: *Jarass* (Fn. 25), 861 ff.

ванні¹. Тобто провідне право особи діє не тільки як класичне захисне право, що гарантує захист від втручань з боку держави, а й має об'єктивно-правовий вимір. Цей вимір включає в себе обов'язок судової влади щодо тлумачення законів, яке відповідало б основоположним правам, а також завдання законодавчої і виконавчої влади щодо забезпечення захисту, спрямованого на попередження негативних впливів на основоположні права особи з боку інших осіб².

5. Виправданість державного втручання

Втручання у провідне право особи з боку держави у німецькій конституційній доктрині не вважається недопустимим. Його обмеження можливе тільки у тому випадку, коли його застосування з формального та матеріального погляду не відповідає Основному Закону. Стосовно закріплених у частині першої статті 2 гарантій у їх зв'язку з частиною першою статті 1 Основного Закону принципово діють обмеження частини першої статті 2 Основного Закону³. Це так зване «тріо обмежень», що складається з відповідного конституційного правопорядку, прав інших осіб та звичаєвих норм. Водночас, коли кожна норма належить до визначеного Конституцією порядку, який з формального та матеріального погляду відповідає цьому Закону⁴, правами інших осіб є всі суб'єктивні приватні права⁵. Враховуючи іноді швидкі зміни у поглядах на мораль, суб'єктивні приватні права особи важко узагальнити у певному понятті, яке потребує відповідного наповнення⁶. При цьому до тлумачення положень про ці права треба активно залучати закріплені в цивільному праві поняття добрих звичаїв, добросовісності (§§ 138, 242, 826 Цивільного кодексу), але самі вони мають бути інтерпретовані відповідно до Основного Закону⁷. Але найважливішим для реалізації провідного права особи є врешті-решт тільки конституційний правопорядок у розумінні простого законодавчого застереження⁸. ФКС висуває до конституційного правопорядку (як обмеження) досить високі вимоги⁹, так само, як і до меж державного втручання у провідне право особи. Наприклад, закріплений у формальних законах обов'язок особи надати особисті дані може призвести до втручання у її право на інформаційне самовизначення, а тому цей обов'язок повинен бути чітко виписаний саме в частині мети використання таких даних. Ця вимога підкреслює значення згаданого права особи¹⁰.

¹ BVerfGE 34, 269 (282); 35, 202 (221 ff.); 101, 361 (388 ff.), (порівняння із свободою преси та свободою висловлення думки); BVerfGE 30, 173 (196 ff.), (порівняння із свободою мистецтва).

² Kunig (Fn. 16), Rn. 40. Прикладом обов'язку держави на забезпечення захисту на основі частини 1 статті 2 у поєднанні із частиною 1 статті 1 ОЗ є обов'язок законодавця забезпечити можливість реалізації права на отримання відомостей про власне походження на законодавчому рівні: BVerfGE 38, 241 (251 ff.); 79, 256 (274); 90, 263 (276 f.).

³ Dreier (Fn. 6), Rn. 86.

⁴ Усталена судова практика з часу прийняття BVerfGE 6, 32 (37 ff.); див. також: BVerfGE 63, 88 (108 f.).

⁵ Murswiek (Fn. 6), Rn. 91.

⁶ Murswiek (Fn. 6), Rn. 94.

⁷ Murswiek (Fn. 6), Rn. 95.

⁸ Murswiek (Fn. 6), Rn. 103.

⁹ Dreier (Fn. 6), Rn. 86; Kunig (Fn. 16), Rn. 25, 42.

¹⁰ В такому результаті див.: BVerfGE 65, 1 (46).

Перевірка виправданості державного втручання у сферу права особи відбувається шляхом оцінки дотримання принципу співмірності під час такого втручання¹. Спираючись на теорію сфер реалізації прав особи як методологічну засаду, ФКС, як правило, визначає різні за рівнем обмеження вимоги для виправдання державного втручання залежно від потреби у захисті конкретних життєвих цінностей. «Захист має бути тим більш інтенсивним, чим ближчим є втручання в інтимну сферу відповідної особи»²; тобто чим сильнішим є зв'язок цього втручання з правом на гідність людини, тим більш обґрунтованим має бути виправдання необхідності державного втручання. Втручання в ядро інтимної сфери, тобто у провідне право особи, взагалі не може бути виправданим, а тому будь-які дії, навіть у межах оцінки такої співмірності, недопустимі³.

На противагу цьому принципово допустимим є державне втручання у права особи в приватній сфері, але тільки у випадку, коли інтереси суспільства є переважаючими, а жорсткі критерії принципу співмірності — дотриманими⁴. Підвищена потреба у захисті цієї сфери з'являється тоді, коли йдеться про сімейні відносини, зокрема про дітей відомих осіб⁵. Стосовно державного втручання у соціальну сферу, то принципово не передбачається жодних особливостей⁶, і щодо них діє наведене вище «тріо обмежень».

Цікавим у практиці ФКС є захист прав так званих відомих осіб новітньої історії. Що стосується прав цих осіб у соціальній сфері, то виходячи з постійного інтересу громадськості до них на практиці забезпечується нижчий рівень їх захисту⁷. Йдеться про осіб, які у зв'язку з їхнім публічним статусом, функціями або діяльністю посідають у повідомленнях мас-медіа значне місце, наприклад монархи, науковці, політики та інші. У цьому випадку залишається враховувати обставини кожного конкретного випадку при виправданні державного втручання у їхні права, що належать до певної сфери.

Незалежно від теорії сфер ФКС висуває особливо високі вимоги до виправданості таємного державного втручання в інформаційні системи, адже воно значною мірою негативно впливає на право довіри та інтегрованості інформаційно-технічних систем у правові механізми⁸. Таке втручання принципово потребує відповідної санкції з боку судді і може відбуватися тільки у випадку конкретної загрози для значно важливішого правового блага, що захищається державою.

¹ *Di Fabio* (Fn. 6), Rn. 157.

² BVerfGE 89, 69 (82); схожа позиція в BVerfGE 119, 1 (29).

³ BVerfGE 34, 238 (245); 80, 367 (373). До центральної сфери належить, наприклад, таємниця сповіді, але не інтимний щоденник, див. BVerfGE 80, 367 (373 ff.). Останнє дискутується в науковій літературі, див. замість багатьох інших — Geis (Fn. 91).

⁴ BVerfGE 27, 344 (351); 44, 353 (373 ff.).

⁵ BVerfGE 101, 361 (385 f.); це пов'язано з посиленням захисту особистості статтею 6 ОЗ, див.: Розділ III, п. 1 б.

⁶ *Di Fabio* (Fn. 6), Rn. 160 (визначає цю сферу як «галузь публічності»).

⁷ BVerfGE 101, 361 (392 ff.).

⁸ BVerfGE 120, 274 (326, 331).

6. Нові виклики для захисту прав особи

Захист прав особи у XXI столітті стикається з викликами високотехнологічного, політично та економічно зв'язаного світу, який у процесі глобалізації здається все меншим. Інтернаціоналізація руху даних про особу завдяки world-wide-web, швидкість обміну інформацією та пов'язана з цим зміна спілкування електронною поштою, а тепер ще через такі соціальні мережі, як Facebook, містять у собі невідомі до сьогодні загрози для розвитку прав особи. У зв'язку з цим право встановлює як міжнародно-правові, так і фактичні межі, наприклад, у випадку транс-кордонного збирання, запису та збереження особистих даних у віртуальних банках даних, а також у випадку надзвичайно великого обсягу електронної комерційної інформації та добровільного відкриття приватної і навіть інтимної інформації щодо особи¹. Колізії з іншими основоположними правами особи та потреба у принципово обмеженому поведженні держави з інформаційними технологіями у зв'язку з провідним правом особи є тільки деякими аспектами нової проблематики.

Так само складними є питання, пов'язані з міжнародним тероризмом². Зобов'язання держави захищати гідність, життя та фізичну недоторканність людини діаметрально протилежні захисному характеру провідного права особи у таких його проявах, як право на інформаційне самовизначення і право на довіру та інтегрованість інформаційно-технічних систем. Труднощі виникають під час протиставлення гідності та життя терористів і гідності та життя потерпілих. Адже не тільки потерпілі, а й терористи мають право і надалі перебувати в статусі особи без будь-якого применшення.

У галузі медицини та біотехнологій державі та суспільству потрібно звертатися до аналізу особливо гострих проблем³. Дуже переплутаними між собою є догматично-правові та етичні, культурні й релігійні питання. Де починається і де закінчується людське життя як частина недоторканного ядра гідності особистості? Наскільки можна або потрібно врегульовувати людське життя стосовно тих людей, які користуються генетичними методами? Саме у сфері допологової діагностики та діагностики пре-імплантації, створення генетичних банків даних та дослідження ембріонів конституційному праву не вистачає чітких відповідей.

Summa summarum актуальним стає те, що ФКС поступово розвиває захист прав особи з позицій провідного права особи і намагається адаптувати їх до можливостей технічного прогресу. Водночас тенденції судової практики свідчать про те, що використання державою даних про громадян завжди потребує обґрунтування.

¹ Див.: Kube (Fn. 2), Rn. 142 ff.

² Див.: Kube (Fn. 2), Rn. 149 ff.

³ Див.: Kube (Fn. 2), Rn. 155 ff.

Гайс М.-Э. Права личности в судебной практике Федерального Конституционного Суда Германии. В статье исследуется практика Федерального Конституционного Суда Германии относительно защиты человеческого достоинства как ведущего права личности, в частности предметная сфера этой защиты и её содержание. Автор анализирует допустимые пределы вмешательства государства и других субъектов правоотношений в реализацию ведущего права личности.

Ключевые слова: человеческое достоинство, ведущее право личности, Федеральный Конституционный Суд Германии, государственное вмешательство.

Gais M.-E. Personality Rights in the Jurisprudence of the Federal Constitutional Court of Germany. The article deals with the case-law of the Federal Constitutional Court of Germany on the protection of the humans as the fundamental right of an individual, in particular, the subject's sphere of this protection and its content are described. In addition, by using the examples from the Court's jurisprudence the author analyses the acceptable limits for the interference of the State and other parties to a legal relationship in the implementation by an individual of his or her fundamental right.

Key words: dignity of a human being, fundamental right of an individual, the Federal Constitutional Court of Germany, interference of the State.

**ЗОВНІШНІ ЗВ'ЯЗКИ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ****КВІТЕНЬ**

керівник Секретаріату Конституційного Суду України В. Дубровський взяв участь у 5-й Конференції керівників секретаріатів конституційних судів та органів з подібною юрисдикцією, організованій Європейською Комісією «За демократію через право» (Венеціанська Комісія) спільно з Конституційним Судом Республіки Вірменія (м. Єреван, Республіка Вірменія)

12–15 квітня

зустріч заступника Голови Конституційного Суду України Ю. Бауліна з членами делегації Інституту законодавчих досліджень при постійній Комісії Національних Зборів Соціалістичної Республіки В'єтнам на чолі з Президентом Інституту законодавчих досліджень, депутатом, членом Постійного Комітету Національної Асамблеї Соціалістичної Республіки В'єтнам паном Дінь Суан Тхао

18 квітня

делегація Конституційного Суду України на чолі з Головою Конституційного Суду України А. Головіним взяла участь у Міжнародному симпозиумі «Рух за права та свободи в 21-у столітті та роль конституційних судів» та урочистих заходах, присвячених 50-й річниці Конституційного Суду Турецької Республіки (м. Анкара, Стамбул, Турецька Республіка)

24–29 квітня

ТРАВЕНЬ

зустріч судді Конституційного Суду України О. Пасенюка з місією експертів Проекту Twinning «Підвищення ефективності та якості управління адміністративних судів в Україні»

15 травня

зустріч заступника Голови Конституційного Суду України С. Винокурова з представниками місії Організації з безпеки та співробітництва в Європі/Бюро демократичних інститутів та прав людини з оцінки потреб із спостереження за виборами народних депутатів України

22 травня

ВІТАЄМО ЮБІЛЯРІВ

Судді Конституційного Суду України та його Секретаріат щиро вітають

суддю Конституційного Суду України у відставці,
кандидата юридичних наук,
професора,
заслуженого юриста України
КОРНІЄНКА Миколу Івановича з 75-річчям!

Шановний Миколо Івановичу, ми знаємо Вас як відомого в Україні юриста, який брав участь у розробці проекту Конституції України та ряду законів України, як автора наукових праць з державного будівництва, проблем становлення і розвитку місцевого самоврядування, як порядну, добру людину, котра має за плечима величезний життєвий досвід.

У цей день вітаємо Вас із ювілеєм і бажаємо міцного здоров'я та довголіття, благополуччя, родинного затишку, втілення всіх мрій і сподівань!

До уваги шановних авторів!

«Вісник Конституційного Суду України» є друкованим органом Конституційного Суду України, який постановою президії Вищої атестаційної комісії України від 1 липня 2010 року включено до переліку видань, публікації в яких зараховуються у разі захисту дисертації як наукові роботи.

У журналі висвітлюється діяльність Конституційного Суду України; публікуються наукові статті, повідомлення, рецензії, анотації, коментарі тощо.

Нагадуємо, що наукова стаття повинна бути актуальною, мати доктринальний характер із чітко окресленою проблематикою, містити наукові положення, розроблені особисто автором, висновки про наукове та практичне значення наукової розробки.

До статей додається: коротка анотація та ключові слова російською й англійською мовами, а також довідка про автора із зазначенням прізвища, імені та по батькові, вченого ступеня, вченого звання, місця роботи і посади, контактних телефонів, електронної пошти. Примірник рукопису підписує автор.

Разом із рукописом до редакції подається його електронна копія, записана у вигляді окремого електронного документа.

Обсяг наукової статті — 12–15 сторінок, наукового повідомлення — 5–7 сторінок машинописного тексту через півтора інтервалу. Шрифт — *Peterburg*, розмір шрифту 14. Нумерація виносок — посторінкова.

Редакція залишає за собою право направляти наукові статті й повідомлення на рецензування, редагувати рукопис, скорочувати його, змінювати за погодженням з автором назву статті.

За достовірність фактів, статистичних даних та іншої інформації відповідальність несе автор. Подані матеріали редакція не повертає.

У разі передруку публікацій іншими виданнями посилання на «Вісник Конституційного Суду України» обов'язкове.

Запрошуємо до співпраці!

Матеріали для публікації надсилайте за адресою:
01033, м. Київ, вул. Жилианська, 14, Конституційний Суд України,
редакція «Вісника Конституційного Суду України»,
e-mail: court@ccu.gov.ua
тел.: 0 (44) 238-11-54, 238-11-55

Завідувач   *Відповідальний*
редакційно-видавничого відділу   *секретар*
Секретаріату   **К. Пігнаста**
Конституційного Суду України   тел.: 0 (44) 238-11-54
С. Сидоренко   e-mail: court@ccu.gov.ua
тел.: 0 (44) 238-10-32

Видавець
Видавничий Дім «Ін Юре»
Україна, 04107, Київ-107, вул. Багговутівська, 17–21
Тел./факс: 0 (44) 537-51-07
E-mail: info@inyure.kiev.ua
www.inyure.kiev.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції
Серія ДК № 2191 від 20.05.2005 р.

Над випуском працювали:

Пазенко О. С.,
Горбаченко О. В.,
Тюфякіна О. В.,
Пінчук Л. Я.,
Карташова О. Р.

Підписано до друку 15.06.2012.
Формат 70 x 100 ¹/₁₆. Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 9,76. Обл. вид.-арк. 8,35.
Зам. № 12-513.
Наклад 570.
Ціна договірна.

Віддруковано у **ЗАТ «ВІПОЛ»**
Україна, 03151, м. Київ, вул. Волинська, 60
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 752 від 27.12.2001 р.